

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap og
teknologiledelse
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Masteroppgave

Magnus Johansen

Ufrivillig stemmeberettiget?

En undersøkelse av 16- og 17-åringenes egne holdninger til senket stemmerettsalder

Masteroppgave i statsvitenskap

Trondheim, våren 2011

Forord

Før jeg går i gang med oppgaven er det noen personer som fortjener en ekstra takk for den hjelpen de har gitt meg i arbeidet med min masteroppgave. Den største takken går til min veileder Anders Todal Jenssen på institutt for sosiologi og statsvitenskap ved NTNU. Han har alltid vært tilgjengelig når jeg har trengt veiledning, og jeg føler jeg alltid har blitt tatt godt i mot når jeg har kommet med ting jeg har vært usikker på, eller de gangene jeg selv har gått meg litt vill i oppgaven. Anders skal også ha mye av æren for at det var nettopp senket stemmerettsalder jeg endte opp med å skrive om. På instituttet vil jeg også takke Kyrre Svarva for all hjelpen jeg har fått til utformingen av spørreundersøkelsen som er grunnlaget for datainnsamlingen jeg har gjort i denne oppgaven. Han har også hjulpet til med konstruksjonen av variabelen som måler politisk kunnskap.

Jeg må også takke de som har vært mine kontaktpersoner ved de ulike videregående skolene der jeg har gjennomført spørreundersøkelsen min. Her vil jeg først og fremst nevne Dag Rossvang som laget et veldig fint opplegg for meg ved Heimdal videregående, der jeg fikk komme innom i seks klasser, og med god tid i hver klasse til å både gjennomføre undersøkelsen, og snakke litt politikk med ungdommene. I tillegg vil jeg takke Inger Anne Hegli, som var min kontaktperson ved Ringve videregående, Kaja Skårdal Hegstad ved Thora Storm videregående, samt rektor ved Ladejarlen og Strinda videregående, Knut Wold, som tillot meg å komme innom i friminuttet ved disse skolene og gjennomføre spørreundersøkelsen.

Til slutt vil jeg også takke Eva Marie Moen og Gina Olafsson som har gitt meg tilbakemelding på ulike stadier av oppgaven, både med spørreundersøkelsen og enkeltkapitler, samt oppgaven som helhet. Deres tilbakemeldinger har hjulpet mye.

Magnus Johansen
Trondheim 31.05.2011

Innholdsfortegnelse

1 Innledning.....	1
2 Argumenter for prøveordningen.....	3
3 Teori.....	7
3.1 Valgdeltakelse og hjemmesitting som vane.....	9
3.2 Downs' rasjonalitetsmodell og valgdeltakelse.....	13
3.3 Politisk kunnskap.....	14
3.4 Betydningen av utdanning.....	16
3.5 Politisk sosialisering.....	19
3.6 Partiidentifikasjon.....	21
4 Tidligere empirisk forskning.....	23
4.1 Erfaringer med stemmerett for 16- og 17-åringer.....	23
4.1.1 Østerrike.....	23
4.1.2 Tyskland.....	24
4.2 Erfaringer med å senke stemmerettsalderen.....	26
4.2.1 Betydningen av politisk mobilisering.....	26
4.2.2 Erfaringer med senking av stemmerettsalderen fra 20 til 18 år.....	27
4.3 Ungdoms holdninger til og kunnskap om politikk.....	28
5 Hypoteser.....	31
6. Data og metode.....	37
6.1 Datasettet.....	37
6.2 Metode.....	38
6.3 Variabelbeskrivelser.....	39
6.3.1 Utvalgets representativitet.....	39
6.3.2 Alder.....	39
6.3.3 Foreldrenes utdanning.....	40
6.3.4 Organisasjonsmedlemskap og samfunnsengasjement.....	41
6.3.5 Politisk kunnskap.....	41
6.3.6 Holdningsvariabler.....	42
7 Analyse.....	43
7.1 16-åringer og senket stemmerettsalder.....	43
7.1.1 Holdninger til 16-åringer og politikk.....	46
7.2 Bivariate analyser.....	49

7.2.1 Demografisk betingede faktorer.....	49
7.2.2 Politiske orienteringer.....	52
7.2.3 Politiske holdningsvariabler.....	54
7.3 En samlet multivariat modell.....	55
8 Diskusjon.....	61
8.1 Planer om selv å delta ved valg.....	63
8.2 Sosioøkonomisk status.....	63
8.3 Politisk interesse og kunnskap.....	64
8.4 Organisasjonsmedlemskap.....	66
8.5 Kjønnforskjeller.....	67
8.6 Policyimplikasjoner.....	68
9 Konklusjon.....	71
10 Appendiks.....	74
11 Litteraturliste.....	79

1 Innledning

Som et av de første landene i Europa vil man i Norge gjennomføre en prøveordning der 16- og 17-åringene i 20 utvalgte kommuner vil få muligheten til å delta ved kommunevalget høsten 2011. Diskusjonen om å senke stemmerettsalderen til 16 år har de siste 10-15 årene vokst frem i flere europeiske og nordamerikanske land, og både Storbritannia, Danmark og Sverige har utredet hvorvidt de vil prøve ut en ordning med senket stemmerettsalder (Barneombudet 2010). Så langt er det bare Østerrike og Tyskland, og nå også Norge, som har gjort ord om til handling, og senket stemmerettsalderen til 16 år. I Norge og Tyskland har 16-åringene kun fått stemmerett som del av en prøveordning, og foreløpig kun ved lokalvalg og kun i utvalgte kommuner eller delstater. I Østerrike innførte de derimot i 2007 allmenn stemmerett for alle over 16 år.

Å utvide stemmeretten til også å inkludere 16- og 17-åringer er et kontroversielt forslag som har møtt både støtte og kritikk i de landene det er blitt foreslått (Ødegård og Aars 2011). Mange vil nok stille seg skeptiske til at 16-åringer skal få stemmerett da ungdom i denne alderen i utgangspunktet ikke anses som en gruppe som mener stort om politikk. Samtidig er det viktig at et lands lover gjenspeiler samfunnsutviklingen generelt, og i de senere årene har man opplevd en økende trend der også synet på ungdommer som meningsbærende aktører har fått sterkere gjennomslag (ibid). Derfor vil mange også hevde at det er på tide at 16-åringene får mulighet til å delta ved valg. Argumentene for å senke stemmerettsalderen har i Norge kommet både fra politisk hold, og fra interesseorganisasjoner, som for eksempel barneombudet, elevorganisasjonen og Norges barne- og ungdomsorganisasjoner. Spørsmålet jeg ønsker å stille er om denne stemmerettsutvidelsen også har støtte blant de som den omfatter, nemlig 16- og 17-åringene selv.

Et av formålene med å senke stemmerettsalderen til 16 år er å skape gode velgervaner blant ungdommene på et tidlig tidspunkt, slik at man på lengre sikt håper på å se en økning i valgdeltakelsen blant de yngste velgerne. Men hva om ungdommene selv mener at stemmerettsalderen ikke burde senkes? Et sentralt argument for å senke stemmerettsalderen til 16 år er at ungdommer i økende grad utgjør en viktig meningsbærende gruppe i samfunnet. Det paradoksale blir da at, med unntak av noen få organisasjoner som taler på vegne av ungdommene, så er det lite man har hørt fra ungdommene selv i forkant av prøveordningen. 16-17-åringene har i liten grad fått komme til orde i denne saken selv, og derfor mener jeg det blir naturlig å spørre hvordan ungdommene selv stiller seg til prøveordningen med senket stemmerettsalder Hvis det egentlig ikke er noe ønske fra 16- og 17-åringene sin side om at de

vil ha stemmerett, vil de da egentlig komme til å delta ved valg om de får stemmerett? Det er dette spørsmålet som er grunnlaget for problemstillingen min i denne oppgaven. Vil 16-17-åringene ha stemmerett selv, og hva er det som påvirker deres holdninger til senket stemmerettsalder?

I denne oppgaven vil jeg se på ungdommenes egne holdninger til valgdeltakelse og senket stemmerettsalder for å kunne skape et grunnlag for å diskutere hvorvidt de aktuelle 16-åringene egentlig kommer til å benytte seg av stemmeretten sin til høsten. For å gjøre dette har jeg gjennomført en spørreundersøkelse der jeg har forsøkt å kartlegge kunnskap og holdninger til politikk blant ungdommer på fem videregående skoler i Trondheim. Svarene jeg får i denne spørreundersøkelsen vil jeg se opp mot teorier om valgdeltakelse. Jeg forutsetter at de som er positive til at stemmerettsalderen skal senkes, også er mer tilbøyelige til å delta ved et eventuelt valg enn de som ikke mener at stemmerettsalderen burde senkes. På denne måten vil det være mulig å knytte ungdommenes holdninger til senket stemmerettsalder opp mot sannsynligheten for at de faktisk ville brukt stemmeretten sin om de fikk muligheten. Hvis det da skulle vise seg at 16-17-åringene i liten grad støtter ordningen med senket stemmerettsalder, vil jeg anse dette som en indikasjon på at 16-17-åringene heller ikke er veldig interessert i å stemme ved valg. Er det derimot stor støtte til ordningen blant ungdommene, så vil jeg anse dette som en indikasjon på at vi også vil kunne se relativt høy valgdeltakelse blant 16-17-åringene til høsten.

Spørsmålet om 16-17-åringene selv støtter ordningen med senket stemmerettsalder er viktig å besvare, både fordi 16-17-åringenes holdninger til stemmerett er en avgjørende faktor for hvorvidt prøveordningen vil bli ansett som vellykket eller ikke. Hvis 16-åringene selv ikke deltar ved valget, vil det være naturlig å stille spørsmålsteget ved hensikten ved å senke stemmerettsalderen. Samtidig vil det å kjenne til 16-åringenes egne holdninger til politikk og stemmerett være svært nyttig når prøveordningen skal evalueres for eventuell videre gjennomføring, utvidelse av prøveordningen, eller om det skulle bli snakk om å gjøre ordningen permanent. Gjennom denne oppgaven ønsker jeg derfor å komme med et bidrag til debatten om senket stemmerettsalder, med den hensikt å også bringe 16-åringenes egne holdninger på banen.

2 Argumenter for prøveordningen

I St.meld. nr. 33 2007-2008 ble det foreslått et prøveprosjekt med å senke stemmerettsalderen til 16 år ved kommunevalget. Dette forslaget ble vedtatt i Stortinget i 2009, og skal gjennomføres høsten 2011. Det ble også bestemt at ordningen i første omgang kun skulle gjennomføres i 20 kommuner, en kommune i hvert fylke (to i Finnmark), med unntak av Oslo samt Longyearbyen lokalstyre¹. Å senke stemmerettsalderen til 16 år ved lokalvalg har vært et tema som er blitt tatt opp flere ganger de siste ti årene (se bl.a. Ot.prp. nr. 45 2001-2002). Fra politisk hold har det hovedsakelig vært politikere fra Sosialistisk Venstreparti og Venstre som har vært pådrivere for innføringen av prøveordningen. Men det er først og fremst ideelle organisasjoner som har tatt til orde for å senke stemmerettsalderen til 16 år (Ødegård og Aars 2011). Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU), Elevorganisasjonen (NOU 2006:7) og barneombudet (Barneombudet 2010) har, i tillegg til flere ungdomspolitikere (Longvik og Møller 2011) tatt til orde for senket aldersgrense for stemmerett ved lokalvalg i Norge. Tanken er at prøveordningen ikke skal gjelde for annet enn kommunestyrevalget. Det trekkes blant annet frem av elevorganisasjonen at det kan sees på som problematisk at ikke-myndige skal ha stemmerett ved nasjonale valg, men at denne problematikken ikke er like fremtredende ved lokalvalg (NOU 2006:7). Til slutt kan jeg også trekke frem argumentet til Ødegård og Aars (2011) om at prøveordningen med stemmerettsutvidelse kan sees i sammenheng med internasjonale strømninger. Den allmenne stemmerettsalderen er allerede blitt senket til 16 år i Østerrike, og i flere andre land går debatten om man også skal la 16-åringene delta ved valg.

Formålet med å gi 16-åringer stemmerett er todelt. For det første ønsker man, ved å senke stemmerettsalderen til 16 år, (1) å skape gode velgervaner blant ungdommene i en tidligere alder. Samtidig ser man at (2) mye av det som skjer i politikken, og da spesielt i lokalpolitikken, påvirker 16- og 17-åringenes hverdag, og prinsipielt sett burde disse da også ha muligheten til å være med og bestemme hvem som skal representere dem i lokaldemokratiet.

Ønsket om å skape bedre velgervaner hos ungdom i en tidligere alder er grunnet i ønsket om å skape høyere valgdeltakelse hos de ulike alderskohortene på lengre sikt. Å senke stemmerettsalderen vil mest sannsynlig føre til lavere valgdeltakelse totalt sett (Franklin 2004), og dette er også noe man har tatt høyde for når man har vurdert å innføre

---

¹ Disse 20 kommunene er: Marker, Lørenskog, Hamar, Vågå, Sigdal, Re, Porsgrunn, Grimstad, Mandal, Gjesdal, Stavanger, Austevoll, Luster, Ålesund, Osen, Namdalseid, Tysfjord, Kåfjord, Hammerfest og Kautokeino.

prøveordningen med senket stemmerettsalder (NOU 2006:7). På lengre sikt håper man derimot på at senket stemmerettsalder vil ha en positiv effekt på valgdeltakelsen, som følge av at generasjonsendringer og reformer som vil kunne virke oppmuntrende på unges valgdeltakelse. Samtidig argumenteres det for at de fleste er i en mer gunstig fase av livet til å lære om politikk, og å la seg politisere når de er 16, enn når de er 18 år. Franklin (2004) argumenterer for at 18 år er en veldig ugunstig alder å få stemmerett, som følge av at dette er en periode i livet der mange er i en etableringsfase, og derfor ikke har tid eller mulighet til å følge med på, og oppdatere seg om politikk samtidig. Når man får stemmerett som 18-åring, vil man først ha muligheten til å delta på sitt første valg mens man enten fremdeles studerer, eller er i ferd med å etablere seg i samfunnet med ny jobb og ny livssituasjon. Franklin (2004) argumenterer for at dette er med på å øke kostnadene forbundet med å skaffe seg kunnskap om politikk, og er med på å føre til at denne aldersgruppen har så lav valgdeltakelse som den har. Tanken er at man, ved å senke stemmerettsalderen, kan politisere ungdommene mens de fremdeles er i en fase av livet der de ikke har så mye annet som skjer rundt dem, og at de derfor faktisk vil være mer tilbøyelige for å ta til seg politisk informasjon enn om de var to år eldre. De aller fleste 16-17-åringer bor fremdeles hjemme hos foreldrene, og livene deres er fremdeles preget av relativt faste rammer, noe som i følge Franklin (2004) kan være en fordel når man skal inn som deltaker i politikken for første gang.

Samtidig kan man dra fordel av det faktum at de fleste 16- og 17-åringer fremdeles går på skole. I NOU 2006:7 hevdes det at elevene fremdeles er i en læringskontekst når de går på skole, og derfor vil ha lettere for å ta til seg politisk informasjon enn når de er ferdige på skolen. Likevel er det mange som også er i en læringskontekst når de er over 18, som for eksempel de som velger å studere etter endt videregående. Tanken om at det å være i en læringskontekst vil være gunstig for å ta til seg politisk informasjon kan være et dårlig argument hvis man tenker på at det at den aldersgruppa der flest studerer (18-25 år) som har den laveste valgdeltakelsen. Dette får også støtte av Hoffmann-Lange (2006), som hevder det å være i en læringskontekst ikke har noen stor forklaringskraft på innlæringen av politikk. Det at de fleste 16- og 17-åringer fremdeles går på skole, kan likevel være en fordel ved at man kan minske kostnadene ved valgdeltakelse gjennom å fokusere mer på politikk i skolen både i perioden inn mot valget, men også ellers i skolen. Ved å øke fokuset på politikk i skolen inn mot valget, kan elevene få muligheten til å få mye politisk informasjon ”gratis” gjennom skoleaktiviteter. Dette er informasjon de kanskje ikke ville oppsøkt på egenhånd, og kan derfor være en medvirkende faktor til økt deltagelse. Dette forutsetter likevel at skolene setter av vanlig undervisningstid til politikk, noe som kan tenkes at ikke alle skoler/lærere vil være

like positive til. I prøveordningen med senket stemmerettsalder legges det likevel opp til en involvering av skoleverket i prosjektet (St.meld. nr. 33 2007-2008).

Ødegård og Karlsen (2005) trekker frem at ansvaret for å politisere ungdommene ligger hos flere instanser. Først trekker de frem at skolene kan brukes som en kunnskapsinstitusjon for politikk. I tillegg legger de ansvaret både på politikerne og hos media. Hvis ungdommene skal mobiliseres til valg, må politikerne fokusere på saker som opptar ungdommene. De siste 20 årene har gapet i valgdeltakelse mellom førstegangsvelgerne og resten økt, og ved Stortingsvalget i 2005 hadde de som var i aldersgruppa 18-21 år en valgdeltakelse som var 22,1 prosentpoeng lavere enn den samlede valgdeltakelsen (SSB 2006). Derfor kan også innholdet i valgkampen ha en betydning for hvorvidt ungdommene velger å bruke stemmeretten sin eller ikke. Ved stortingsvalget i 1989 var miljøpolitikk, et tema som tradisjonelt sett er populært blant ungdommene, en viktig sak i valgkampen. Dette året var valgdeltakelsen blant førstegangsvelgerne også tilnærmet like høy som i befolkningen generelt. Ved valget i 2005 var det derimot skole og utdanning, eldreomsorg og skatter og avgifter som var de tre viktigste temaene blant velgerne (Karlsen og Aardal 2007). Dette året var valgdeltakelsen blant førstegangsvelgerne rekordlav, og en mulig forklaring kan være at de viktigste sakene til partiene dette året ikke var interessante for ungdommene. Spesielt eldreomsorg og skatter og avgifter er saker som sjelden engasjerer de ungdommene som ikke allerede interesserer seg for politikk. Til slutt trekker Ødegård og Karlsen (2005) også frem at mediene må åpne for å skrive om, og vise det som interesserer ungdommene. De foreslår blant annet at TV-selskapene kan invitere ungdomspartiene til debatt om saker som opptar ungdommene, for at ungdommene bedre skal kunne få høre om politikk på "sitt eget språk". Ungdomspolitikere, hevder de, vil kunne kommunisere med ungdommene på en bedre måte, samt løfte frem saker som ungdommene selv opplever som viktige.

I tillegg kommer prinsippet om at de som blir påvirket av politikken også skal kunne ha innflytelse over hvem som utformer den. Dette punktet blir dog ikke drøftet i nevneverdig grad i forslaget som ble lagt frem for Stortinget gjennom St.meld. nr. 33 2007-2008, annet enn at dette trekkes frem som grunnen til at man skal fokusere på å gjennomføre prøveordningen ved lokalvalg, og ikke nasjonale valg, med bakgrunn i at de lokale forholdene påvirker ungdommene i større grad enn de nasjonale forholdene gjør. Spesielt kulturtilbud og ungdomstilbud, samt utformingen av det som skjer i skolehverdagen er ting som påvirker ungdommene, og bestemmes av lokalpolitikere. Ved å senke stemmerettsalderen til 16 år, gir man da ungdommene større innflytelse over sin egen hverdag, både på skolen, og på fritiden.

Men tyngst veier altså argumentet om å gi 16- og 17-åringer stemmerett for å kunne skape gode velgervaner hos ungdommene i en tidligere alder, noe man håper på vil forplante seg, og på lengre sikt skape høyere valgdeltakelse, kanskje spesielt i aldersgruppen 18-25 år. Faren med dette er, som Franklin (2004) trekker frem, at ungdommene, heller enn å skaffe seg gode velgervaner gjennom å delta på sine første valg, faktisk kan ende opp med å utvikle dårlige velgervaner gjennom at de ikke stemmer de første gangene de har muligheten. Jeg vil komme mer grundig tilbake til hvordan Franklin (2004) argumenterer for valghandlingen som en vanehandling i neste kapittel. En faktor som dog også kan være nyttig å ha med seg er at, ved å bare innføre ordningen med senket stemmerett ved lokalvalg, vil man heller ikke kunne fange opp alle ungdommene som vokser opp, da de som fyller 14 eller 15 år de årene det er lokalvalg, uansett må vente til de er 18 eller 19 år før de får muligheten til å stemme for første gang.

3 Teori

Det er flere faktorer som antas å bestemme hvorfor noen velger å bruke stemmeretten sin, mens andre ikke gjør det. Målet med denne oppgaven er å undersøke ungdommenes egne holdninger til politikk og senket stemmerett. Derfor vil jeg hovedsakelig fokusere på teorier som omhandler valgdeltakelse. Jeg vil i all hovedsak fokusere på det som har noe å si for deltakelsen til førstegangselverne, og velgerne i aldersgruppen 18-25 år. Dette er den yngste velgergruppen, og det viser seg at denne gruppen har en betydelig lavere deltakelse ved valg enn de eldre velgergruppene ved både lokale og nasjonale valg (se bl.a. SSB 2006; Aardal 2007). Det som vil være interessant å fokusere på blir da hovedsakelig hva som kan være årsaken til at denne aldersgruppen har så mye lavere valgdeltakelse enn de andre aldersgruppene, og hvilken effekt dette kan ha på valgdeltakelsen når man senker stemmerettsalderen til 16 år.

Det finnes mange forklaringsfaktorer for hvorfor man velger å bruke eller ikke bruke stemmeretten sin. Franklin (2004) trekker frem at intensiteten i valgkampen kan være en viktig forklaringsfaktor for hvor mange som møter opp på valgdagen. Hvis det er høy temperatur og intensitet i valgkampen, det vil si at konkurransen om stemmene er hard, og temaene som tas opp skaper debatt også i befolkningen som helhet, vil dette skape et engasjement rundt valget, som vil gi et positivt utslag på valgdeltakelsen. Det at det er høy temperatur og intensitet i valgkampen kan også være et tegn på en jevn valgkamp, noe som også gir motivasjon for deltakelse. Hvis valgkampen er jevn, kan man få et inntrykk at ens egen stemme kan bli avgjørende, og dette kan, i følge en rasjonalitetstankegang om valgdeltakelse, trekke folk til valglokale (Campbell et al 1966; Narud 1996). Intensiteten i valgkampen vil naturlig nok variere fra valg til valg, og vil derfor påvirke de ulike alderskohortene ulikt. Man kan derfor ikke si at intensiteten i valgkampen kan forklare hvorfor de yngste velgerne har så mye lavere valgdeltakelse enn andre velgere, selv om det kan forklare variasjoner i valgdeltakelse på generell basis. Det samme kan man si for valgordning, som i følge Blais og Dobrzynska (1998) og Blais (2000) også er en faktor som påvirker valgdeltakelsen. De finner at valgdeltakelsen i forholdstallssystemer er sju prosentpoeng høyere enn i flertallssystemer, og fem prosentpoeng høyere enn i majoritetssystemer (Blais 2000:20). Igjen kan en mulig forklaring her være at sannsynligheten for at den enkelte stemmen får en betydning for utfallet er større i forholdstallssystemer, der partiene får mandater ut i fra hvor mange stemmer de får, sammenlignet med flertallssystemer, der kun den kandidaten eller det partiet som får flest stemmer vinner mandat. I tillegg kreves det

innsats, både for å komme seg til valglokalet (Squire, Wolfinger og Glass 1987), men, i noen land, også bare for å kunne være stemmeberettiget. Typen valg kan også ha en innvirkning. Det kan i mange land være svært store forskjeller i deltakelse mellom lokale og nasjonale valg. Med bakgrunn i forskningen på rasjonelle velgere, skulle man kanskje tro at de lokale valgene vil tiltrekke seg en høyere prosentandel av velgerne enn de nasjonale, siden det ved lokalvalg som regel kreves færre stemmer for å få inn en kandidat, enn hva det gjør ved nasjonale valg. Likevel viser det aller meste av empiri at lokalvalg, i de aller fleste land, tiltrekker seg langt færre velgere enn de nasjonale valgene (se bl.a. Blais et al 2002 for en oversikt). Typen valg kan derfor også tilsynelatende ha en effekt for hvorvidt man stemmer eller ikke. Selv om dette ikke nødvendigvis kan forklare hvorfor de yngste velgerne har lavere valgdeltakelse enn de mer erfarne velgerne, så kan det være noe som kan være interessant å ta med i betraktning, siden prøveordningen med senket stemmerett først til å begynne med kun er tiltenkt lokalvalgene. Hvis hensikten med senket stemmerett er å stimulere til økt valgdeltakelse på lengre sikt, kan det tenkes at det vil være mindre hensiktsmessig å innføre prøveordningen ved lokalvalg, der man gjennomgående har lavere valgdeltakelse enn ved nasjonale valg. Faren øker da for at man, i stedet for å skape politisk engasjement blant ungdommene på et tidligere tidspunkt, skaper politisk apati, som også kan komme til uttrykk som en vane.

Selv om de faktorene jeg har trukket frem så langt er mulige forklaringsfaktorer for valgdeltakelse, kan de i liten grad forklare hvorfor de yngste aldersgruppene har såpass mye lavere deltakelse ved valg enn de eldre aldersgruppene. Her vil det nemlig være andre forklaringsfaktorer som vil ha større forklaringskraft. I dette kapitlet vil jeg presentere seks faktorer som kan forklare forskjeller i valgdeltakelse mellom aldersgruppene. Jeg vil starte med å se på den teorien som ligger tettest opp mot begrunnelsen for å gi 16-åringene stemmerett. Dette er teorien om at valgdeltakelse kan sees på som en vanehandling. Denne teorien baserer seg på at man deltar ved valg fordi man er vant til å gjøre det, og tanken blir da at førstegangselgerne ikke har tilvent seg vanen å stemme enda, og at dette er en medvirkende årsak til at førstegangselgerne har lavere valgdeltakelse enn befolkningen generelt. Dette er en teori som forsøker å forklare motivasjonen for valgdeltakelse ut i fra strukturelle forutsetninger. Her vil det også være interessant å se på Anthony Downs' modell for rasjonalitet i valgdeltakelse som en mulig forklaringsfaktor. Rasjonalitetsmodellen kan være bedre egnet for å forklare valgdeltakelsen blant de som i utgangspunktet ikke har noe forhold til å delta ved valg, enn for de som allerede har rukket å bli vanevelgere. Deretter vil jeg gå videre på forklaringsfaktorer som er mer individuelt forankret. Først vil jeg se på

betydningen av politisk kunnskap, før jeg går videre og ser på partiidentifikasjon, utdanning, og til slutt effekten av politisk sosialisering.

3.1 Valgdeltakelse og hjemmesitting som vanehandling

En mulig forklaringsfaktor for hvorfor vi ser lavere valgdeltakelse blant de yngste aldersgruppene av velgere, kan komme av at valghandlingen er en vane man venner seg til etter hvert som man har deltatt på noen valg. Som første- eller andregangsvelger, vil man ikke ha vent seg til denne vanen enda, og dette kan derfor være en forklaring på hvorfor mange yngre velgere ikke deltar ved valg. Plutzer (2002) hevder denne vanen kan utvikle seg i to retninger, enten utvikler man det å stemme til å bli en vane, gjennom gjentatt deltakelse ved valg, eller man avstår fra å delta ved sine første valg, og utvikler en vane med hjemmesitting (Plutzer 2002). Begge disse vanene kan "læres", og hvilken valgfaterd man har ved sine første valg har stor innflytelse på hvilken av disse to gruppene man ender i. Vanen å stemme ved valg er derimot sterkere enn vanen å sitte hjemme på valgdagen, og dette forklarer hvorfor valgdeltakelsen øker i de eldre aldersgruppene. Stemmegivning som vanehandling kan derimot i mindre grad forklare hvorfor man velger å delta i sitt første valg. Franklin (2004) trekker frem en rekke andre faktorer som kan forklare hvorfor det tar så lang tid for mange fra de får stemmerett til de begynner å stemme. En ting han trekker frem er at økt inntekt kan være en politiserende faktor. Tanken er at når man begynner å tjene sine egne penger, blir man også mer påvirket av det som skjer fra politisk hold, blant annet gjennom at man begynner å betale skatter av inntekten sin, og at dette øker sjansen for at man velger å delta ved valg. I tillegg er politisk kunnskap, en faktor som er med på å påvirke valgdeltakelsen. Jo mer man kan om politikk, både når det gjelder hva de ulike partiene står for, og hvordan det politiske systemet i landet man bor i fungerer, jo større er sjansen for at man bruker stemmeretten sin. Plutzer (2002) trekker også frem hendelser som er assosiert med det å etablere seg som voksen (ekteskap, få barn, kjøpe hus og lignende), samt medlemskap i organisasjoner, som politisk sosialisering faktorer.

Siden det er mange faktorer som spiller inn på hvorfor man velger å delta ved valg, er det likevel diskusjoner rundt hvorvidt valghandlingen egentlig er en vane, eller om det egentlig bare er et uttrykk for noe annet underliggende (Gerber, Green og Shachar 2003). Blant annet mener Fowler (2006) å kunne vise at valghandlingen ikke er noe man gjør av ren vane, men at folk heller stemmer mer ut i fra hvorvidt det passer eller ikke (Fowler bruker uttrykket "casual voting"). Han mener altså at det ikke alltid er de samme som stemmer, og de samme som avstår fra å stemme, men at dette heller varierer fra valg til valg. Aldrich,

Montgomery og Wood (2010) trekker frem at det er vanskelig å argumentere for at valgdeltakelsen kan bli en vane, men peker på at den kan oppfattes som en vane i noen sammenhenger, mens den i andre sammenhenger ikke kan forklares som en vane. Siden en vane er noe som formes gjennom repetisjon av en handling gjort i like omgivelser over lengre tid (Aldrich et al 2010), mener de at valghandlingen uansett vanskelig kan kalles en vane, da konteksten ved de fleste valg ikke tilsvarer konteksten ved det forrige valget. De bruker det å flytte til et nytt sted som eksempel. Hvis man har bodd på samme stedet over lengre tid, og stemmer ved hvert valg, kan denne handlingen sees på som en slags vane, siden valghandlingen kan fremstå som en repetitiv handling. Hvis man derimot flytter til et nytt sted, endres de praktiske faktorene som spiller inn ved valgdeltakelsen. Man må finne ut hvor det nye valglokalet er, noen steder må man registrere seg på nytt for å få stemme og så videre. Når man da stemmer på det nye stedet hevder Aldrich et al (2010) at dette ikke kan forklares som en vanehandling, siden konteksten for valghandlingen er blitt endret.

Andre empiriske undersøkelser (Plutzer 2002; Gerber, Green og Shachar 2003) viser dog at det å delta eller ikke delta ved valg kan virke selvforsterkende, altså tidligere deltakelse ser ut til å føre til deltakelse også ved senere valg. Gerber, Green og Shachar (2003) legger frem fire mulige forklaringer på hvorfor denne vanen å delta ved valg oppstår. For det første er det politiske miljøet med på å forsterke politisk deltakelse. De som er ansett som potensielle velgere er de som, som oftest, blir viet oppmerksomhet fra de politiske partiene og deres kandidater, i tillegg til interesseorganisasjoner som jobber for å få gjennom sine politiske saker. De som viser lavere politisk deltakelse, blir da mindre interessante å henvende seg til for de som er ute etter støtte til sitt parti eller sin organisasjon. På denne måten er det lettere for de som deltar ved valg å holde seg oppdatert på hva som skjer i politikken, og hva de ulike partiene står for, siden informasjonsflyten i større grad er rettet mot dem, enn de som ikke stemmer. Hvis vi tar dette i betraktning, med utgangspunkt i de yngste velgergruppene, så kan vi også se en mulig forklaring på hvorfor første- og andregangsvelgerne har så mye lavere valgdeltakelse enn de eldre velgergruppene. I årene inn mot sitt første valg er førstegangsvelgerne en lite interessant gruppe å rette seg mot for de politiske partiene. Den yngste aldersgruppen blir først interessant det året de får stemmerett, og selv da er det mange temaer innenfor politikken som enda ikke angår dem. Flertallet av dagens førstegangsvelgere i Norge er fremdeles i utdanning, og har derfor ikke begynt å tjene sine egne penger, og betale skatt enda. Flere bor kanskje også fremdeles hjemme hos foreldrene sine, og trenger derfor ikke å bekymre seg over boliglånsrente, strømpriser eller bilavgifter. Mye av den økonomiske politikken påvirker i mindre grad førstegangsvelgerne, enn hva den påvirker de som er i

aldersgruppen 25-30 år og oppover. Man når derfor ikke ut til førstegangsvelgerne med den politikken de fleste partiene bruker for å vinne velgere, og kan derfor være en mulig forklaring på hvorfor det tar så mange år før valgvanen setter seg i de yngste velgergruppene.

Valghandlingen kan også sees på som en vane ved at det å stemme ved valg skaper en følelse av samfunnsdeltakelse og samfunnsansvar i tillegg til at det å ha stemmerett i seg selv kan være med på å øke den politiske interessen (Gerber et al 2003). Jo mer en deltar, jo større er sjansen for at man føler at politisk deltakelse er viktig og meningsfullt. Deltakelse er også med på å utvikle velgernes politiske evner, samtidig som det bygger opp den enkeltes oppfattelse av egen politisk kompetanse, noe som er grunnleggende byggesteiner i et demokrati (Finkel 1985:893). Hvis man legger verdi i valghandlingen i seg selv, så vil differansen mellom kostnadene og gevinstene med å stemme bli mindre, og sjansen for at man stemmer vil øke. I tillegg kan bare det å ha stemmerett være en motivasjonsfaktor for å tilegne seg mer kunnskap om politikk, noe som igjen vil øke sjansen for at man deltar ved valg.

Fowler (2006) hevder at selve valgutfallet, i sammenheng med den positive følelsen man får ved å stemme, kan ha en innvirkning på de som stemte ved valget, og hvorvidt de kommer til å stemme også ved neste valg. Hvis man oppnår et tilfredsstillende nivå av velvære ved å stemme, altså, hvis man føler det som betydningsfullt å stemme, samtidig som du føler at din stemme har bidratt til et mer positivt valgutfall, vil sjansen øke for at du også deltar ved neste valg. Hvis du derimot ikke oppnår et tilfredsstillende nivå av velvære fra å stemme, så vil sjansen for at du stemmer ved neste valg synke (Fowler 2006:335). Et ikke tilfredsstillende nivå kan for eksempel være at man stemmer på et parti som ikke får representanter i parlamentet, eller at den kandidaten eller det partiet du stemmer på oppnår et skuffende valgresultat.

Gerber et al (2003) foreslår også at de som deltar ved valg, identifiserer seg som velgere, og at denne identifikasjonen er med på å motivere folk til å stemme. Når man stemmer ved valg, så ser man på seg selv som "velger", og følger da de forpliktelsene som følger med en slik identifikasjon. De som ikke stemmer opplever det motsatte, de føler ingen forpliktelse til å stemme, og velger derfor sjeldnere å bruke stemmeretten sin, sammenlignet med de som identifiserer seg med den gruppen som deltar ved valg. Vagldeltakelse kan på den måten skape en slags "in-gruppe" "ut-gruppe" mentalitet, som er med på å forsterke ønsket om å delta ved valg blant de som anser seg selv som velgere, mens det svekker ønsket om å delta ved valg blant de som i utgangspunktet sjelden stemmer.

Til slutt trekkes det frem at det å delta ved valg også fører til at man rent praktisk lærer hvordan man stemmer. Dette går på ting som for eksempel hvordan man fyller ut og leverer stemmeseddelen, hvor man stemmer og lignende. De som jevnlig deltar ved valg, vil etter hvert lære seg hvordan rutinene fungerer, og vil ha få problemer med det tekniske rundt valget. De som sjelden eller aldri stemmer, vil derimot kunne være usikre på hvordan ting skal gjøres, og dette kan i følge Gerber et al (2003) virke avskrekkende, og være en faktor som fører til at man avstår fra å stemme. De trekker derimot frem at denne teorien er blitt lite kartlagt i forskningen, og det er derfor vanskelig å si noe om hvorvidt det faktisk er mange som avstår fra å stemme, fordi de føler seg ukomfortable ved at de ikke kjenner stemmegivningsprosessen godt nok.

Det er mye litteratur, både empirisk og teoretisk som underbygger teorien om at det å stemme kan være en vanehandling, og at mange da stemmer fordi det er noe de er vant til å gjøre. Dette kan også være en forklaringsfaktor for hvorfor valgdeltakelsen i de yngre aldersgruppene er så mye lavere enn i aldersgruppene fra 30 år og oppover. De yngste har naturligvis ikke hatt muligheten til å delta i mange nok valg til at de kan utviklet en vane ved å stemme. Ved å senke stemmerettsalderen vil man ha muligheten til å politisere ungdommene i en tidligere alder, og på lengre sikt da øke valgdeltakelsen, i hvert fall i de aldersgruppene som allerede har stemmerett, slik det også argumenteres for i St.meld. nr 33 (2007-2008). Man forskyver vanedannelsen ved stemmegivning to år frem, fra 18 år til 16 år, noe som kan føre til at 18-25-åringene vil kunne øke sin valgdeltakelse. Faren er at dette potensielt sett også kan ha motsatt effekt. Ved å senke stemmerettsalderen, gir man stemmerett til en aldersgruppe der den politiske interessen og det politiske deltakelsesnivået er lavere. I stedet for å da tilvenne ungdommene å stemme i yngre alder, så kan det hende at man skaper hjemmesittere, hvis det skulle vise seg at den politiske deltakelsen blant 16-åringene er lavere enn den politiske deltakelsen blant 18-åringene.

I forhold til stemmegivning som vanehandling kan altså senket stemmerettsalder, teoretisk sett, slå ut begge veier. På den ene siden kan det hende at 16- og 17-åringene, gjennom å få stemmerett, øker sin interesse for politikk, og da lar seg politisere i en yngre alder, noe som kan være med å øke valgdeltakelsen på lengre sikt. På den andre siden kan det hende at man, ved å senke stemmerettsalderen, vil skape flere hjemmesittere, hvis de skulle vise seg at valgdeltakelsen blant førstegangsvelgerne faller som følge av senket stemmerettsalder.

3.2 Downs' rasjonalitetsmodell og valgdeltakelse

Det er både kostnader og gevinster knyttet til valgdeltakelse, og disse vil også påvirke hvorvidt man bruker stemmeretten eller ikke. Den mest fremtredende teorien som tar for seg kost-nytte faktorer ved valgdeltakelse er Anthony Downs (1957) sin rasjonalitetsmodell, som oppsiktsvekkende nok, konkluderer med at kostnadene relatert til valgdeltakelsen, er større enn den sannsynlige gevinsten man får ut av å stemme ved valg (Downs 1957; Narud 1996). Dette forklarer Downs med at gevinstene ved å stemme ved valg er så små, at det skal mye til for at kostnadene ved å innhente politisk informasjon ikke skal overskride den sannsynlige gevinsten man får fra å stemme. Som følge av dette vil det, i følge teorien, være irrasjonelt å stemme ved valg. Og det er altså kostnadene forbundet med å innhente kunnskap om kandidater og politiske partier som er den viktigste årsaken til at kostnadene ved å delta ved valg veier så mye tyngre enn gevinstene. I tillegg begrenser Downs (1957) gevinstene ved valgdeltakelse til to faktorer; din egen stemmes betydning for valget, samt at hvis ingen stemte, så ville dette undergrave demokratiet, så man stemmer for å holde demokratiet i sitt land ved like. Ved å se på disse to faktorene som de to eneste grunnene til å stemme, så blir gevinsten ved valgdeltakelse forsvinnende liten. Det som da, i følge Downs, kan senke kostnadene, eller øke gevinsten ved valgdeltakelse, og da kan forklare hvorfor mange faktisk velger å delta ved valg er fire ting. For det første kan det hende man liker å holde seg informert, og da søker politisk kunnskap uavhengig av om det er valg eller ikke. For det andre kan det hende at man tror at det vil bli et jevnt valg, noe som øker sjansen for at ens egen stemme vil kunne bli avgjørende. For det tredje kan man ha motivasjon til å søke politisk informasjon fordi man ønsker å bruke denne kunnskapen til å overbevise andre om sin egen politiske overbevisning, og til slutt kan politisk kunnskap også brukes som en måte å direkte påvirke beslutningstakerne på (Downs 1957:147). Det vi sitter igjen med er at kostnadene forbundet ved å tilegne seg politisk informasjon og kunnskap er så høye at med mindre det ligger en annen motivasjon til grunn enn å stemme ved valg, så er det irrasjonelt å tilegne seg nok kunnskap om politikk til at man skal kunne foreta et valg fundert på ens egne interesser.

Rasjonalitetsmodellen til Downs har fått mye kritikk for å ha en for snever oppfatning av aktørenes målsettinger, og at modellen utelater viktige forklaringsvariabler (Narud 1996). Modellen tar blant annet ikke hensyn til faktorer som det at noen anser det å stemme som verdifullt i seg selv, samt partiidentifikasjon eller sosialt press som motivasjon for å stemme (Aldrich 1993; Feddersen 2004; Narud 1996). Likevel vil Downs' rasjonalitetsmodell være en faktor å ta med i beregningen når man skal se på valgdeltakelsen i blant de yngste velgergruppene, nettopp fordi kostnadene ved å innhente informasjon om hva de politiske

partiene og kandidatene står for vil være enda høyere for de yngste velgerne, som har mindre tidligere kunnskap å lene seg på. I tillegg kan gevinstene for valgdeltakelse også være mindre hos de yngste velgerne, som ofte ikke har utviklet noen sterk partiidentifikasjon til noen partier enda. De personene de omgir seg med gjør at de heller ikke er like utsatt for sosialt press for å stemme, samtidig som følelsen av valgdeltakelse som en borgerplikt heller ikke er til stede i like stor grad enda.

De svakhetene som trekkes frem ved Downs' rasjonalitetsmodell er kanskje mer beskrivende for mer erfarne velgere, enn hva de er for førstegangselgerne. Det pekes på at Downs' rasjonalitetsmodell utelukker faktorer som det å anse valgdeltakelse som verdifullt i seg selv, partiidentifikasjon eller sosialt press, men dette er alle faktorer som man vil forvente at ikke ville stå så sterkt blant de som i liten grad er politisk mobiliserte. Derfor kan Downs' rasjonalitetsmodell være et argument for hvorfor 16-åringen selv skulle være negative til å senke stemmerettsalderen. Det kan tenkes at Downs' rasjonalitetsmodell kanskje passer bedre til de yngste velgerne, enn hva den gjør til velgere med mer erfaring fra stemmegivning, og som da vurderer verdien av å stemme annerledes enn de yngste velgerne.

3.3 Politisk kunnskap

Den kanskje viktigste forutsetningen for politisk deltakelse er politisk kunnskap. Uten grunnleggende kunnskap om hva de ulike politiske partiene, og kandidatene som stiller til valg står for, vil man ikke ha noe grunnlag for å ta en beslutning om hvilket parti, eller hvilken kandidat man skal stemme på. Derfor må man, som velger, samle inn informasjon om de ulike partiene og kandidatene i forkant av et valg (Meirick og Wackman 2004). For mange unge velgere, og spesielt for førstegangselgerne, så er kostnadene ved å stemme ekstra store, sammenlignet med hva det er for mer erfarne velgere (Plutzer 2002:42), nettopp fordi førstegangselgerne ikke sitter på den grunnleggende kunnskapen om kandidater og partier, som de mer erfarne velgerne har brukt flere år på å samle opp (Achen 2002). Det kan også argumenteres for at kunnskapsgapet mellom de mest og de minst kunnskapsrike velgerne har større betydning blant de yngste velgerne. For de mer erfarne velgerne, kan nettopp erfaringen fra å ha deltatt ved tidligere valg, være med på å veie opp for manglende kunnskap (Plutzer 2002), og på den måten minske betydningen av forskjellene i politisk kunnskap. De yngste velgergruppene har derimot lite erfaring å lene seg på når de skal stemme ved valg, og er derfor avhengig av et visst politisk kunnskapsnivå for å kunne ta et valg som står i samsvar med deres egne interesser.

Siden kostnadene ved å innhente tilstrekkelig kunnskap om politikk i forkant av et valg vil være høyere for de som stemmer for første gang, sammenlignet med personer som har stemt ved tidligere valg, kan dette være en forklaringsfaktor for hvorfor valgdeltakelsen er lavere i de yngste velgergruppene. Det kreves rett og slett mer tid og ressurser for første-gangsvelgerne å sette seg inn i hva de politiske partiene står for, enn hva det gjør for mer erfarne velgere. Man er likevel ikke avhengig av å sitte inne med mye objektiv politisk kunnskap for å kunne delta ved valg. Ved å bruke snarveier til informasjon og kunnskap, kan velgerne gjøre seg opp meninger om partier og kandidater, selv på et relativt dårlig kunnskapsgrunnlag (Popkin 1991). Dette gjør man ved å basere sine holdninger på informasjon man får fra omgivelsene, som venner, kollegaer, familie eller lignende, samt ved å vurdere kandidatene på bakgrunn av personlige karakteristikk, hvordan de har oppført seg i valgkampen, og hvordan de forholder seg til andre partier og grupper hvis standpunkt de allerede kjenner til. På denne måten kan mange velgere ta et standpunkt til hvilket parti som de er mest enige med, selv med relativt lite politisk kunnskap.

Selv om ens kunnskap om politikk skulle vise seg å ikke stemme (for eksempel at man tror man vet hvilke partier som sitter i regjering, men det man tror er feil), så kan den oppfattelsen man selv har av sin kunnskap om politikk være avgjørende for hvorvidt man stemmer eller ikke (Krampen 1991). Dette argumentet støttes også opp av Larcinse (2007), som viser at det å ta standpunkt i en sak, ikke nødvendigvis er det samme som å sitte med større kunnskap om den saken enn personer som ikke har tatt et standpunkt. Dette kan for så vidt gjelde for både det å delta, og det å ikke delta ved valg. Krampen hevder da altså at det ikke nødvendigvis er slik at økt kunnskap fører til økt deltakelse ved valg, men at det er ens oppfattelse av egen kunnskap som er avgjørende for hvorvidt man stemmer eller ikke. Det kan i så fall tyde på at de fleste har en god oppfattelse av hvor mye de kan om politikk, da mange undersøkelser som har sett på sammenhengen mellom kunnskap og valgdeltakelse, finner at det er en positiv sammenheng mellom politisk kunnskap og valgdeltakelse (Larcinse 2007; Meirick og Wackman 2004). Larcinse (2007) argumenterer for at det ikke er den politiske kunnskapen i seg selv som er det som er avgjørende for hvorvidt man velger å delta ved valg eller ikke. Det som er avgjørende for valgdeltakelsen kommer heller til uttrykk gjennom politisk kunnskap. Han hevder at den politiske kunnskapen er sterkt korrelert med ønsket man har om å holde seg informert, samt interesse for politikk, så når undersøkelser viser en sammenheng mellom politisk kunnskap og valgdeltakelse, så skyldes dette at de som interesserer seg for politikk, i tillegg til å ha større sannsynlighet for å delta ved valg, også er mer interessert i å holde seg informert om hva som skjer i politikken, og da tilegner seg større

politisk kunnskap enn personer som ikke interesserer seg for politikk. I tillegg til at personer som interesserer seg for politikk i større grad oppsøker politisk informasjon, viser undersøkelser fra Price og Zaller (1993) at personer med mye kunnskap om politikk også har lettere for å ta til seg ny politisk informasjon. Ved å tilegne seg større kunnskap om politikk, skaffer man seg også bedre verktøy til å prosessere og tolke ny informasjon, og på den måten vil kunnskap avle kunnskap. Dette kan også være med på å skape et større gap mellom de som sitter på mye, og de som sitter på lite kunnskap om politikk, og på den måten skape større forskjeller mellom de som stemmer og de som ikke stemmer. Også Jennings (1996) trekker frem betydningen av grunnleggende kunnskap om politikk som en faktor som gjør at man lettere tilegner seg ny kunnskap. Videre hevder han at de med høyere kunnskap om politikk også viser høyere politisk deltakelse. Meirick og Wackman (2004) viser også at personer med høyere kunnskap om politikk viser større grad av sammenheng mellom det partiet de stemmer på og de holdningene de har til politikk, enn personer med lavere politisk kunnskap.

3.4 Betydningen av utdanning

En faktor som er tett knyttet opp mot valgdeltakelse er utdanning. En rekke undersøkelser som prøver å forklare hvorfor folk deltar ved valg, finner en positiv korrelasjon mellom utdanning og valgdeltakelse (Se blant annet Blais og Doberzynska 1998; Blais 2000; Blais et al 2002; Meirick og Wackman 2004). Men hva er det egentlig som gjør at utdanning er en så dominerende forklaringsfaktor for valgdeltakelse? D. Sunshine Hillygus (2005) legger frem tre hypoteser for å forklare hvorfor høyere utdanning fører til høyere valgdeltakelse. Disse tre er "Civic Education Hypothesis", "Social Network Hypothesis" og "Political Meritocracy Hypothesis". Det de tre hypotesene tar for seg er ikke at det er utdanningen i seg selv som er forklaringen på hvorfor personer med høyere utdanning har høyere valgdeltakelse, men at det går på kvaliteter hos personer som velger å ta høyere utdanning, samt verdier og kvaliteter man tilegner seg gjennom studier ved høyere utdanningsinstitusjoner.

"Civic Education Hypothesis" tar utgangspunkt i at det ikke nødvendigvis er det å ta høyere utdanning i seg selv som fører til økt valgdeltakelse, men hva utdanningen består av. Bakgrunnen for denne hypotesen ligger i tanken om at utdanning gir deg nok kunnskap til å forstå og akseptere demokratiske prinsipper, samt ferdigheter som er med på å øke den politiske interessen. Gjennom utdanning får man ferdigheter som hjelper deg til å forstå abstrakte tema om politikk, noe som gjør det lettere å ta til seg politisk informasjon samt å evaluere både saker og kandidater/partier. På den måten er økt utdanning med på å senke de materielle og kognitive kostnadene ved politisk deltakelse (Hillygus 2005:27). All form for

høyere utdanning har derimot ikke like stor effekt på politisk deltakelse i følge hypotesen til Hillygus. Hun hevder at fokus på samfunnsfag vil gi en større utdanningsgevinst i forhold til valgdeltakelse, enn hva for eksempel det å studere datateknikk vil gi. Fokus på samfunnsfag vil gi studentene økt kunnskap om hvordan det politiske systemet fungerer, samt om politikk generelt, og vil da gi studentene mye gratis som man ikke får gjennom andre fag eller utdanningsretninger. Denne tanken har dog blitt viet mindre fokus de senere årene, til fordel for tanken om at økt utdanning bedrer ens sosiale nettverksposisjon.

”Social Network Hypothesis” fokuserer på at man, gjennom utdanning, bygger nettverk, og at man, gjennom medlemmene av disse nettverkene blir oppmuntret til å stemme. Det hevdes at utdanning, i så måte virker, som en sosial sorteringsmekanisme, der de med høyere utdanning har mye større sannsynlighet for å befinne seg nærmere sentrum av politisk viktige sosiale nettverk. Gjennom utdanning finner man sin plass i det sosiale og politiske hierarkiet, og hvilken posisjon man finner i dette hierarkiet er med på å påvirke hvorvidt man deltar ved valg eller ikke. Denne hypotesen kan også underbygge en tanke om at medlemskap i organisasjoner og foreninger kan være med på å øke valgdeltakelsen. Spesielt vil medlemskap i organisasjoner som jobber med politikk eller politiske tema kunne virke positivt inn på valgdeltakelsen.

Til slutt kan det også hevdes at det ikke egentlig er høyere utdanning i seg selv som kan forklare økt sannsynlighet for å delta ved valg, men at utdanning bare er et uttrykk for andre faktorer, og at det er disse faktorene som kan forklare økt sannsynlighet for valgdeltakelse. ”Political Meritocracy Hypothesis” forklarer sammenhengen mellom høyere utdanning og politisk deltakelse med at smarte personer har en tendens til å ta lengre utdanning, og at disse menneskene også har høyere deltakelse ved valg (Hillygus 2005). Slik blir ikke utdanning den avgjørende faktoren i seg selv, men en proxy for andre kognitive egenskaper.

Likevel viser altså de aller fleste studier som har tatt for seg sammenhengen mellom utdanning og valgdeltakelse at høyere utdanning har god forklaringskraft på valgdeltakelse. Det er dog noe paradoksalt i sammenhengen mellom utdanning og valgdeltakelse. I de aller fleste vestlige demokratier ser vi et stadig stigende utdanningsnivå i befolkningen (se for eksempel SSB 2011 for norske tall). Flere og flere tar høyere utdanning. Derfor kunne man kanskje forvente at, etter hvert som det gjennomsnittlige utdanningsnivået i befolkningen øker, så vil også valgdeltakelsen øke, men trenden viser det motsatte. Mens utdanningsnivået i befolkningen i de fleste vestlige demokratier har økt siden 1930-40 årene, så har valgdeltakelsen holdt seg stabil, eller faktisk gått ned (Tenn 2005). Nie, Junn og Stehlik-Barry

(1996) forsøker å forklare dette fenomenet med at det ikke er utdanningen i seg selv som gir høyere valgdeltakelse, men at det er den relative utdanningen som teller. De foreslår at det som teller er hvor høy utdanning en selv har sammenlignet med utdanningsnivået til de andre personene som er født samme år som en selv. Dette forklarer de med at en person med lavere utdanning vil føle at det vil være vanskeligere å få sin stemme hørt i politikken, og vil derfor engasjere seg i mindre grad i politikken enn en person som har høyere relativ utdanning. Dette er også samme tanken som ligger bak ”Social Network” hypotesen til Hillygus (2005). Mens man tidligere hadde høyere utdanning enn gjennomsnittet hvis man hadde fullført videregående, må man i dag fullføre en utdanning på universitets- eller høyskolenivå for å kunne si at man har høyere utdanning enn gjennomsnittet av befolkningen. På denne måten kan man forklare hvorfor valgdeltakelsen ikke øker til tross for at det generelle utdanningsnivået i befolkningen gjør det. Et økende utdanningsnivå i befolkningen generelt vil føre til at man også trenger et høyere utdanningsnivå for å kunne holde seg på samme relative utdanningsnivå, og på den måten kan man forklare hvorfor valgdeltakelsen ikke øker selv om det generelle utdanningsnivået i befolkningen gjør det.

Man kan jo også forklare mobiliseringsparadokset med bakgrunn i ”Political Meritocracy” hypotesen til Hillygus (2005) der hun trekker frem at det kan være intelligens som er den egentlige forklaringsfaktoren for valgdeltakelse, men at dette kommer til uttrykk gjennom at mer intelligente personer, som regel, også utdanner seg lengre enn andre. Når det generelle utdanningsnivået i befolkningen stiger, vil man da også forvente at utdanningsnivået blant mer intelligente personer også øker. Siden det derfor ikke er utdanningsnivået i seg selv, men en persons intelligens som er forklaringsfaktoren for valgdeltakelse, så vil valgdeltakelsen holde seg stabil, selv om det generelle utdanningsnivået i befolkningen stiger.

Effekten av utdanning er derimot sjelden isolert til bare en generasjon. I tillegg til at det er relativt bred enighet om at det er en positiv korrelasjon mellom utdanning og valgdeltakelse ser vi samtidig en klar sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå, og hvem som selv fullfører høyere utdanning. Personer som kommer fra et hjem der minst en av foreldrene har høyere utdanning, viser seg å ha mye høyere fullføringsprosent på høyere utdanning i Norge, enn personer der ingen av foreldrene har høyere utdanning (SSB 2010a). Vi ser altså at foreldrenes utdanningsnivå, om enn indirekte, kan ha noe å si for hvilket utdanningsnivå barna ender opp med. Men det er ikke bare innenfor utdanningsvalg foreldrene har påvirkningskraft på sine barn. Også innenfor mer direkte holdninger til politikk ser vi at ungdommene blir påvirket av hva foreldrene mener.

3.5 Politisk sosialisering

Mens voksne i stor grad blir påvirket av et relativt bredt nettverk av både venner, kollegaer, organisasjonsmedlemskap eller lignende når det gjelder politiske holdninger, så er det mange færre sosialiseringkanaler som påvirker ungdommers politiske holdninger. Ungdommer har ikke det samme nettverket av politiske informasjonskanaler som voksne har, som følge av at deres jevnaldrende, i likhet med dem selv, i liten grad har utviklet interesse og kunnskap om politikk enda. Derfor blir ungdoms viktigste sosialiseringkanal foreldrene (Se bl.a. Achen 2002; Beck og Jennings 1975; Flanagan og Sherrod 1998). Ungdom i 16-17-års alderen har som oftest heller ikke rukket å fullføre sin høyeste utdanning, startet en karriere eller lignende som kan være mål på sosioøkonomisk status. Derfor kan foreldrenes bakgrunn og sosioøkonomiske status være gode forklaringsfaktorer for hvorvidt de yngste velgerne stemmer eller ikke. Det kan med andre ord være like nyttig å se til foreldrenes sosiale ressurser, som å se på hvilke ressurser ungdommene sitter på selv, hvis man ønsker å forklare valgdeltakelse blant ungdom. Hvis vi da aksepterer forutsetningen om at foreldre har stor innflytelse på sine barns politiske atferd ved deres første valg, så vil det være naturlig å anta at foreldrenes politiske aktivitetsnivå vil kunne spille inn på barnas politiske engasjement. Spesielt er det blitt fremhevet at økt sosioøkonomisk status er noe som bidrar til økt valgdeltakelse (Blais og Dobrzynska 1998). En persons sosioøkonomiske status blir som regel bestemt av den personens inntekt, arbeidssituasjon og utdanning (Sandell og Plutzer 2005). Bak disse variablene ligger det ofte flere andre forklaringsfaktorer som blant annet påvirker valg av utdanning og yrke, men sosioøkonomiske status som variabel har vist seg å være et godt mål for hvorvidt en stemmer eller ikke, ved tidligere undersøkelser.

Elklit, Møller, Svensson og Togeby (2005) snakker blant annet om betydningen av politisk integrering som en viktig faktor for politisk deltakelse. De foreslår at jo mer sentralt plassert man er i sosiale sammenhenger, jo flere relevante politiske påvirkninger blir man utsatt for, noe som er med på å motivere hvorvidt man stemmer eller ikke. Å være sentralt plassert i sosiale sammenhenger innebærer her å være integrert i sosiale normer, og i sammenheng med dette trekker de også frem at det å være integrert i de sosiale normene i samfunnet øker sjansen for at man integrerer valghandlingen som en norm (Elklit et al 2005). Personer som er bedre sosialt integrert, vil da i større grad anse det som en plikt, eller i hvert fall føle et større ansvar for å stemme, sammenlignet med personer som ikke er like godt sosialt integrert. I det å være sosialt integrert vil jeg i denne sammenhengen også inkludere det å være i jobb eller utdanning, siden jobbreelasjoner, både gjennom medlemskap i

arbeidstakerorganisasjoner, eller bare tilknytning til kollegaer, ofte viser seg å være en viktig form for samfunnstilknytning (Putnam 2000).

Arbeidssituasjonen kan da være en mulig faktor som påvirker ens samfunnstilknytning, og kan være avgjørende for hvor godt sosialt integrert man er. Personer som er i jobb har gjerne et større sosialt nettverk enn arbeidsledige, i tillegg til at deltakelse i sosiale aktiviteter utenom arbeidslivet også kan være med på å utvide en persons sosiale nettverk. Dette kan videre forplante seg også til generasjonen under, og forklare forskjeller i hvilke ungdommer som stemmer ved sine første valg, og hvilke som ikke gjør det. Det vil da være naturlig å anta at ungdommer med foreldre som er bedre sosialt integrert, også vil ha en større tilbøyelighet til å stemme, og foreldrenes arbeidssituasjon kan være en mulig indikator på hvor godt sosialt integrerte foreldrene er. Også foreldrenes utdanningsnivå viser seg å være en påvirkningsfaktor for hvorvidt barna stemmer ved valg eller ikke (Hillygus 2005). Fra før er det mange studier som viser en klar sammenheng mellom utdanningsnivå og valgdeltakelse, men Hillygus finner at også foreldrenes utdanningsnivå har en innvirkning valgdeltakelsen, der personer med foreldre som har tatt høyere utdanning har større sannsynlighet for å delta ved valg enn personer som ikke har foreldre som har tatt høyere utdanning.

Ungdommer i alderen 14-25 år er også i en alder der de er mer fleksible og åpne rundt sine egne holdninger til, og meninger om politikk, og på den måten også mer mottakelige for ny politisk informasjon. Derfor vil den politiske sosialiseringen også kunne ha en større effekt på de som er i denne aldersgruppen, sammenlignet med de eldre velgerne (Flanegan og Sherrod 1998). En mulig forklaring på hvorfor de i alderen 14-25 år er mer tilbøyelige til å la seg påvirke av den politiske informasjonen de blir presentert, kan komme av at de i utgangspunktet sitter med et relativt lavt politisk kunnskapsnivå. Zaller (1991) hevder at de som sitter på relativt lite kunnskap om politikk har lettere for å endre mening i en sak, siden de sitter med relativt lite informasjon som taler mot det standpunktet de blir presentert. Han hevder nemlig at hvor mange ganger man blir presentert for et argument kan forklare hvorvidt man lar seg påvirke av dette argumentet eller ikke. I tillegg kommer det at man er nødt til å akseptere premissene for argumentet for at man skal kunne la seg påvirke av det, men hvis man tar inn over seg argumentet, og forstår hva det går ut på, så vil det å bli presentert for argumentet flere ganger over lengre tid kunne påvirke deg til å endre mening i en sak (Zaller 1991). Dette kan være en forklaringsfaktor for hvorfor foreldre har så stor påvirkningskraft på barnas politiske atferd, både når det gjelder valgdeltakelse, men også partivalg.

Sandell og Plutzer hevder i en artikkel fra 2005 at også familieforhold kan påvirke ungdommenes valgdeltakelse. De trekker frem at noe så vanlig som skilsmisse hos foreldrene

kan påvirke hvorvidt barna deltar ved sine første valg eller ikke. Dette skyldes ikke skilsmissen i seg selv, men de faktorene som en skilsmisse fører med seg. En skilsmisse hos foreldrene kan påvirke barna på flere måter, blant annet gjennom endret selvbilde, dårligere prestasjoner på skolen, og til og med dårligere helse på lengre sikt. I tillegg er familier som gjennomgår en skilsmisse mer utsatt for kortsiktig økonomisk stress, noe som også viser seg å ha en påvirkning på valgdeltakelsen. Resultatene viser at barn som kommer fra hjem der foreldrene er skilt har 10 prosent lavere valgdeltakelse enn barn som kommer fra hjem der begge foreldrene fremdeles bor sammen. Den oppfølgingen barna har tilgang på hjemmefra, samt den sosiale bakgrunnen foreldrene har, viser seg derfor å ha stor påvirkning på valgdeltakelsen (Sandell og Plutzer 2005).

3.6 Partiidentifikasjon

Etter hvert som kunnskapen om hva de ulike partiene står for øker, vil man kunne føle en sterkere tilknytning til visse partier fremfor andre. En slik partiidentifikasjon kan også være en forklaringsfaktor for hvorvidt man deltar ved valg eller ikke (Achen 2002). Heath (2007) hevder til og med at partiidentifikasjonen er det viktigste faktoren som spiller inn på valgdeltakelse. Partiidentifikasjon baserer seg på en tanke om at velgerne finner et parti de selv kan identifisere seg med i større grad enn de andre partiene, og ved å identifisere seg med et parti, så øker man tilknytningen til det partiet, og man får en motivasjon for å delta ved valg som personer som ikke identifiserer seg med et spesielt parti ikke har (ibid). Det er antatt at de følelsene som ligger til grunn for partiidentifikasjonen dannes i ganske ung alder, og forsterkes etter hvert som man blir eldre gjennom valgdeltakelse og annen politisk deltakelse (Converse 1976; Listhaug 1989). Partiidentifikasjonen skapes ved at man finner det partiet man tror vil gi en selv flest fordeler sammenlignet med de andre partiene (Achen 2002). I tillegg kommer også affektive og følelsesmessige tilknytninger, som er med på å påvirke hvilke partier man identifiserer seg med. Gjennom dannelsen av partiidentifikasjon, kan man se en økt stabilitet i hvilket parti den enkelte velgeren stemmer på, og det blir lettere å predikere partivalget til en person med høy partiidentifikasjon til et parti (Meirick og Wackman 2004). Personer med sterk partiidentifikasjon vil også se kvalitetene til kandidatene i det partiet man identifiserer seg med i et mer positivt lys enn kandidatene til motstanderpartiet/ene. Dette vil være med på å ytterligere forsterke partiidentifikasjonen til de velgerne som allerede identifiserer seg med ett parti (Listhaug 1989).

Siden foreldrene fremdeles er den viktigste sosialiseringsfaktoren for de yngste velgerne, blir det også naturlig å tenke at man har lett for å identifisere seg med det samme

partiet som foreldrene. Spørsmålet blir da hvorfor det har seg slik at man ender opp med samme preferanser rundt politikk som foreldrene. Hva er det som gjør at foreldrene tilsynelatende har så stor påvirkning på barnas holdninger? Achen (2002) mener dette kommer av at foreldre og barn ofte innehar den samme posisjonen i samfunnet, og at foreldrenes erfaringer fra samfunnet og politikken derfor er veldig relevant også for barna. Man kan da benytte seg av foreldrenes erfaringer fra politikk for å veie opp for egen manglende erfaring.

Hvor sterkt partiidentifikasjonen står i dagens samfunn kan man derimot så tvil om. Tall fra de norske valgundersøkelsene viser at de norske velgerne i stadig større grad stemmer på et annet parti enn hva de gjorde ved det forrige valget. Ved stortingsvalget i 2005 stemte hele 40 prosent av de som stemte ved valget i både 2001 og 2005 på et annet parti enn hva de gjorde i 2001. Dette kan tyde på at partiloyaliteten er i endring, og at velgerne i Norge i dag er mer åpne for å stemme på et annet parti enn ved forrige valg, sammenlignet med hva man var før (Aardal 2007). Dette kan være en indikasjon på at partiidentifikasjonen ikke står like sterkt i dag som tidligere. Berglund og Aardal (2007) trekker også frem at økt kognitiv mobilisering gjør at det politiske engasjementet blant dagens velgere i mindre grad er avhengig av partiene, sammenlignet med hva det var for tidligere generasjoner. Så selv om partiidentifikasjon kan være en sterk forklaringsfaktor for valgdeltakelse, og selv om denne partiidentifikasjonen har en tendens til å gå i arv fra foreldre til barn, så kan det tenkes at stadig færre ungdommer sosialiseres til å identifisere seg med ett bestemt parti.

4 Tidligere empirisk forskning

Det tilgjengelige forskningsmaterialet på stemmerett for aldersgruppen 16-18 år er relativt tynt. Dette skyldes nok hovedsakelig det at ungdom som ikke har stemmerett ikke er veldig interessante å forske på når det er snakk om studier av valgdeltakelse og stemmerett. Samtidig er det fremdeles ganske få land som har gitt stemmerett til ungdom helt ned i 16-års alderen. Av de landene i verden som anses som demokratiske (EIU 2010; Freedom House 2010), er det kun Østerrike som har senket den generelle stemmerettsalderen til 16 år² (CIA Factbook 2010). I tillegg har fem delstater i Tyskland hatt en prøveordning der 16 og 17-åringer har kunnet stemme ved lokalvalg de siste 15 årene, samtidig som også Sveits i noen delstater har senket stemmerettsalderen til 16 år som del av en prøveordning. Serbia, Slovenia, Montenegro og Bosnia har også innført en ordning der 16-åringer som er i arbeid kan stemme ved valg.

4.1 Erfaringer med stemmerett for 16- og 17-åringer

4.1.1 Østerrike

I Østerrike har 16- og 17-åringene hatt stemmerett ved to valg så langt, parlamentsvalget i 2008, samt presidentvalget i 2010. Siden vi ikke har muligheten til å se utviklingen for valgdeltakelsen over flere valg av samme type er det vanskelig å si hvilken effekt denne stemmerettsutvidelsen har hatt på både valgdeltakelsen og stemmegivningen, men tall fra Statistics Austria viser at valgdeltakelsen i Østerrike lå på mellom 80 og 85 prosent ved valgene på 90-tallet, og i 2002, men falt til 78 prosent i 2006, og holdt seg uendret ved valget i 2008 (Statistics Austria 2010). Vi ser altså at fallet i valgdeltakelsen ved parlamentsvalg kom ved valget før stemmerettsalderen ble senket til 16 år, mens ved valget i 2008, som var det første der også 16- og 17-åringer kunne delta, holdt valgdeltakelsen seg uendret. Likevel var valgdeltakelsen ved parlamentsvalget i 2008 det parlamentsvalget siden 1945 med lavest valgdeltakelse (kun slått av valget i 2006), noe som betyr at valgdeltakelsen i 2008 fremdeles var relativt lav sammenlignet med andre år. Når vi ser på valgdeltakelsen blant 16-18-åringene isolert sett, ser vi at valgdeltakelsen i denne aldersgruppen lå på tilnærmet samme nivå som blant befolkningen som helhet (Ødegård og Aars 2011). Valgresultatene fra parlamentsvalget skiller seg heller ikke nevneverdig ut fra tidligere valgresultater, så det er heller ingen ting som tyder på at det å gi 16-åringene stemmerett har endret noe i

---

² De andre landene som også praktiserer stemmerett for 16-åringer er Cuba, Ecuador og Nicaragua.

parlamentssammensetningen for Østerrikes del. En mulig årsak til den relativt høye valgdeltakelsen blant 16-17-åringene i parlamentsvalget i 2008 kan være innsatsen som ble lagt ned i forkant av valget. Spesielt trekkes det frem to tiltak rettet mot elever og lærere som skal ha vist seg å være effektive. Det ene tiltaket var et web-basert tiltak igangsatt av det østerrikske utdannings- og forskningsdepartementet der elever og lærere fikk ulike deltakeroppgaver som skulle besvares. Det andre tiltaket var en demokratiworkshop der et av målene blant annet var å få elevene til å besøke det østerrikske parlamentet (ibid).

Siden vi bare har ett parlamentsvalg å basere tallene på kan det fremdeles være vanskelig å si hvilken effekt senkingen av stemmerettsalderen har hatt på valgdeltakelsen i Østerrike ved parlamentsvalg. Ved presidentvalget ser vi derimot et kraftig fall i den prosentvise valgdeltakelsen fra valget i 2004 til valget i 2010, fra 71,6 prosent til 53,6 prosent valgdeltakelse. Vi ser derimot at også totale valgdeltakelsen faller med nesten en million avgitte stemmer, fra drøyt 4,136,000 avgitte stemmer i 2004, til drøyt 3,161,000 avgitte stemmer i 2010 (Statistiscs Austria 2010). Det er derfor åpenbart at det ikke bare er senkingen av stemmerettsalderen som er årsak til dette kraftige fallet i valgdeltakelse. Uten data for valgdeltakelsen i de ulike aldersgruppene for dette valget, kan man ikke si noe om hvilken effekt senkingen av stemmerettsalderen har hatt for valgdeltakelsen ved dette valget. På så kort tid, og med det tilgjengelige datamaterialet, er det derfor vanskelig å si noe konkret om hvilken effekt det å senke stemmerettsalderen har hatt i Østerrike.

4.1.2 Tyskland

I Tyskland har man hatt en prøveordning med stemmerett for 16-åringer gående siden 1995, dog i mindre utstrakt grad enn Østerrike. I Tyskland er det kun fem av de totalt 16 delstatene som har deltatt i ordningen, og stemmerettsalderen har kun blitt senket til 16 år ved valg av kommunefullmektige (*Gemeinderat*) og kretsfullmektige (*Kreisrat*), samt valg av borgermester i de av deltakerdelstatene der borgermesteren velges direkte (Ungdomsstyrelsen 1999). 16-åringene har derimot ikke hatt muligheten til å stemme ved valg på Delstatsparlamentet, Forbundsdagen, eller Europaparlamentet. Erfaringene fra Tyskland viser at valgdeltakelsen blant 16-17-åringer har vært høyere enn hos den tradisjonelle gruppa førstegangselgere, og faktisk så høy at man må helt opp i aldersgruppen rundt 35 år for å finne tilsvarende valgdeltakelse (NOU 2006:7, Ødegård og Aars 2011). Som følge av dette har man konkludert med at prøveordningen har gitt positive resultater. Her pekes det på at forklaringen for denne positive tendensen ligger i at 16-17-åringene kan nås med informasjon gjennom skolen, slik at barrieren for å tilegne seg politiske informasjon senkes gjennom senket stemmerettsalder

(Ødegård og Karlsen 2005). Likevel støtter ikke tallene fra alle de tyske delstatene opp om oppfatningen om at prøveordningen med senket stemmerettsalder har vært en suksess i Tyskland. Tall fra Electoral Commission (2004) fra delstaten Niedersachsen viser at de under 18 år i denne delstaten ikke deltar i større grad ved valg enn de i aldersgruppen 18-21 år gjør, noe som skulle innebære at ordningen ikke har klart å mobilisere 16-17-åringene i større grad enn de eldre aldersgruppene. Likevel kan det tyde på at den generelle oppfatningen er at valgdeltakelsen blant 16-17-åringene har vært høyere enn den har vært i blant de eldre aldersgruppene opp til 35 år. Spesielt viser det seg at guttene har deltatt i større grad enn jentene ved valgene. Mens 35 prosent av guttene i aldersgruppen 16-24 år brukte stemmeretten sin ved lokalvalgene, gjorde bare 28 prosent av jentene det sammen. Særlig var forskjellen stor blant førstegangselgeren, der halvparten av guttene deltok, mens kun 39 prosent av jentene stemte (Ødegård og Aars 2011). Heller ikke i Tyskland ser det ut til at 16- og 17-åringenes partivalg skiller seg nevneverdig fra resten av befolkningen.

At valgdeltakelsen blant 16-17-åringene er høyere enn valgdeltakelsen blant de andre aldersgruppene helt opp til 35 år er isolert sett en positiv tendens på kort sikt, men hvis denne tendensen skulle vise seg å holde seg stabil også på lengre sikt, altså at valgdeltakelsen igjen synker fra aldersgruppen 16-17 år til aldersgruppen 18-25 år, vil man like godt kunne konkludere med at ordningen ikke har vært vellykket, da dette kan tyde på at valgdeltakelsen synker tilbake til ”tradisjonelt” nivå når ungdommene går ut av skolen. Hvis dette skulle være tilfellet kan man heller konkludere med at det å gå på skole kan ha en positiv effekt på valgdeltakelsen, men at denne effekten ikke har noen form for sosialiseringseffekt, hvis valgdeltakelsen synker så fort ungdommene blir ferdig med skolegangen.

Som følge av ordningen med senket stemmerettsalder, har man også sett at den politiske kommunikasjonen rettet mot ungdommer har økt som følge av senkingen av stemmerettsalderen. Man har sett at ungdomsorganisasjoner har gjennomført aktiviteter for å mobilisere den nye velgergruppen, gjennom både å fokusere på valgteknisk informasjon, men også ved å skape dialog mellom ungdommene og politikerne (Ungdomsstyrelsen 1999). Også de statlige og kommunale myndighetene har jobbet opp mot å mobilisere 16-17-åringene til å stemme, blant annet gjennom å involvere skolen i større grad i den politiske sosialiseringen. Likevel har ikke alle vært like positive til å rette seg mot ungdommene for å mobilisere dem politisk. De politiske partiene har i utgangspunktet vært lite positive til å rette seg mot de nye førstegangselgerne i valgkampen. De politiske partiene selv forklarer dette med at de har rettet seg mot alle førstegangselgerne generelt, i stedet for å henvende seg til 16-17-åringene

spesielt. Samtidig argumenteres det for at førstegangsvelgerne utgjør en såpass liten andel av velgermassen, at det er lite å tjene på å fronte saker spesielt for denne velgergruppen (ibid).

Til slutt kan det nevnes at skolene også i Tyskland trekkes frem som sentrale mobiliseringskanaler for å få ungdommene til å stemme ved valget. De yngste velgerne har også vist interesse for hva man skal gjøre, og hvordan man skal te seg i valglokalet. Dette er interessante resultater hvis man tar i betraktning at også det å ha kjennskap til selve valghandlingen også er en faktor som kan påvirke om man stemmer eller ikke (Gerber et al 2003).

4.2 Erfaringer med å senke stemmerettsalderen

4.2.1 Betydningen av politisk mobilisering

I Norge har vi hatt to stemmerettsutvidelser som har vært mer omfattende enn de andre. Dette er innføringen av alminnelig stemmerett for alle menn over 25 år i 1898, og innføringen av stemmerett for kvinner i 1913. Disse to stemmerettsutvidelsene skiller seg likevel fra hverandre på et sentralt punkt. Mens man, ved å gi stemmerett til kvinner, utvidet stemmeretten til omfatte en allerede politisk mobilisert gruppe, var innføringen av alminnelig stemmerett i 1898 et tiltak som ble gjennomført uten særlig kamp fra de som ble omfattet av ordningen (Eeg-Henriksen 2005). Dette gav seg også utslag på valgdeltakelsen ved det påfølgende valget. Ved innføringen av alminnelig stemmerett for alle menn over 25 år, ser vi et kraftig fall i valgdeltakelsen etter utvidelsen. Valgdeltakelsen faller fra 85,3 prosent i 1897 til 55,9 prosent i 1900, et fall på nesten 30 prosentpoeng. Forskjellen fra innføringen av stemmerett for kvinner er her at de som fikk stemmerett i liten grad allerede var politisk mobiliserte. I motsetning til kvinnene, hadde de ikke stemmeberettigede mennene i liten grad vært katalysator for stemmerettsutvidelsen. Kvinnene hadde lenge kjempet for å få stemmerett, og flertallet av kvinnene må kunne anses å har vært politisk mobiliserte innen de fikk stemmerett i 1913. Allerede under folkeavstemningen om unionsoppløsningen i 1905 viste kvinnene stort politisk engasjement. Selv om kvinnene ved denne folkeavstemningen ikke hadde stemmerett, ble det overlevert en liste til daværende stortingspresident Carl Berner med 244 765 signaturer fra kvinner som støttet unionsoppløsningen. Hvis alle kvinner hadde hatt stemmerett på lik linje med menn ville dette tallet utgjort snaut 45 prosent av det kvinnelige elektoratet (ibid). Innføringen av allmenn stemmerett for kvinner over 25 år førte heller ikke til noen betydelig nedgang i valgdeltakelsen. Fra en valgdeltakelse på 65,9 prosent ved valget i 1913, falt valgdeltakelsen til 61,8 prosent i 1915, som var det første

stortingsvalget der kvinner fikk delta. Tatt i betraktning av at antallet stemmeberettigede hadde blitt mer enn doblet fra 1913 til 1915, må denne nedgangen anses som svært liten.

Her kan det også trekkes paralleller mellom innføringen av alminnelig stemmerett for alle menn over 25 år, og det å senke stemmerettsalderen til 16 år. 16-17-åringene har i liten grad vært pådriverne for å få innført ordningen, og er en lite politisk mobilisert gruppe. Dette kan peke i retning av at 16-17-åringene, i mindre grad enn befolkningen generelt, vil delta ved valget i høst.

4.2.2 Erfaringer med senking av stemmerettsalderen fra 20 til 18 år

Franklin viser at man, med få unntak, vil oppleve en nedgang i valgdeltakelsen blant førstegangsvelgerne hvis man senker stemmerettsalderen (Franklin 2004). Han har sett på hvilken effekt en senking av stemmerettsalderen til 18 år hadde på valgdeltakelsen blant førstegangsvelgerne i henholdsvis Storbritannia, Tyskland, Nederland, Norge, Sverige og USA, og finner at, med unntak av Tyskland, så har alle landene opplevd en nedgang i valgdeltakelsen etter at stemmerettsalderen ble senket. Nedgangen viser seg å ha vært størst i Storbritannia og Norge, der valgdeltakelsen har falt med over 20 prosentpoeng blant førstegangsvelgerne fra stemmerett for 18-åringer ble innført, og frem til 1998. I Norge ble stemmerettsalderen senket fra 20 til 18 år i 1978 (Berglund 2003), men valgdeltakelsen blant førstegangsvelgerne holdt seg jevnt høy helt frem til valget i 1993. Det var først ved dette valget at valgdeltakelsen blant førstegangsvelgerne falt under 70 prosent. Siden da har valgdeltakelsen blant førstegangsvelgerne i Norge sunket fra 69 prosent i 1993, til 54 prosent ved valget åtte år senere (Aardal 2007). Det som skjer etter senkingen av stemmerettsalderen er at man ikke ser den samme økningen i valgdeltakelse etter hvert som man blir eldre. I 1977, som er det siste året da stemmerettsalderen var 20 år, hadde førstegangsvelgeren en valgdeltakelse på 71 prosent, men for denne kohorten steg valgdeltakelsen til 86 prosent i 1981, og har ligget jevnt over 85 prosent siden. For de som var førstegangsvelgere i 1981, ser vi derimot ikke den samme økningen i valgdeltakelse i de påfølgende valgene. Mens valgdeltakelsen blant førstegangsvelgerne i 1981 var på 75 prosent, så øker dette kun til 78 prosent ved valget i 1985, og det samme gjelder også for de senere kohortene. Økningen i valgdeltakelse fra velgernes første til andre valg er mye lavere for de som fikk stemmerett da de var 18, enn for de som fikk stemmerett da de var 20. Ved å senke stemmerettsalderen vil man også oppleve en nedgang i valgdeltakelsen på lengre sikt, siden de kohortene som fikk stemmerett da de var 18 år viser svakere politisk mobilisering når de blir eldre, enn de som måtte vente til de var 20 år før de fikk stemmerett. Etter hvert som de generasjonene som fikk

stemmerett da de var 20 år, og blir byttet ut med velgere som fikk stemmerett da de var 18, vil vi oppleve en nedgang i den samlede valgdeltakelsen (Franklin 2004). Franklins konklusjon blir da at, til tross for at det er mange faktorer som spiller inn på valgdeltakelsen, så ser det ut til at en senking av stemmerettsalderen, i de aller fleste tilfeller, vil føre til en nedgang i valgdeltakelsen, både på kort og lang sikt, siden de nye velgerne vil ha lavere valgdeltakelse, både ved sine første valg, men også når de blir eldre.

4.3 Ungdoms holdninger til, og kunnskap om politikk

Det er ingen tvil om at holdninger til, og kunnskapsnivået om politikk er avgjørende faktorer for hvorvidt man velger å bruke stemmeretten sin ved valg eller ikke. Derfor vil det også være interessant å se hva norske ungdommer kan om politikk, og hvilke holdninger de har til samfunnsspørsmål og politiske saker.

Resultater fra ICCS-studien om ungdoms oppfatninger av demokrati og medborgerskap viser at ungdommer i Norge viser stor støtte til tanken om den representativt orienterte samfunnsborger (Fjellstad, Lauglo og Mikkelsen 2009). Spesielt når det gjelder synet på hvor viktig det er å stemme ved valg, å følge med på politiske spørsmål, samt å vise respekt for medlemmer av regjeringen, skårer de norske elevene høyt. Over 80 prosent av de spurte, som bestod av et utvalg ungdommer i ungdomsskolealder, svarte at det var enten viktig, eller svært viktig å stemme ved valg, følge med på politiske spørsmål og vise respekt for regjeringsmedlemmer. Dette plasserer norske ungdommer over det internasjonale gjennomsnittet når det gjelder støtte til den representativt orienterte samfunnsborger. Også når det gjelder demokratiske verdier kommer de norske ungdommene godt ut. Hele 98 prosent av de spurte sa seg enig i at alle burde ha rett til fritt å kunne uttrykke sine meninger. Den påstanden færrest sa seg enig i var at myndighetene burde kunne kritiseres offentlig. Kun 30 prosent sa seg enig i denne påstanden. Når det gjelder spørsmålet om demokratiske verdier finner Fjellstad, Lauglo og Mikkelsen (2009) også noen forskjeller mellom kjønnene. Gutter mente oftere enn jenter at politiske protester bør kunne være voldelige (18 prosent av guttene mente dette, mens 10 prosent av jentene mente det), samtidig som at guttene også var mer positive til at myndighetene skulle kunne kritiseres offentlig enn hva jentene syntes. Likevel kan man oppleve forskjeller i hva elevene svarer på generelle spørsmål, og hvordan de vil reagere hvis de blir stilt overfor en konkret problemstilling. Selv om man er positiv til påstanden om at alle fritt burde kunne si sin mening, så kan man stille seg annerledes til spørsmålet hvis det blir stilt i form av en påstand man selv er sterkt uenig i, og blir bedt om å ta stilling til om det burde være lov å si slike ting. Dette kommer blant annet til uttrykk når man ser på elevenes

holdninger til innskrenkninger i borgernes rettigheter når det foreligger trusler mot landets sikkerhet. Selv om et overveldende flertall av ungdommene mener alle bør kunne uttale seg fritt i Norge, er også flertallet av de spurte enige i at utstrakt overvåking av befolkningen er greit hvis det er snakk om landets sikkerhet. Et annet eksempel på at det kan være en forskjell på hva man svarer når man blir stilt ovenfor en generell, kontra en spesifikk problemstilling finner vi senere i kortrapporten om ungdommers holdninger til demokrati og deltakelse. Fjellstad et al (2009) påpeker at ungdommer ved generelle problemstillinger kan vise høy grad av toleranse, men at de ikke viser den samme graden av toleranse hvis de stilles ovenfor et mer konkret scenario. Sånn sett ser vi at ungdommenes holdninger til politikk ikke alltid er konsekvente. Også her finner vi kjønnsforskjeller i holdningene, der jentene viser seg å være mer tolerante enn guttene (ibid).

Fjellstad et al. (2009) finner også at kunnskap om politikk og demokrati hører sammen med politisk toleranse. Jo høyere politisk kunnskap man har, jo høyere toleranse gir man uttrykk for. Spesielt kommer dette til uttrykk når det gjelder støtte til kvinners rettigheter, men også når det gjelder støtte til rettigheter for ulike folkegrupper, og støtte til innvandreres rettigheter øker toleransen med kunnskapsnivået. Når det gjelder kunnskapsnivået til norske elever finner ICCS-studien at norske elever skårer over det internasjonale gjennomsnittet når det gjelder politisk kunnskap, og at jentene jevnt over skårer høyere enn guttene. Studien finner også at det er en klar sammenheng mellom politisk kunnskap, og hvor gode karakterer man får i samfunnsfag og matematikk.

Både kunnskap og interesse for politikk viser seg, ikke uventet, å stige etter hvert som man blir eldre. I ICCS-studien fra 2009 er det elever i ungdomsskolen som er blitt testet, og denne studien viser at den politiske interessen blant ungdom er lav, men at den stiger med alderen. Det eneste politikkkfeltet som mer enn ti prosent av respondentene hevder de er svært interessert i, er miljøspørsmål. Ellers er det kun rundt 30 prosent som svarer at de er svært interesserte, eller interesserte i de andre politikkområdene. Også når det er snakk om politisk interesse finner Fjellstad et al. (2009) forskjeller mellom gutter og jenter. Selv om den generelle interessen for politikk er relativt jevn, så finner de at jenter i større grad viser interesse for miljøspørsmål enn hva guttene gjør, mens guttene viser større interesse for europeisk og internasjonal politikk. Samtidig viser det seg at jentene i større grad enn guttene ville bruke stemmeretten sin når de blir gamle nok. Andelen som sier de helt sikkert, eller sannsynligvis vil bruke stemmeretten sin når de får mulighet er mye høyere enn andelen som faktisk bruker stemmeretten sin ved sitt første valg. Mellom 80 og 90 prosent av de spurte ungdommene svarte at de ville bruke stemmeretten ved både lokale og nasjonale valg, mens

valgdeltakelsen blant førstegangsvælgerne ved stortingsvalget i 2005 kun var på 55,3 prosent (Aardal 2007). Fjellstad et al. (2009) tolker den høye prosentandelen som sier de vil bruke stemmeretten sin, ikke som et tegn på at valgdeltakelsen vil stige i fremtiden, men heller at ungdom i ungdomsskolealder er sterkere preget av påvirkning fra foreldre og skole om at alle bør delta ved valg.

Selv om det er jentene som viser størst interesse for å delta ved valg, så er det guttene som viser størst interesse for å delta aktivt i politikken gjennom å stille som kandidat ved valg, bli med i et politisk parti, eller hjelpe til i valgkampen. Igjen trekkes det frem som forklaring at unge elever lettere lar seg påvirke av forventninger fra omgivelsene om at det er viktig å delta mer aktivt i et politisk demokrati enn bare ved å stemme ved valg. Dette vises ved at det er nedgang i forventet deltakelse både for gutter og jenter fra 8. til 9. klasse.

Resultatene fra ICCS-studien om ungdommers holdninger til, og kunnskap om politikk og demokrati viser altså at ungdommer er interesserte i politikk, og at de ser viktigheten av demokratisk deltakelse. Det er oppsiktsvekkende at disse holdningene ser ut til å svekkes etter hvert som ungdommene blir eldre. Fjellstad et al. (2009) ser på dette som et tegn på at de yngste lar seg påvirke mer av skolen og foreldrene, mens denne påvirkningen avtar etter hvert som man blir eldre. De yngstes politiske holdninger kan da kanskje like gjerne tilskrives foreldrene, mens man, når man blir eldre, i større grad begynner å uttrykke sine egne holdninger til politikk, som kanskje ikke gjenspeiler de forventningen som stilles fra foreldre og skolen i like stor grad. Det at ungdommenes positive holdninger til stemmerett, demokrati og politikk svekkes etter hvert som de blir eldre kan nok også komme av et de som er eldre faktisk må ta stilling til spørsmålene som stilles i større grad en de yngre ungdommene. Etter hvert som man blir eldre, blir også spørsmål vedrørende politikk og valgdeltakelse mer nærliggende, og sjansen øker for at ungdommenes svar ligger nærmere de faktiske forholdene rundt ungdoms politiske deltakelse etter hvert som ungdommene blir eldre. Sannsynligheten for at 85-90 prosent av norske ungdommer i 14-15 års alderen kommer til å stemme når de fyller 18 er veldig liten, så når vi ser at andelen som sier de vil stemme ved valg synker, etter hvert som ungdommene blir eldre, kan dette være et tegn på at ungdommene blir mer realistiske rundt forventningene om egen politisk deltakelse etter hvert som de blir eldre.

5 Hypoteser

På bakgrunn av det jeg så langt har gått gjennom av teori og tidligere forskning vil jeg utforme en rekke hypoteser. Formålet med denne oppgaven er å studere ungdoms holdninger til politikk generelt, men aller viktigst ungdoms holdninger til stemmerett for 16-åringer spesielt. Det første spørsmålet jeg ønsker å stille er hvorvidt 16-åringer ønsker stemmerett.

Vi ser at valgdeltakelsen blant ungdommene ligger mye lavere enn hva den gjør i befolkningen som helhet. Gerber et al (2003) trekker også frem en rekke faktorer som forklarer hvorfor noen er mer politisk mobiliserte enn andre. Disse faktorene er oppmerksomhet fra de politiske partiene selv, samfunnsinvolvering gjennom å betale skatter og lignende, samt kjennskap til rent tekniske sider ved valghandlingen. Alle disse faktorene peker i retning av at ungdom er mindre politisk mobiliserte enn de eldre velgerne, og jeg vil anta at de som er mindre politisk mobiliserte også i mindre grad vil se nytten av å selv få stemmerett. Spørsmålet blir da hvorfor man skulle anta at noen aktivt skulle mene at de burde utelukkes fra en politisk innflytelseskanal som stemmerett? Her kan Anthony Downs' (1957) teori om rasjonelle velgere spille inn.

Av empiriske funn ser vi også fra Fjellstad et al (2009) at ungdommenes interesse for enkeltsaker i politikken heller ikke er spesielt høy. Med unntak av miljøspørsmål, så er det kun et fåtall av ungdommene som oppgir at de er svært interessert i enkeltsaker i politikken. I tillegg til å være mindre tilrettelagt for å være politisk mobilisert de eldre velgerne, er interessen for politiske saker også svært laber blant ungdommene, selv om denne undersøkelsen er gjennomført blant elever i 8. og 9. trinn (12 til 15-åringer) og Fjellstad et al (2009) peker på at den politiske interessen øker med alderen. Man kan da spørre seg om lite politisk interesserte ungdommer ser nytten i å få stemmerett. Til slutt kan man også spørre seg om 16-åringene bare tar utgangspunkt i seg selv når de vurderer om stemmerettsalderen burde senkes. Mange tenker nok ikke bare på hvorvidt de selv burde få stemmerett, men også om de ville gitt de andre 16-åringene de omgås stemmerett. Selv om man anser seg selv som moden nok, og kvalifisert til å stemme, så kan det godt hende at man ikke har de samme tankene om andre jevnaldrede. Dette kan også være et argument som vil føre til en forventning om at 16-åringene selv faktisk ikke etterspør senket stemmerett. Min første hypotese blir da følgende:

H1: 16-åringene er selv negative til at 16-åringer skal få stemmerett.

Ut i fra denne hypotesen kan man videre bygge en rekke underhypoteser, for å forklare hvorfor 16-åringene faktisk ikke mener at 16-åringer burde får stemmerett. Det første som vil være interessant å se på er sammenhengen mellom de som selv oppgir at de ville stemt ved valg, og de som sier de er positive til senket stemmerettsalder. Her vil det være naturlig å anta at de som oppgir at de ville stemt om det var valg i dag, også er mer positive til senket stemmerettsalder enn de som oppgir at de ikke ville stemt. Spesielt tror jeg dette vil gjelde blant de som i utgangspunktet ikke er stemmeberettigede. De som oppgir at de ikke ville stemt ved valg etterspør heller ikke stemmerett, og vil derfor mest sannsynlig også være negative til å senke stemmerettsalderen. Jeg tror denne hypotesen er beskrivende både for de som er over, og de som er under 18 år. Jeg forventer å finne en positiv sammenheng, uavhengig av alder, for det å oppgi at man ville stemt om det var valg i dag, og holdningen til senket stemmerettsalder.

H2: Å oppgi at man ville stemt ved valg vil være positivt korrelert med å ønske senket stemmerettsalder.

I mange studier om ungdoms holdninger til politikk peker man også på at foreldrenes sosiale bakgrunn kan påvirke ungdommenes holdninger til politikk. Foreldrene er blant mange ansett som ungdommenes viktigste sosialiseringsskanal (Achen 2002; Beck og Jennings 1975; Flanagan og Sherrod 1998). Sammenhengen mellom foreldrenes sosioøkonomiske status og ungdommenes holdninger til senket stemmerettsalder kan derfor også være interessant å se på. Blais og Doberzynska (1998) trekker frem at barn av foreldre med høy sosioøkonomisk status har høyere valgdeltakelse enn barn av foreldre med lav sosioøkonomisk status gjør. Økt utdanningsnivå, samt yrkesstatus er begge faktorer som anses å være beskrivelser på sosioøkonomisk status, og hvis man tar utgangspunkt i at barn av foreldre med høy sosioøkonomisk status vil være mer tilbøyelige til å bruke stemmeretten sin, og de som er mer positive til å stemme også vil være mer positive til senket stemmerett, kan vi anta at barn av foreldre med høy sosioøkonomisk status vil være mer positive til senket stemmerettsalder. Jeg vil derfor forvente å finne en positiv sammenheng mellom foreldrenes sosioøkonomiske status, og ungdommenes ønske om å stemme ved valg. Likevel behøver det ikke nødvendigvis å være slik at personer med høy sosioøkonomisk status, og som vil oppmuntre sine barn til å bruke stemmeretten sin, også vil være positive til at stemmerettsalderen skal senkes. Her vil jeg anta at det er verdien om å benytte seg av stemmeretten som veier tyngst i sosialiseringprosessen, og ikke de mer direkte holdningene til politiske standpunkt. Derfor

kan det også tenkes at barn av foreldre som er negative til senket stemmerettsalder selv er positive til at 16-åringene skal få stemmerett, til tross for at sosialiseringseffekten fra foreldrene er til stede. Jeg vil derfor forvente å finne en positiv sammenheng mellom sosioøkonomisk status, representert ved foreldrenes utdanning og yrkesstatus, og ønsket om senket stemmerettsalder. H3 blir da som følger:

H3: Økt sosioøkonomisk status hos foreldrene vil føre til økt støtte til senket stemmerettsalder blant ungdommene.

Videre forventer jeg også å finne en sammenheng mellom politisk interesse og kunnskap, og holdninger til senket stemmerett. Blant ungdommene som jeg vil se på i denne oppgaven forventer jeg å finne at økt politisk kunnskap også vil føre til økt støtte til senket stemmerettsalder blant de som i utgangspunktet ikke er gamle nok til å ha stemmerett. Meirick og Wackman (2004) peker på at kunnskap om hva de forskjellige politiske partiene står for er essensielt for å kunne ta et valg om hvilket parti man ønsker å stemme på. Samtidig trekkes det frem at kostnadene forbundet med å innhente politisk informasjon er høyere for førstegangselgerne enn hva den er for de mer erfarne velgerne (Plutzer 2002). For de som allerede sitter på en viss mengde politisk kunnskap vil det da kreves mindre innsats i forkant av et valg for å kunne gjøre seg opp en mening om hvilket parti man ville stemt på. Sjansen for at man da også ville stemt ved et eventuelt valg kan da antas å være høyere, og jeg vil da videre forvente at de med høyere politisk kunnskap også vil være mer positive til senket stemmerettsalder. Noe som er nært knyttet opp mot politisk kunnskap er interessen for politikk. Derfor vil det også, indirekte, være naturlig å anta at, hvis man har rett i antagelsen om at økt politisk interesse vil føre til høyere kunnskap om politikk, vil man også se en sammenheng mellom økt interesse for politikk og økt støtte til senket stemmerettsalder. I tillegg vil man også forvente at personer som oppgir at de er interesserte i politikk, også vil være mer tilbøyelige til å stemme enn de som sier de ikke interesserer seg for politikk. Jeg forventer derfor at de 16-17-åringene som oppgir at de er interesserte i politikk, også er mer positive til at de selv skal få stemmerett. I tillegg tror jeg at de som ikke interesserer seg for politikk i mindre grad vil se behovet for stemmerett, og derfor vise mindre støtte til senket stemmerettsalder. Denne hypotesen kan også støttes opp av hypotesen om at de som opplever størst politisk påvirkning fra foreldrene vil være mer positive til senket stemmerettsalder. Etter hvert som den politiske interessen og kunnskapen øker, vil man forvente at ungdommene blir mindre avhengige av informasjon om politikk fra forelderen, og da blir mer

uavhengige av påvirkning fra foreldrene. Økt interesse for politikk vil derfor bli ansett som et mål på økt politisk selvstendighet, og at sosialiseringsskanalene flyttes fra foreldrene til andre grupper, som venner, media eller skolen.

H4: Økt politisk kunnskap, og høyere politisk interesse fører til økt støtte for senket stemmerettsalder, både blant de over, og de under 18 år.

Personer som interesserer seg for, og tilegner seg mye kunnskap om politikk, vil også ha lettere for å melde seg inn i politiske interesseorganisasjoner, og ungdomspartier, noe som gjør at også organisasjonsmedlemskap kan være interessant. I tillegg kan organisasjonsmedlemskap i seg selv fungere sosialt integrerende, og Elklit et al (2005) trekker blant annet frem at det å være sosialt integrert er en faktor som fører til at man er mer tilbøyelig til å delta ved valg. Derfor kan det tenkes at medlemskap av politiske organisasjoner spesielt, men også andre typer organisasjoner generelt vil være noe som kan virke oppmuntrende på valgdeltakelse, og på den måten da også være noe som kan forklare støtte til ordningen med senket stemmerettsalder. Likevel forventer jeg å finne ulike resultater for ulike former for organisasjonsmedlemskap. Først og fremst forventer jeg å finne størst støtte til ordningen blant de som er medlemmer av rent politiske organisasjoner. I tillegg har man organisasjoner som ikke nødvendigvis er politisk rettede, men likevel kan gå under beskrivelsen samfunnsrettede organisasjoner. Her vil jeg inkludere blant annet medlemskap i religiøse organisasjoner, ikke-politiske frivillige organisasjoner eller lignende. Også her vil jeg forvente å finne støtte til senket stemmerettsalder blant medlemmene. I organisasjoner som ikke har noe politikk- eller samfunnsagenda, som for eksempel idrettsorganisasjoner forventer jeg derimot ikke å finne noen sammenheng mellom medlemskap og støtte til senket stemmerettsalder. Dette skyldes i all hovedsak at denne typen organisasjoner ikke fungerer politisk integrerende.

I tillegg vil det være interessant å se på hvilken effekt annen politisk aktivitet utenom organisasjonsmedlemskap vil ha for holdningen til senket stemmerettsalder. Er det slik at de som er politisk aktive gjennom å delta i demonstrasjoner i større grad enn sine jevnaldrede vil støtte senket stemmerettsalder, eller er det heller slik at disse allerede føler at de får uttrykt seg tilstrekkelig politisk, og derfor i mindre grad ser behovet for å få stemmerett. Her vil det være en avveining av hvilke av de to mulighetene som er mest sannsynlig. Her lener jeg mest mot å tro at mange av de som er politisk aktive gjennom alternative politiske deltakelsesformer bruker slike innflytelseskanaler i tillegg til eventuelt stemmerett, og ikke i

stedet for å stemme. Derfor vil jeg forvente at de ungdommene som oppgir at de har forsøkt å påvirke politiske beslutninger på andre måter enn gjennom valg, også vil være mer positive til senket stemmerettsalder. Også her forventer jeg å finne at de personene som har forsøkt å påvirke politiske beslutninger gjennom alternative deltakelsesformer også vil vise større interesse for politikk enn de som ikke har gjort det. Jeg vil da utforme to hypoteser om organisasjonsmedlemskap og politisk deltakelse.

H5: Både medlemskap i politiske og samfunnsrettede organisasjoner, og det å forsøke og påvirke politiske beslutninger gjennom alternative beslutningsformer vil føre til økt støtte til senket stemmerettsalder.

H6: Medlemskap i andre typer organisasjoner vil ikke ha noen påvirkning på holdningen til senket stemmerettsalder.

Ut i fra disse sju hypotesene vil jeg forsøke å forklare både hvilke holdninger ungdom har til senket stemmerettsalder og hvorfor de har disse holdningene. Jeg forventer i utgangspunktet å finne at flertallet av 16-17-åringene faktisk ikke har et ønske om å få stemmerett, men at årsakene til dette er sammensatte, og at man har forskjellige forklaringer for hvorfor man faktisk ikke mener at stemmerettsalderen burde senkes til 16 år. Noen kan mene at 16-åringer rett og slett ikke er modne nok til å få stemmerett, mens andre kanskje ikke selv ser poenget med å få stemmerett. Likevel er ordningen også kjempet gjennom av deler av ungdommene selv, så jeg må også forvente å finne at det er en del som også ønsker stemmerett for 16-åringer. Det interessante blir da å se på forskjellene mellom de som ønsker, og de som ikke ønsker senket stemmerettsalder. De sju hypotesene jeg vil undersøke er:

- H1: 16-åringene er selv negative til at 16-åringer skal få stemmerett.
- H2: Å oppgi at man ville stemt ved valg vil være positivt korrelert med å ønske senket stemmerettsalder.
- H3: Økt sosioøkonomisk status hos foreldrene vil føre til økt støtte til senket stemmerettsalder blant ungdommene.
- H4: Økt politisk kunnskap, og høyere politisk interesse fører til økt støtte for senket stemmerettsalder, både blant de over, og de under 18 år.
- H5: Både medlemskap i politiske og samfunnsrettede organisasjoner, og det å forsøke og påvirke politiske beslutninger gjennom alternative beslutningsformer vil føre til økt støtte til senket stemmerettsalder.
- H6: Medlemskap i andre typer organisasjoner vil ikke ha noen påvirkning på holdningen til senket stemmerettsalder.

6 Data og metode

6.1 Datasettet

De dataene som blir benyttet i denne oppgaven er data jeg selv har hentet inn gjennom en strukturert spørreundersøkelse gjennomført ved fem videregående skoler i Trondheim³ i perioden 28. februar 2011 til 16. mars 2011.

Utvalget er basert på sluppmessig utvelging (Ringdal 2001), noe som kan ha innvirkning på hvilke resultater jeg får ved å analysere svarene fra dette utvalget. Med sluppmessig utvelging svekkes muligheten til å generalisere ut i fra resultatene, og man må i større grad ta hensyn til sammensettingen av utvalget når man ser på resultatene av analysene, enn hva man ville vært nødt til å gjøre med datasett der respondentene er et sannsynlighetsutvalgt. Årsaken til at disse dataene er hentet inn gjennom sluppmessig utvelging ligger i at dette er en utvalgsmetode som er enkel og billig. Ressursene har i dette tilfellet rett og slett ikke vært til stede for å gjennomføre en mer omfattende undersøkelse med tilfeldig utvalgte respondenter.

Måten dataene er blitt samlet inn på har vært ulikt på de ulike skolene. På noen skoler har jeg fått tillatelse til å komme i utvalgte klasser å gjennomføre undersøkelsen, mens jeg på andre skoler har delt ut spørreundersøkelsen til elevene i friminuttet. Dette kan by på visse utfordringer i forhold til validiteten i utvalget. For det første er det i flere tilfeller skolene selv som har kunnet bestemme hvilke klasser som har fått delta på undersøkelsen, og hvilke som ikke har fått delta gjennom at kun de klassene der læreren selv har villet sette av tid til gjennomføringen har fått delta på undersøkelsen. Dette gjelder for tre av skolene. I disse tilfellene kan det tenkes at de lærerne som har sett muligheten til å bruke deltakelsen videre i undervisningen i større grad enn andre lærere har stilt seg positive til å delta. Som følge av dette kan det godt tenkes at andelen av elever som går studiespesialisering, og spesielt elever som tar samfunnsfag, er blitt overrepresentert i utvalget. Dette problemet kan også gjelde for utvalget av skoler som har deltatt på undersøkelsen. Skoler som kun har studietilbud innenfor yrkesfag har vist seg å være vanskeligere å få til å delta på undersøkelsen enn skoler som har mange elever på studiespesialiserende studieretninger.

På de skolene der jeg har gjennomført undersøkelsen i friminuttet kan nok utvalget sies å være mer tilfeldig, selv om de ikke tilfredsstillt kravene for å kunne kalles et tilfeldig utvalg. Her kan det oppstå problemer i form av at elever kan ha ”samarbeidet” om svarene.

---

³ Disse fem skolene er; Heimdal VGS, Ringve VGS, Ladejarlen VGS, Strinda VGS og Thora Storm VGS (tidligere Gerhard Schønning VGS)

Spesielt problematisk vil dette være ved kunnskapsspørsmålene som er inkludert i spørreundersøkelsen. Her kan det godt tenkes at respondenter som har sittet sammen og tatt undersøkelsen har hjulpet hverandre med å komme frem til riktig svar. Men også på andre spørsmål kan respondentene ha blitt påvirket av muligheten for å kunne se hverandres svar. Ringdal (2001) trekker blant annet frem at det i slike tilfeller kan være vanskeligere å svare ærlig, spesielt om tema som er sensitive. Som følge av dette er det mulig at utvalget som har deltatt på undersøkelsen samlet sett kommer bedre ut fra kunnskapsspørsmålene enn hva de ville gjort om alle hadde sittet for seg selv og besvart undersøkelsen.

I tillegg har jeg en utfordring som følge av at utvalget kommer fra et veldig begrenset geografisk område. Alle respondentene er elever ved videregående skoler i Trondheim kommune. Det er mulig at ungdom i Trondheim er mer positive til senket stemmerettsalder enn ungdom ellers i landet, eller kanskje de er mindre positive.

At alle respondentene er skoleelever innebærer også at jeg ikke får inkludert ungdommer som har tatt et friår, jobber, eller som av andre årsaker ikke går på skole. Dette vil nok også svekke generaliserbarheten av resultatene mine, da det vil være naturlig å anta at ungdom som går på skole vil være mer politisk aktive og engasjerte enn de som har sluttet på skolen, og heller begynt å jobbe. Både den lave geografiske spredningen og det at jeg bare har samlet inn data fra skoleelever vil by på utfordringer som jeg må ta høyde for i min tolkning av resultatene (Ringdal 2001).

6.2 Metode

For å analysere dataene vil jeg i all hovedsak benytte meg av logistisk regresjon. Alle de seks hypotesene jeg vil teste i denne oppgaven baserer seg på den dikotome avhengige variabelen som går på om man mener at stemmerettsalderen burde senkes til 16 år, noe som innebærer at logistisk regresjon vil være mest hensiktsmessig å bruke. Forutsetningen for å bruke logistisk regresjon er at den avhengige variabelen består av kun to kategorier, som i dette tilfellet er svarene ”ja” eller ”nei” på spørsmålet om 16-åringer burde ha stemmerett. Siden man ønsker å måle det å mene det ene, i stedet for det andre, får det ene svaralternativet verdien 0, mens det andre alternativet får verdien 1. Gjennom å bruke logistisk regresjon kan vi finne oddsen og sannsynligheten for at noen vil ha en bestemt holdning til noe, i dette tilfellet senket stemmerettsalder, med utgangspunkt i at X endres med én måleenhet i den uavhengige variabelen. I tillegg kan vi også finne oddsratioet for at noe inntreffer, eller at noen innehar en bestemt holdning til noe. For å forklare hva oddsratio er, er det enklest å bruke et eksempel. La oss ta utgangspunkt i at vi vil finne oddsratioet for det å være positiv til senket stemmerett

mellom jenter og gutter i denne undersøkelsen. Da må vi først finne oddsen for at en gutt skal være positiv til senket stemmerettsalder, og oddsen for at ei jente skal være positiv til senket stemmerettsalder. Deretter dividerer vi oddsen for å være positiv til senket stemmerettsalder for gutter med oddsen for jenter. Ved å gjøre dette finner vi oddsratioet, som beskriver oddsen for at en gutt skal være positiv til senket stemmerettsalder, sammenlignet med ei jente. Ved å finne den naturlige logaritmen ($\ln$) for oddsratioet, finner vi logiten, som er B-verdien i logistisk regresjon (Peng, Lee og Ingersol 2002). Dataene som blir brukt i analysen vil bli analysert i dataprogrammet SPSS. Siden analysene vil være basert på et relativt lite utvalg, bestående av 341 respondenter, vil jeg akseptere signifikansnivåer på 10 prosent for statistisk signifikans, for å unngå å forkaste en hypotese som egentlig er statistisk signifikant.

6.3 Variabelbeskrivelser:

For en full oversikt overvariablene som blir brukt i denne oppgaven henviser jeg til tabell 10.1 i appendiks.

6.3.1 Utvalgets representativitet

Før jeg går i gang med analysene vil jeg presentere de mest sentrale variablene i undersøkelsen. Aller først vil jeg se på utvalget, for å undersøke hvor representativt det er, og jeg vil begynne med kjønnsfordelingen. Utvalget består av 341 respondenter, og kjønnsfordelingen er relativt jevn, med 46,9 prosent kvinner og 52,5 prosent menn. I tillegg er det to respondenter som ikke har oppgitt kjønn. Med et utvalg på kun 341 respondenter må det kunne sies å være akseptabelt med såpass jevn kjønnsfordeling.

6.3.2 Alder

Når det kommer til alder, så har målet vært å få ca 60 prosent ikke-stemmeberettigede i alderen 16-17 år, og 40 prosent 18-19-åringer. Også her har jeg fått et utvalg som fordeler seg nokså godt etter det jeg hadde ønsket på forhånd. Utvalget består i aller størst grad av ungdommer født i 1994 og 1992, som da altså fyller henholdsvis 17 og 19 år det året undersøkelsen ble gjennomført. Så godt som halve utvalget, 49,3 prosent, er født i 1994, og fyller 17 år i løpet av 2011. Videre er 31,7 prosent av utvalget født i 1994. Dette er de to største årskullene, og utgjør til sammen over 80 prosent av respondentene. Utvalget strekker seg imidlertid fra 16 til 27 år, men kun 2,5 prosent av utvalget er født senere enn 1989, og det tredje største alderskullet er de født i 1993, som til sammen er 24 respondenter, eller 7 prosent av utvalget. Ut i fra denne fordelingen vil jeg si at utvalget er fordelt slik som jeg hadde

ønsket på forhånd, men det overveldende flertallet bestående av personer født i 1992 og -94, med flest født i 1994.

6.3.3 Foreldrenes utdanning

Når vi kommer til bakgrunnsvariablene for å teste sosioøkonomisk status, finner jeg derimot at utvalget nok kan være mer skjevfordelt. Både på spørsmålet om mors og fars utdanning viser det seg at flest oppgir å ha foreldre med universitets- eller høyskoleutdanning på mer enn 3 år. 39,9 prosent av respondentene oppgir at far har mer enn tre års høyere utdanning, mens 35,5 prosent oppgir det samme for mor. På disse to spørsmålene er det også en stor andel som svarer ”vet ikke”, henholdsvis 20,5 og 21,7 prosent for far og mor. At en så stor andel av ungdommene oppgir at de har foreldre med høyere utdanning over tre år gir en utfordring i forhold til å generalisere funnene tilbake til befolkningen. Hvis vi ser på statistikken for utdanningsnivå i befolkningen som helhet, ser vi at personer i alderen 40-60 år, som er den aldersgruppa man kan forvente at de fleste med barn i alderen 16-20 år befinner seg i, har 5-6 prosent av befolkningen høyere utdanning over 3 år (SSB 2010b). Dette er mye lavere enn i mitt utvalg, og kan derfor peke på at ungdommene i mitt utvalg, jevnt over, kommer fra familier med høyere sosioøkonomisk status, hvis man tar utgangspunkt i foreldrenes utdanningsnivå. Dette kan igjen påvirke holdningen til politikk blant ungdommene i utvalget, og gi andre resultater enn jeg hadde fått om utdanningsnivået til foreldrene i utvalget mitt i større grad hadde gjenspeilet utdanningsnivået i befolkningen generelt. Det kan nok tenkes at dette også er et resultat av den geografiske utvelgelsen. Trondheim kommune er en av de kommunene i Norge med høyest utdanningsnivå i befolkningen (SSB 2010c), og hele 36,2 prosent av de bosatte i Trondheim som er over 16 år har høyere utdanning. Dette er ni prosentpoeng over landsgjennomsnittet.

Det kan være flere grunner til at en så stor andel av utvalget oppgir at de har foreldre med høyere utdanning. For det første, ettersom utdanningsnivået i Trondheim høyere enn landsgjennomsnittet, må man kunne forvente at flere av ungdommene oppgir at foreldrene deres har høyere utdanning. I tillegg tar utdanningsstatistikkene kun høyde for fullført utdanning, mens det godt kan tenkes at ungdommene i mitt utvalg kun ser på hvor mange år foreldrene har studert, og ikke tar hensyn til oppnådd grad. Hvis dette skulle stemme, vil også de som bare har fullført 3-åring høyere utdanning, men studert i mer enn tre år, også bli tatt med i gruppen som har høyere utdanning ut over tre år.

At andelen som svarer at de ikke vet hvor lang utdanning foreldrene har, er også en utfordring i mitt utvalg, og kan godt være en medvirkende faktor til at gruppa med

ungdommer som svarer at de har foreldre med høyere utdanning er såpass mye høyere enn de som svarer at foreldrene deres har videregående- eller grunnskoleutdanning. Det kan godt tenkes at de som ikke har oversikt over hvor lang utdanning foreldrene har, har foreldre som ikke har tatt høyere utdanning. På den måten kan ”vet ikke” gruppa være årsaken til et det tilsynelatende er såpass få med foreldre med videregående- eller grunnskoleutdanning.

6.3.4 Organisasjonsmedlemskap og samfunnsengasjement

Hypotesene H5 og H6 tar for seg effekten av medlemskap i politiske, samfunnsrettede og andre organisasjoner, samt alternative politiske deltakelsesformer som demonstrasjoner, underskriftskampanjer, eller direkte kontakt med folkevalgte eller politiske organer. Her vil jeg slå sammen spørsmålene om medlemskap i organisasjoner og lage to variabler. En variabel som går på medlemskap i politiske eller samfunnsrettede organisasjoner, der jeg vil inkludere arbeidstakerorganisasjoner, humanitære hjelpeorganisasjoner, religiøse organisasjoner, mållag/riksmålebevegelse og miljøvernorganisasjoner. Den andre variabelen vil måle medlemskap i ikke-politiske organisasjoner, og vil inkludere de som er medlem i idretts- og friluftorganisasjoner og/eller kulturforeninger.

For aktivitet innenfor alternative politiske deltakelsesformer vil jeg lage en skalavariabel som måler hvor mange ulike alternative politiske deltakelsesformer man har deltatt i det siste året som går fra 0 og opp til 6.

6.3.5 Politisk kunnskap

Til slutt har jeg også tatt med noen kunnskapsspørsmål, både for å kunne se på hvilken betydning kunnskap om politikk har for politiske holdninger blant ungdom, men også for å kunne se om det er noen forskjell i politisk kunnskap mellom alderskullene. I kunnskapsspørsmålene forsøkte jeg å ha spørsmål med variert vanskelighetsgrad, men ut i fra svarene kan det tyde på at vanskelighetsgraden på spørsmålene ble lagt litt lavt. Måten jeg har kreditert svarene på spørsmålene på har vært ved å gi ett poeng til hvert riktig avgitt svar, mens jeg ikke har valgt å straffe de som har avgitt feil svar. På denne måten er det flere som har svart både rett og galt på flere av spørsmålene (på en rekke av spørsmålene har det vært flere enn ett riktig svar), men de har da kun fått poeng for sine riktige svar, uten at de har blitt trukket for å krysse av på et galt svaralternativ. Maksimal score har vært elleve poeng, og over 35 prosent av respondentene har klart 9 poeng eller mer. Dette har gitt en gjennomsnittscore på 7,33 riktige svar, og medianen ligger på åtte riktige.

For å bedre kunne skille de med mye og de med mindre kunnskap vil jeg dele opp denne variabelen i fire kategorier, med merkelappene høy kunnskap, høy middels kunnskap, lav middels kunnskap og lav kunnskap. De med høy kunnskap vil være de som har klart 10 og 11 riktige svar. Dette utgjør 18,3 prosent av utvalget. De med høy middels kunnskap vil være de som har klart 8 og 9 riktige svar, og disse utgjør 35,5 prosent av utvalget. De som havner i kategorien lav kunnskap er de som utgjør de dårligste 20 prosentene, og er de som har klart fem eller færre riktige svar. Den siste kategorien, de med lav middels kunnskap, vil være de som har klart 6 eller 7 riktige svar.

6.3.6 Holdningsvariabler

Jeg har også inkludert fem holdningsvariabler som tar for seg argumenter for og i mot å senke stemmerettsalderen til 16 år, i spørreundersøkelsen. Disse variablene er blitt presentert i form av påstander, der ungdommene skulle rangere hvorvidt de var enige i påstanden eller ikke, på en skala fra 1 til 7, der 1 var ”svært uenig”, mens 7 var ”svært enig”. De fem påstandene var (1) *16-åringer har sjelden nok kunnskap til å ta veloverveide valg om politikk*, (2) *16-åringer blir i så stor grad berørt av politiske beslutninger at de bør ha mulighet til å påvirke politikken gjennom å delta i valg*, (3) *Jeg synes politikerne i min kommune i stor grad tar hensyn til ungdommenes ønsker og behov* (4), *Om 16-åringer får stemmerett, vil den politiske interessen blant 16-åringer øke* og (5) *Det er viktig at personer som har stemmerett benytter seg av denne*. De mest interessante påstandene er her påstand 1, 2, 4 og 5. For påstand 3 har ungdommene i stor grad lagt seg rundt midten, noe som kan indikere at de i liten grad har noen formening om politikerne i kommunen tar hensyn til deres ønsker og behov. For de fire andre variablene ser i større grad at ungdommene enten er enige eller uenige i påstanden. Jeg vil komme med en nærmere presentasjon av disse variablene i neste kapittel.

7 Analyse

Jeg har så langt sett på noen variabler, og hvordan utvalget har fordelt seg på disse. Det neste steget blir nå å sammenholde hypotesene og sammenhengene i datasettet for å se om antagelsene stemmer. Jeg vil aller først ta for meg sammenhengen mellom alder og holdning til senket stemmerettsalder. Dette vil være grunnlaget for å hevde hvorvidt 16-åringene spesielt, men også ungdom mer generelt ønsker at stemmerettsalderen skal senkes. Når dette er gjort vil jeg starte med å se på bivariate sammenhenger mellom de enkelte uavhengige variablene og den avhengige variabelen. Deretter vil jeg bygge opp den samlede multivariate analysen i tre trinn. Først vil jeg se på effekten av de demografisk betingede variablene som kjønn, alder og foreldres bakgrunn. Deretter vil jeg inkludere variablene som måler politisk orientering, før jeg til slutt ser på effekten av ulike holdninger knyttet til debatten om senket stemmerettsalder.

7.1 16-åringer og senket stemmerettsalder

Den avhengige variabelen i min undersøkelse går på om ungdom mener at 16-åringer burde få stemmerett, og før jeg starter med analysene mine, vil jeg også gjøre rede for hvordan svarene på denne variabelen fordeler seg. Spørsmålet i spørreundersøkelsen er formulert på følgende måte: ”Mener du 16-åringer burde ha stemmerett ved lokalvalg?”. Som forventet er gruppen med ungdommer som mener at 16-åringer ikke burde ha stemmerett høyere enn de som mener at 16-åringene burde få kunne stemme ved valg. I regresjonen har jeg kodet alle som har svart ”ja” på spørsmålet om stemmerettsalderen ved lokalvalg burde senkes til 16 år med verdien 1, mens de som har svart ”nei” eller ”vet ikke” har fått verdien 0, slik at den avhengige variabelen som brukes i analysene måler de som ønsker senket stemmerettsalder.

Tabell 7.1: Holdning til senket stemmerettsalder etter alder (i prosent). N=334

		Alder (i år)				Totalt
		16-17	18	19	20+	
Burde 16-åringer få stemmerett?	Ja	44	25	17	26	32
	Nei	38	62,5	80	71	56,5
	Vet ikke	18	12,5	3	3	11,5
Totalt		100	100	100	100	100

Siden utvalget består av ungdommer som både er eldre og yngre enn 18 år, så ønsker jeg å se på hvordan holdningene til senket stemmerettsalder fordeler seg på de ulike aldersgruppene. Ved å kjøre en krysstabell mellom stemmerettsvariabelen og alder, kan jeg se hvordan de ulike aldersgruppene fordeler seg når det kommer til holdninger til stemmerett. For å spare plass har jeg valgt å slå sammen aldersgruppene 16-17 år til én gruppe, og alle som er 20 år og eldre er også blitt slått sammen til én gruppe. Tabell 7.1 viser prosentvis fordeling. Vi ser at det overveldende flertallet av de som sier de er positive til senket stemmerettsalder er de som selv ikke er stemmeberettigede. Så fort vi kommer opp på aldersgruppene 18 år og eldre ser vi at antallet som mener at 16-åringer burde ha stemmerett synker dramatisk. Mens 43,7 prosent av de spurte som er under 18 år mener at stemmerettsalderen burde senkes, så mener kun 20 prosent av de over 18 år det samme. Det kan dermed virke som om de som enda ikke er gamle nok til å ha stemmerett er med positive til at stemmerettsalderen skal senkes, enn hva de som allerede har stemmerett er. Likevel svarer fremdeles under halvparten av de ikke-stemmeberettigede at de mener stemmerettsalderen burde senkes.

Et annet trekk som kommer frem i tabell 7.1 er andelen 16-17-åringer som svarer ”vet ikke” på spørsmålet om stemmerettsalderen burde senkes. Hele 18 prosent av de spurte 16-17-åringene oppgir at de ikke har noen formening om de selv burde ha stemmerett eller ikke. Den høye andelen ”vet ikke” fører til at verken de som mener at stemmerettsalderen burde senkes, og de som mener den ikke burde senkes havner i flertall blant 16-17-åringene. Spørsmålet blir da hvorfor så mange av 16-17-åringene ikke har noen klar mening på om stemmerettsalderen burde senkes eller ikke, mens de som er 18 år og eldre ser ut til å være mye klarere på sin holdning om senket stemmerettsalder. En mulig forklaring kan være så enkel som at 16-17-åringene rett og slett bryr seg mindre om politikk, og derfor heller ikke interesserer seg nok til å ta et standpunkt i saken om senket stemmerettsalder. Dette kan testes ved å se på sammenhengen mellom politisk interesse og det å svare ”vet ikke” på spørsmålet om senket stemmerettsalder.

Tabell 7.2: Sammenheng mellom politisk interesse og å svare ”vet ikke” på spørsmålet om 16-åringer burde ha stemmerett. N=337

	B	S.E.	Wald	Df	Sig.	Exp(B)
Politisk Interesse	-.270	.114	5.562	1	.018	.764
Konstant	-1.145	.413	7.705	1	.006	.318

Avhengig variabel: Ingen oppfatning om stemmerett for 16-åringer. De som svarer ”vet ikke” på spørsmålet om 16-åringer burde ha stemmerett er gitt verdien 1, mens de som har en mening om saker er gitt verdien 0.

Tabell 7.2 viser en negativ sammenheng mellom politisk interesse, og det å svare ”vet ikke” på spørsmålet om 16-åring burde ha stemmerett. Det kan dermed se ut til at antagelsen om at de som svarer vet ikke på spørsmålet om senket stemmerettsalder interesserer seg mindre for politikk blir bekreftet. Andelen ”vet ikke”-svar blant 16-17-åringene kan derfor sees på som et resultat av at 16-17-åringene rett og slett bryr seg mindre om politikk enn resten av ungdommene i mitt utvalg.

Det kan også tenkes at interessen for politikk har større betydning for 16-åringenes holdningsdannelse om senket stemmerettsalder, enn hva det har for de som allerede er stemmeberettigede. Jeg tror det vil være større grad av sammenheng mellom interessen for politikk, og holdningen til senket stemmerettsalder blant de som i utgangspunktet ikke er stemmeberettigede, sammenlignet med de som allerede er det. Jeg tror de som er under 18 år, og sier de er politisk interesserte i stor grad også vil være positive til senket stemmerettsalder, mens de som ikke er politisk interesserte blant de under 18 ikke vil vise den samme entusiasmen for senket stemmerettsalder. Dette mønsteret forventer jeg ikke å finne i like stor grad blant de som i utgangspunktet allerede er stemmeberettigede. Derfor vil jeg også introdusere et samspillsledd mellom politisk interesse og det å ikke være stemmeberettiget

Tabell 7.3: Samspill mellom politisk interesse og det å ikke være stemmeberettiget. N=338

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Politisk Interesse	.182	.122	2.223	1	.136	1.200
Ikke stemmeberettiget	.504	.720	.489	1	.484	1.655
Samspill, Ikke stemmeberettiget og politisk interesse	.205	.169	1.468	1	.226	1.227
Konstant	-2.131	.558	14.577	1	.000	.119

Vi ser av tabell 7.3 at alle variablene får positive B-koeffisienter, hvilket betyr at både politisk interesse, det å ikke være stemmeberettiget, og samspillet mellom disse to variablene, indikerer økt positivitet til senket stemmerettsalder. Det er imidlertid ingen av variablene som blir statistisk signifikante på 10-prosents nivå. Jeg vil likevel ikke utelukke betydningen av samspillet mellom politisk interesse og det å ikke være stemmeberettiget. Som følge av at samspillsleddet er bygget opp av de to andre variablene i modellen er muligheten for multikollinearitet tilstede. I tabell 10.4 i appendiks har jeg testet for tilstedeværelsen av multikollinearitet i tabell 7.3. Her er det kolonnen som måler toleranse vi er interessert i å se på. Jo nærmere verdien for toleranse kommer 0, jo større er multikollineariteten mellom variablene

(Eikemo og Clausen 2007). Med en toleranseverdi på .145 og .141 for henholdsvis det å ikke være stemmeberettiget og samspillsleddet ser det ut til at en viss grad av multikollinearitet er tilstede i modellen i tabell 7.3. Dette kan være en medvirkende faktor til at vi får så høye signifikansverdier for ikke stemmeberettiget og samspillsleddet. Graden av multikollinearitet er imidlertid ikke så stor at det alene kan forklare hvorfor variablene ikke blir statistisk signifikante. Vi ser også at politisk interesse, som ikke viser noen grad av multikollinearitet med de andre variablene, heller ikke gir statistisk signifikante resultater. Jeg vil derfor ikke inkludere samspillsleddet i de videre analysene.

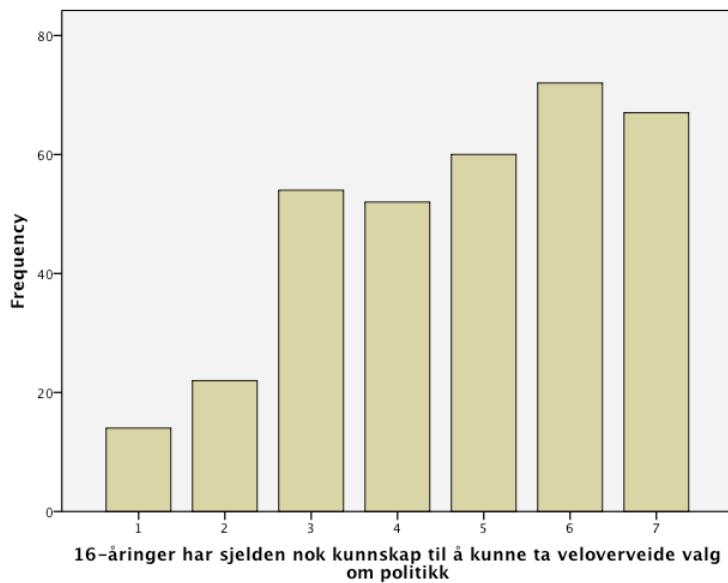
Samlet sett ser vi altså at andelen 16-17-åringer som enten er negative til, eller ikke har gjort seg opp noen mening om senket stemmerettsalder er høyere enn andelen som støtter forslaget om å senke stemmerettsalderen til 16 år. Når svarene fordeler seg såpass jevnt som de gjør her, er det vanskelig å konkludere med verken det ene eller det andre, men det er likevel mer nærliggende å hevde at 16-åringen samlet sett er likegyldige eller kritiske til at stemmerettsalderen skal senkes, enn det er å konkludere med at denne aldersgruppen er positivt mobilisert til fordel for senket stemmerettsalder.

7.1.1 Holdninger til 16-åringer og politikk

Før jeg går i gang med regresjonsanalysen vil jeg også gi en presentasjon av de fire holdningsvariablene der jeg fikk tydeligst resultater. Figur 7.1 viser en oversikt over hvordan respondentene har fordelt seg i forhold til påstanden om at 16-åringer ikke har nok kunnskap til å ta veloverveide valg om politikk. Vi ser at grafen er jevnt stigende, hvilket betyr at de fleste ungdommene i utvalget må sies å være enige i påstanden om at 16-åringer sjelden har nok kunnskap til å ta veloverveide valg om politikk. Spesielt kan vi legge merke til at det er få som sier seg svært uenige i påstanden, mens adskillig flere oppgir at de er svært enige i påstanden. Tett opp mot 40 prosent av respondentene sier seg enige i påstanden om at 16-åringer sjelden har nok kunnskap om politikk. Dette kan derfor peke i retning av at ungdommene selv er negative til at stemmerettsalderen skal senkes.

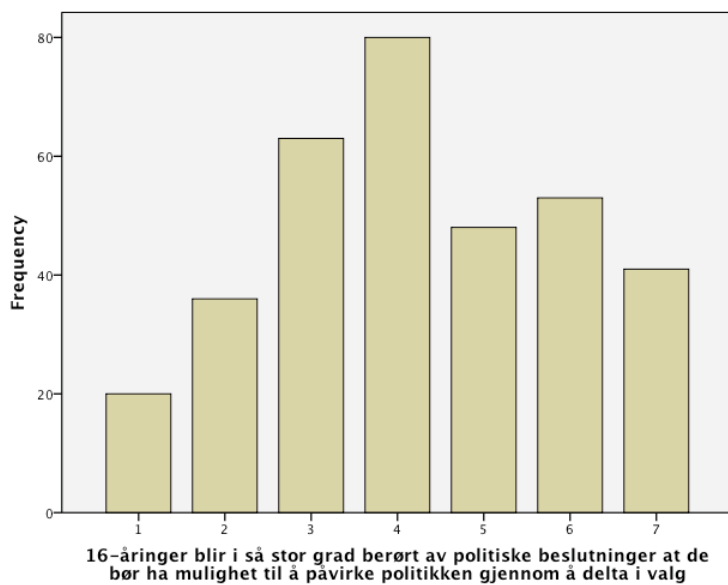
Figur 7.2 viser utvalgets fordeling for påstanden om at 16-åringene burde kunne påvirke politikken gjennom å delta ved valg. Her ser vi at fordelingen av utvalget er jevnere enn for påstanden om at 16-åringer ikke har nok kunnskap om politikk. Det er flest respondenter som oppgir en ”verken eller”-posisjon. Likevel ser vi at utvalget generelt viser en svak støtte også til denne påstanden, da det er flere som er enige eller svært enige i påstanden (krysset av for verdien 6 eller 7), enn det er de som er uenige eller svært uenige (krysset av for verdien 1 eller 2).

Figur 7.1: Frekvensfordeling på holdningsspørsmålet om 16-åringer har nok kunnskap om politikk. N=341

Skalaen går fra 1="Svært uenig" til 7="Svært enig".

Figur 7.2: Frekvensfordeling på holdningsspørsmålet om hvorvidt 16-åringer blir berørt av den politikken som føres. N=341

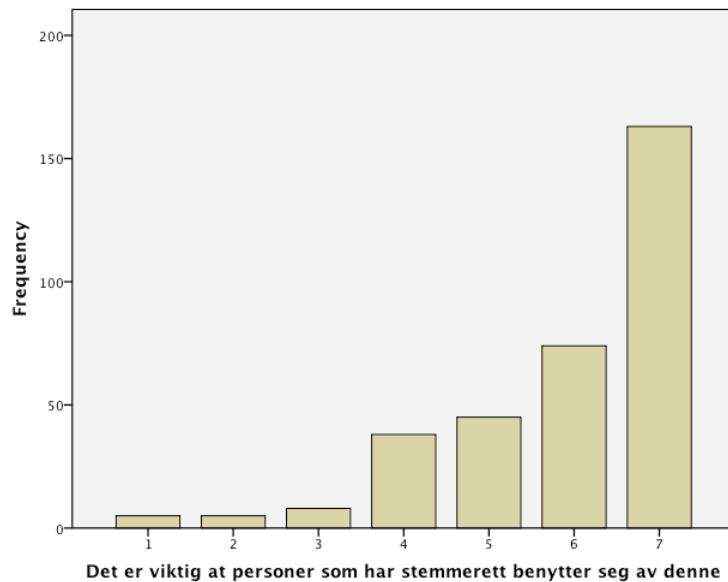

Skalaen går fra 1="Svært uenig" til 7="Svært enig".

Fra figur 7.3 kan vi se hvordan utvalget fordeler seg på påstanden om at det er viktig at de som har stemmerett benytter seg av den. Her ser vi at det store flertallet av utvalget sier seg enige i påstanden. Dette er interessant når vi også tar i betraktning at mange av ungdommene

mener 16-åringene ikke har nok kunnskap til å ta veloverveide valg om politikk. Hvis man mener at

Figur 7.3: Frekvensfordeling på holdningsspørsmålet om hvor viktig det er at de som har stemmerett også benytter seg av denne. N=338

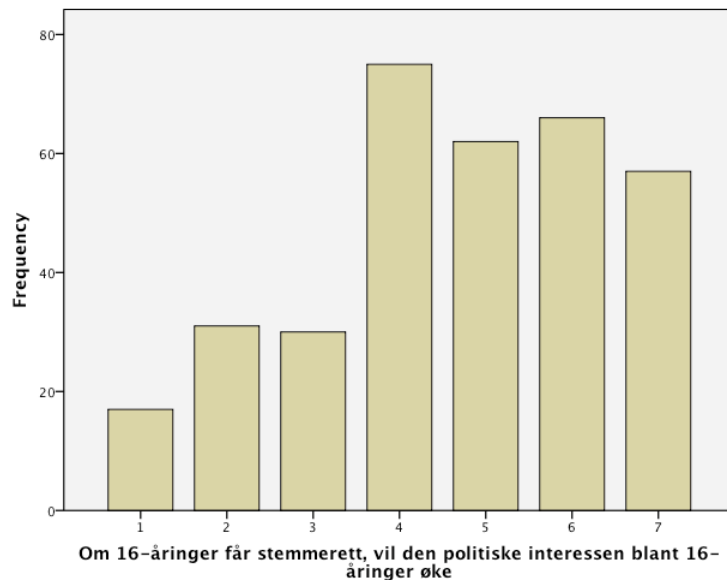
Skalaen går fra 1="Svært uenig" til 7="Svært enig".

de som har stemmerett også må benytte seg av den, er det lite som tyder på at man vil være negativ til senket stemmerettsalder hvis man samtidig mener at 16-åringene ikke har nok kunnskap om politikk. Dette kan igjen peke i retning av at ungdommene selv ikke vil støtte ordningen med senket stemmerettsalder.

Figur 7.4 viser hvorvidt ungdommene tror den politiske interessen blant 16-åringene vil øke om de skulle få stemmerett. Også her ser vi at det er en større andel av ungdommene som er enige i påstanden, enn andelen som oppgir at de er uenige. Hvordan ungdommene stiller seg til denne påstanden gir i større grad et indirekte argument for hvorvidt stemmerettsalderen burde senkes eller ikke. Disse tallene gir ingen garanti for at den politiske interessen blant 16-åringene faktisk vil øke om de får stemmerett, men de kan likevel være en pekepinn på at ungdommene selv tror de ville hatt større insentiver til å utvikle en interesse for politikk om de selv hadde hatt stemmerett. Hvis vi da videre skulle oppleve en økning i politisk interesse blant 16-åringene som følge av at de fikk stemmerett, kan dette potensielt sett også gi positive utslag på valgdeltakelsen, som følge av at personer som interesserer seg for

politikk, gjennomgående har høyere valgdeltakelse enn personer som ikke interesserer seg for politikk.

Figur 7.4: Frekvensfordeling på holdningsspørsmålet om 16-åringenes politiske interesse vil øke om de får stemmerett. N=338

Skalaen går fra 1="Svært uenig" til 7="Svært enig".

7.2 Bivariate analyser

Jeg vil nå foreta bivariate analyser av hver enkelt av de uavhengige variablene som skal brukes i oppgaven, og den avhengige variabelen, som er en dummyvariabel som måler de som har svart "ja" på spørsmålet om stemmerettsalderen burde senkes. De bivariate analysene vil for enkelthets skyld presenteres i én enkelt tabell. Det er viktig å ta i betraktning at ingen av de enkelte koeffisientene som blir presentert i tabellen blir påvirket av effekten fra de andre variablene.

Tabell 7.4 viser den bivariate effekten av til sammen 22 variabler på den avhengige variabelen om 16-åringer burde ha stemmerett. Jeg vil starte med å ta for meg effekten av de demografisk betingede variablene, før jeg går videre til variablene som er basert på politisk orientering, før jeg til slutt tar for meg effekten av politiske holdninger.

7.2.1 Demografisk betingede faktorer

Vi ser aller først at kjønn har betydning for hvorvidt man er positiv til senket stemmerettsalder eller ikke. Den negative B-koeffisient indikerer at jentene er mer negative til senket

Tabell 7.4: Bivariate analyser. Minste N=265.

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Kjønn - Kvinne		-.665	.238	7.774	1	.005	.514
Mors Utdanning		-.297	.144	4.269	1	.039	.743
Fars Utdanning		.010	.145	.005	1	.943	1.010
Mors Yrkesstatus, (Referanse-kategori: Offentlig sektor)	Privat sektor	-.287	.275	1.087	6	.297	.751
	Egen virksomhet	-.453	.543	.698	6	.403	.636
	Pensjon/trygd	-1.822	1.055	2.979	6	.084	.162
	Arbeidssøkende	-.522	.830	.396	6	.529	.593
	Hjemmeværende	.982	.925	1.126	6	.289	2.669
Fars Yrkesstatus (Referanse-kategori: Offentlig sektor)	Vet ikke	-.340	.611	.310	6	.578	.712
	Privat sektor	-.496	.271	3.355	6	.067	.609
	Egen virksomhet	-.451	.379	1.291	6	.256	.637
	Pensjon/trygd	-.329	.713	.212	6	.645	.720
	Arbeidssøkende	-.519	.729	.506	6	.477	1.680
Hjemmeværende	-.868	1.132	.587	6	.444	.420	
Vet ikke	.519	.531	.955	6	.329	1.680	
Ikke stemmeberettiget		1.136	.249	20.860	1	.000	3.116
Alder		-.216	.089	5.892	1	.015	.806
Politisk interesse		.208	.076	7.402	1	.007	1.231
Politisk kunnskap		.069	.114	.369	1	.543	1.072
Medlem politisk parti		-.584	.381	2.343	1	.126	.558
Medlem av politisk/samfunnsrettet organisasjon		.020	.301	.004	1	.948	1.020
Medlem av annen organisasjon		-.280	.255	1.208	1	.272	.755
Deltatt på alternative politiske deltakelsesformer		.058	.118	.238	1	.626	1.059
Ville stemt		1.354	.380	12.679	1	.000	3.875
Vet hva hun ville stemt		1.032	.266	15.000	1	.000	2.806
Diskuterer politikk med familie/venner		-.205	.096	4.574	1	.032	.815
Ser programmer om nyheter/politikk på TV		-.339	.092	13.678	1	.000	.712
Hører programmer om nyheter/politikk på radio		-.083	.083	.984	1	.321	.921
Leser om nyheter/politikk i avisa		-.168	.082	4.174	1	.041	.845
16-åringer har ikke nok kunnskap om politikk		-.880	.100	77.536	1	.000	.415
Politikk påvirker 16-åringene		.866	.101	73.035	1	.000	2.378
Den politiske interessen blant 16-åringer vil øke om de får stemmerett		.755	.101	55.699	1	.000	2.127
Det er viktig å stemme når man har stemmerett		.108	.089	1.477	1	.224	1.115

Avhengig variabel: Dummy for svaret "Ja" på spørsmålet om 16-åringer burde ha stemmerett

stemmerettsalder enn hva guttene er. Exp(B) -koeffisienten viser oddsratioen mellom sannsynligheten for at jenter skal være positive til senket stemmerettsalder, sammenlignet med sannsynligheten for at gutter for (Ringdal 2001). At oddsratioen er lavere enn 1 betyr at jenter er mer negative til senket stemmerettsalder enn gutter, og vi finner hvor mye lavere oddsen er for at jenter skal være positive til senket stemmerettsalder enn gutter ved å subtrahere Exp(B) -koeffisienten med 1 og multiplisere svaret med 100. Da får vi regnestykket $100(0,514-1) = 48,6$. Oddsen for at ei jente skal være positiv til senket stemmerettsalder er altså 48,6 prosent lavere enn for gutter. I tillegg til å se på forskjellene mellom jenter og gutter, vil det også være interessant å se hvor stor sannsynlighet det faktisk er for at en gutt vil være positiv til senket stemmerettsalder, og hvor stor sannsynlighet det vil være for at ei jente skal være det. Dette finner vi ved å dividere antallet blant hvert kjønn som er positive med antallet fra hvert kjønn som er negative til senket stemmerettsalder. Ved å gjøre dette finner vi sannsynlighetsverdiene, eller p-verdiene, for jenter og gutter. Tallene som regnestykkene tar utgangspunkt i finner vi i tabell 10.3 i appendiks. Vi ser at sannsynligheten for at en gutt skal være positiv til senket stemmerettsalder er på 39 prosent, mens sannsynligheten for at ei jente skal være positiv til senket stemmerettsalder er på 25 prosent.

Også mors utdanning viser seg å ha en negativ effekt på holdningen til senket stemmerettsalder. Jo høyere utdanning mor har, jo større er sannsynligheten for at man er negativ til at 16-åringer skal få stemmerett. Med utgangspunkt i Exp(B) -verdien ser vi at oddsen for å være positiv til senket stemmerettsalder synker med 25,7 prosent for hvert hakk opp på utdanningsstigen mor tar. For fars utdanning finner vi derimot ingen signifikant effekt. Her kan det igjen være viktig å påpeke at en stor andel av utvalget har oppgitt at de ikke vet hvor høy utdanning foreldrene har, noe som kan medføre måleproblemer, og være årsak til at en variabel man i utgangspunktet skulle kunne forvente at ville ha en innvirkning på ungdommenes holdninger til senket stemmerettsalder viser seg å ikke være signifikant.

Heller ikke foreldrenes yrkesbakgrunn ser ut til å ha nevneverdig forklaringskraft. Kun variabelen for "pensjonist/trygdet" hos mor, og "ansatt i privat sektor" hos far gir signifikante resultater, og her ser vi at både det å ha en pensjonert/trygdet mor, og far ansatt i privat sektor er faktorer som fører til at man er mer negativ til senket stemmerettsalder enn de som har foreldre ansatt i offentlig sektor, som er referansekategorien. Også det å ha foreldre med annen yrkesstatus viser seg å ha en negativ effekt på holdningene til senket stemmerettsalder, men ingen av disse resultatene viser seg å være statistisk signifikante, og jeg vil derfor argumentere for at det ikke ser ut til at jeg, ut i fra dette utvalget, kan argumentere for at

foreldrenes yrkesstatus har noen påvirkning på ungdommenes holdninger til senket stemmerettsalder.

Den siste demografisk betingede variabelen jeg har sett på er alder. Her har jeg inkludert to variabler, en for alder i år, og en dikotom variabel som skiller mellom de som i utgangspunktet allerede er, og de som ikke er stemmeberettigede. Vi ser at begge disse variablene blir statistisk signifikante, aldersvariabelen på 5-prosents nivå, og den dikotome variabelen på 1-prosents nivå, og begge variablene viser at de som ikke er stemmeberettigede er mer positive til senket stemmerettsalder enn de som allerede er gamle nok til å ha stemmerett. Alder har også en ganske sterk effekt på holdningene til senket stemmerettsalder. For hvert å eldre man blir, viser aldersvariabelen at oddsratioet mellom hvert alderstrinn er på .806, hvilket betyr at oddsen for at en person på 18 år skal være positiv til senket stemmerettsalder er 20 prosent lavere enn at oddsen for at en 17-åring skal være positiv til senket stemmerettsalder. Effekten blir enda tydeligere når vi deler opp de som er, og de som ikke er, gamle nok til å ha stemmerett allerede. Mens sannsynligheten for å støtte senket stemmerettsalder er på 44 prosent for de som er under 18 år, er det kun 20 prosent sannsynlighet for at en person over 18 år vil støtte senket stemmerettsalder.

7.2.2 Politiske orienteringer

Blant variablene som måler politisk orientering har jeg fått flere signifikante resultater, men de resultatene som kanskje er mest oppsiktsvekkende er de som ikke oppnådde statistisk signifikans. Her sikter jeg først og fremst til målet for politisk kunnskap, som kun viser en svak positiv sammenheng med ønsket om senket stemmerett, men denne korrelasjonen var langt unna å bli statistisk signifikant. En mulig forklaring på dette kan være at nivået på kunnskapsspørsmålene er lagt for lavt, siden flertallet av respondentene i undersøkelsen gjorde det svært bra på kunnskapsspørsmålene. Det kan derfor godt tenkes at det er blitt for liten reel kunnskapsforskjell mellom de øverste kategoriene på kunnskapsvariabelen, og at dette fører til at variabelen ikke klarer å fange opp sammenhengen mellom politisk kunnskap og holdningen til senket stemmerettsalder i tilstrekkelig grad, for eksempel fordi vi ikke kan skille de med høyest politisk kunnskap.

Politisk interesse viser seg derimot å gi signifikante resultater i forventet retning. For hvert steg opp på skalaen for politisk interesse man befinner seg, øker oddsen for at man er positiv til senket stemmerettsalder med 23 prosent. Vi ser dermed at de som oppgir at de interesserer seg for politikk i større grad er positive til at også 16-åringer skal få stemmerett.

Jeg har også sett på om det er en sammenheng mellom det å oppgi at man selv ville stemt, og holdninger til senket stemmerettsalder. Her har jeg valgt å bruke to variabler som mål for valgdeltakelse. Den første variabelen tar for seg hva ungdommene har svart på spørsmålet om de ville brukt stemmeretten sin. Ikke overraskende er andelen som sier de ville stemt om det var valg i dag betraktelig mye høyere enn hva som er realistisk å forvente av valgdeltakelse blant førstegangsvelgere. Derfor har jeg også valgt å se på forskjeller mellom de som oppgir at de vet hvilket parti de ville stemt på, og de som ikke vet det. Her antar jeg at de som ikke vet hva de ville stemt på om det var valg, har mindre sannsynlighet for å stemme ved et faktisk valg, enn de som oppgir at de vet hvem de ville stemt på. Vi ser at begge variablene blir signifikant positive, altså at de som oppgir at de selv ville brukt stemmeretten, er mer positive til senket stemmerettsalder enn de som oppgir at de ikke ville brukt stemmeretten sin ved valg. Det interessante er at det også er en signifikant forskjell i holdninger mellom de som har en oppfatning om hva de ville stemt, og de som ikke har det. De som vet hva de ville stemt hvis det var valg i dag er i større grad positive til senket stemmerettsalder enn de som ikke er sikre på hvilket parti de ville stemt på. Siden jeg finner relativt like resultater for begge variablene, kan det også se ut til at min antagelse om at de som oppgir at de er usikre på hva de ville stemt, har større sannsynlighet for å ikke delta ved valg enn de som har en oppfatning om hvilket parti de ville stemt på.

Organisasjonsmedlemskap viste seg derimot ikke å ha noen forklaringskraft på hvorvidt man støtter at 16-åringer skal få stemmerett eller ikke. Nærmest statistisk signifikans kommer vi blant de som oppgir at de selv er medlem av et politisk parti. Her viser B-koeffisienten at de som selv er medlem av et politisk parti er mer støttende til at 16-åringer skal få stemmerett, enn de som ikke er det, men denne variabelen klarer så vidt ikke å bli statistisk signifikant på 10-prosents nivå. Å være medlem av en politisk eller samfunnsrettet organisasjon viser seg å ikke ha noen påvirkning verken fra eller til, mens resultatene for det å være medlem av en annen form for organisasjon ikke blir statistisk signifikante. Å forsøke å påvirke politiske beslutninger gjennom alternative politiske deltakelsesformer ser heller ikke ut til å ha noen effekt. Selv om B-koeffisienten blir svakt positiv, ser vi at resultatet ikke blir statistisk signifikant.

Å diskutere politikk med familie og venner er også en faktor som er ut til å påvirke ungdommenes holdninger til stemmerett for 16-åringer. Som følge av at variabelen for å diskutere politikk med familie eller venner er kodet slik at de som oppgir at de diskuterer politikk daglig får verdien 1, mens de som aldri diskutere politikk har fått verdien 6, ser man at det negative fortegnet på variabelen indikerer at jo oftere man diskuterer politikk med

familie og venner, jo større er sannsynligheten for at man er positiv til senket stemmerettsalder.

Jeg vil også se på hvilken effekt mediebruk har på holdningene til senket stemmerettsalder. Her ser vi at TV-titting og avislesing gir signifikante resultater, mens å høre politiske programmer på radio tilsynelatende ikke har noen påvirkning på ungdommenes holdninger. Alle tre variablene er kodet likt som den politiske diskusjonsvariabelen, og det negative fortegnet indikerer da at både å lese om politikk i avisen, og å se på politiske programmer på TV har en positiv effekt på holdningene til senket stemmerettsalder. Forklaringen på hvorfor økt medie-eksponering behøver dog ikke nødvendigvis å være innhodet i nyhets- og politikksendingene, men heller at ikke alle er like interessert i å følge med på politikk i mediene. Det sammen kan også tenkes om de som ofte diskuterer politikk med familie og venner. Tabell 7.4 viser korrelasjonen mellom politisk interesse og henholdsvis det å diskutere politikk med familie og venner, politiske TV-titting og avislesing.

Tabell 7.4: Korrelasjoner mellom politisk interesse og å diskutere politikk, TV-titting og avislesing.

	Diskuterer politikk med familie og venner	Ser programmer om politikk på TV	Leser om politikk i avisa
Politisk Interesse	-.529	-.409	-.373
N	336	335	333

Alle korrelasjonene er signifikante på 1-prosents nivå

Vi ser ut i fra tabell 7.4 at både å diskutere politikk med familie og venner, se programmer om politikk på TV og lese om politikk i avisa er høyt korrelert med politisk interesse. Det vil derfor være naturlig å anta at grunnen til at vi ser at de som diskuterer politikk med andre, ser politiske programmer på TV og leser om politikk i avisa er mer positive til senket stemmerettsalder skyldes at disse er mer interessert i politikk, heller enn at det er innholdet i mediene og samtalene rundt kjøkkenbordet som påvirker dem i retning av å bli mer positive til at 16-åringer skal få stemmerett.

7.2.3 Politiske holdningsvariabler

Til slutt i den innledende analysen vil jeg undersøke i hvilken grad ulike holdninger knyttet til argumenter i debatten kan forklare hvorfor man støtter eller ikke støtter det å senke stemmerettsalderen. Jeg har tatt med fire påstander som omhandler senket stemmerettsalder spesielt og valgdeltakelse mer generelt. På alle disse påstandene finner jeg den effekten jeg hadde forventet. Vi ser at de som er enige i påstanden om at 16-åringer ikke har nok kunnskap

til å ta veloverveide valg om politikk, er mer negative til senket stemmerettsalder enn de som er uenige i påstanden. Det motsatte finner vi blant de som mener at 16-åringene i stor grad blir berørt av politiske beslutninger, og blant de som tror at den politiske interessen blant 16-åringene vil øke om de får stemmerett. Her er de som er enige i påstandene mer positive til at stemmerettsalderen skal senkes. Vi ser også at Exp(B) -verdiene for alle tre variablene er tilnærmet like sterke, og at vi får relativt lik odds på de tre variablene. For variabelen som måler enighet til påstanden om at 16-åringene blir berørt av politiske beslutninger øker oddsen for at man er positiv til at 16-åringene skal få stemmerett med 138 prosent for hvert hakk opp på skalaen man kommer. For påstanden om at den politiske interessen blant 16-åringene vil øke om de får stemmerett øker oddsen for at man er positiv til senket stemmerettsalder med 112 prosent for hvert steg opp på skalaen man kommer. For de som mener at 16-åringene ikke har nok kunnskap til å ta beslutninger om politikk synker oddsen med 58,5 prosent for hvert steg opp på skalaen man kommer.

Variabelen som måler hvorvidt man synes det er viktig å benytte seg av stemmeretten sin viser en svak positiv sammenheng med å ønske senket stemmerettsalder, men denne variabelen gir ikke statistisk signifikante resultater, så det er usikkert om dette resultatet er troverdig.

7.3 En samlet multivariat modell

Så langt har jeg kun sett på den bivariate effekten mellom den avhengige variabelen om holdninger til senket stemmerettsalder og en rekke uavhengige forklaringsvariabler. Det neste jeg vil gjøre er å kontrollere effekten av de uavhengige variablene for hverandre. For å gjøre modellen mest mulig oversiktlig vil jeg dele den opp i fire blokker, der jeg legger inn variablene trinnvis. Jeg vil først se på den isolerte effekten av de demografiske bakgrunnsvariablene. Deretter vil jeg legge til variablene som tar for seg politisk orientering, etterfulgt av variablene for mediebruk og politisk diskusjon, før jeg til slutt inkluderer de politiske holdningsvariablene i modellen. En annen grunn til at jeg også velger å gjøre det slik er at spesielt de politiske holdningsvariablene er såpass tett knyttet opp mot den avhengige variabelen at de fort kan overdøve effekten av andre variabler som egentlig er statistisk signifikante.

Jeg vil ikke inkludere alle variablene jeg har sett på i tabell 7.3 i den endelige modellen. Flere av variablene viste seg å ikke ha noen statistisk signifikant effekt på den avhengige variabelen i de bivariate analysene, og disse variablene vil ikke bli inkludert i den endelige modellen. De variablene det er snakk om her er dummyvariablene for mors og fars

yrkesstatus. Her var alle unntatt to variabler statistisk signifikante på 10-prosents nivå, så disse variablene har tilsynelatende liten effekt på holdningene til senket stemmerettsalder blant ungdom. Det samme gjelder for variablene som ser på organisasjonsmedlemskap. Ingen av disse variablene som måler medlemskap i politiske eller andre organisasjoner viste seg å være statistisk signifikante, og det samme gjelder for medlemskap i politiske ungdomspartier. Noe overraskende viste heller ikke målet for politisk kunnskap seg å gi statistisk signifikante resultater. Derfor vil heller ikke denne variabelen bli inkludert i den endelige modellen. Likevel vil jeg ikke utelukke at politisk kunnskap har en effekt på holdningene til senket stemmerett blant ungdom, med all sannsynlighet har det det, men i dette tilfellet kan det se ut til at nivået på de politiske kunnskapsspørsmålene er blitt lagt for lavt, så spørsmålene klarer ikke å skille de med høy kunnskap fra de med lav kunnskap. Til slutt vil også variablene som måler hvor ofte man hører politiske programmer på radio, og hvorvidt man mener at personer som har stemmerett burde benytte seg av denne bli utelatt fra den endelige modellen på grunn av manglende statistisk signifikans.

Variabelen for foreldrenes utdanning kan det dog knyttes noe usikkerhet rundt om skal bli med i den endelige modellen eller ikke. Vi ser at mors utdanning gir signifikante resultater, mens fars utdanning ikke gjør det. Disse to variablene har derimot mye lavere svarandel enn de andre variablene i undersøkelsen, i tillegg til at svarfordelingen er veldig skjev sammenlignet med utdanningsnivået i befolkningen ellers. For det første har en femtedel av utvalget svart "vet ikke" på spørsmålet om foreldrenes utdanningsnivå. Alle disse har blitt kodet "missing" i utdanningsvariabelen, noe som fører til at andelen respondenter på disse variablene er mye lavere enn for utvalget ellers. I tillegg har over halvparten av respondentene som har oppgitt foreldrenes utdanningsnivå, svart at foreldrene har utdanning fra universitet eller høyskole. Siden det da blir knyttet såpass mye usikkerhet rundt disse to variablene velger jeg å utelukke begge fra den endelige modellen, til tross for at variabelen for mors utdanningsnivå viser seg å være statistisk signifikant.

Tabell 7.5 viser den endelige modellen. Den er delt inn i fire steg, der jeg har lagt ti nye variabler for hvert steg. $-2 \log$ likelihood viser modellens samlede forklaringskraft ved at man subtraherer verdien for $-2 \log$ likelihood fra den første modellen, med den samme verdien for den neste. Den summen man da sitter igjen med indikerer hvorvidt de nye variablene gir en statistisk signifikant forbedring av modellen. Med 360,475-328,717, som er lik 31,758, og tre frihetsgrader ser vi ut i fra de kritiske verdiene i kjikvadratfordelingen (se for eksempel Ringdal 2001:491) at modell 2 gir en forbedring av modellen sammenlignet med modell 1 som er statistisk signifikant på 1-prosents nivå. Ved å bruke denne metoden ser vi at

modell 2 og modell 4 gir statistisk signifikante forbedringer av modellen, mens modell 3, der variablene for mediebruk og politisk diskusjon blir inkludert, ikke gir en statistisk signifikant forbedring av modellen.

I modell 4 ser vi at det kun er bakgrunnsvariablene kjønn og alder, samt holdningsvariablene som gir statistisk signifikante resultater, men jeg vil likevel ikke utelukke at de andre variablene også har en effekt på den avhengige variabelen. De som ikke er stemmeberettigede er gjennomgående mer positive til at stemmerettsalderen skal senkes enn de som allerede har stemmerett. I tillegg viser det seg at guttene, i større grad enn jentene, mener at stemmerettsalderen burde senkes. Sterkest her er effekten av å ikke være stemmeberettiget. Sannsynligheten for å støtte senket stemmerettsalder er hele tre ganger så høy for de som ikke allerede er stemmeberettigede, sammenlignet med de som er det, hvis man legger resultatene i modell 4 til grunn. Hvis man ikke inkluderer holdningsvariablene som kontrollvariabler blir effekten av å ikke være stemmeberettiget enda kraftigere. I tillegg ser vi at politisk interesse, som var statistisk signifikant i den bivariate analysen, ikke blir signifikant når det her kontrolleres for andre variabler. At politisk interesse likevel har en betydning for ungdommenes holdninger til senket stemmerettsalder er svært sannsynlig. Variabelen blir inkludert sammen med variablene for om man ville stemt om det var valg, og om man vet hvilket parti man ville stemt på. Det vil være naturlig å anta at politisk interesse er høyt korrelert med ønsket om å stemme, og at dette kan være årsaken til at politisk interesse ikke gir signifikante resultater i den endelige modellen. Ellers ser vi at både variabelen for de som sier de ville stemt, og de som oppgir at de vet hvilket parti de ville stemt på, gir statistisk signifikante resultater helt frem til holdningsvariablene blir inkludert. Både de som oppgir at de ville stemt, og de som sier de vet hvilket parti de ville stemt på, er mer positive til senket stemmerettsalder enn de som oppgir at de ikke ville stemt, eller ikke vet hvilket parti de ville stemt på. Effekten av å oppgi at man ville stemt er sterkere enn effekten av å vite hvilket parti man ville stemt på, men vi ser at det å vite hvilket parti man ville stemt på faktisk gir resultater med høyere statistisk signifikansnivå. Disse to variablene måler i stor grad det samme, så det at begge gir resultater som peker i samme retning er derfor ikke overraskende. Grunnen til at jeg likevel har valgt å inkludere begge variablene er for å kunne gi et mer troverdig bilde på hvem som ville stemt, og hvem som ikke ville stemt om det var valg i dag. Erfaringsmessig vet man at andelen som oppgir at de har, eller ville stemt om det var valg i spørreundersøkelser, som oftest er høyere enn den faktiske valgdeltakelsen. I mitt utvalg svarte fire av fem respondenter at de ville stemt om det var valg i dag og de hadde stemmerett. Til sammenligning var valgdeltakelsen blant førstegangselverne ved

Tabell 7.5: Endelig modell. N=310

Modell		B	S.E.	Sig.	Exp(B)
1	Kvinne	-.611	.261	.019	.543
	Ikke Stemmeberettiget	1.641	.406	.000	5.161
	Alder	.234	.116	.044	1.263
	Konstant	-5.600	2.289	.014	.004
	-2 Log Likelihood				360.475
2	Kvinne	-.558	.276	.043	.572
	Ikke Stemmeberettiget	2.140	.446	.000	8.499
	Alder	.253	.125	.044	1.288
	Politisk interesse	.173	.101	.086	1.189
	Ville Stemt	.946	.469	.044	2.576
	Vet hva h*n ville stemt	.763	.359	.034	2.144
	Konstant	-8.215	2.555	.001	.000
	-2 Log Likelihood				328.717
3	Kvinne	-.551	.278	.047	.576
	Ikke Stemmeberettiget	2.067	.449	.000	7.904
	Alder	.243	.126	.055	1.275
	Politisk interesse	.147	.116	.206	1.158
	Ville Stemt	.910	.472	.054	2.484
	Vet hva h*n ville stemt	.720	.364	.048	2.054
	Diskuterer politikk	.028	.149	.850	1.029
	Ser politikk på TV	-.149	.140	.287	.862
	Leser om politikk i avisa	.022	.124	.857	1.022
	Konstant	-7.536	2.838	.008	.001
	-2 Log Likelihood				327.341
4	Kvinne	-.870	.389	.025	.419
	Ikke Stemmeberettiget	1.326	.624	.034	3.766
	Alder	.371	.197	.060	1.450
	Politisk interesse	-.026	.172	.879	.974
	Ville Stemt	.742	.593	.211	2.100
	Vet hva h*n ville stemt	.625	.457	.171	1.868
	Diskuterer politikk	.045	.198	.820	1.046
	Ser politikk på TV	-.193	.198	.329	.824
	Leser om politikk i avisa	-.061	.171	.722	.941
	16-åringer har ikke nok kunnskap om politikk	-.771	.143	.000	.463
	Politikk påvirker 16-åringene	.461	.139	.001	1.586
	Den politiske interessen blant 16-åringer vil øke hvis de får stemmerett	.492	.139	.000	1.635
	Konstant	-9.141	4.588	.046	.000
	-2 Log Likelihood				200.399

Avhengig variabel: Dummy for svaret "Ja" på spørsmålet om 16-åringer burde ha stemmerett

stortingsvalget⁴ i 2005 på 55,3 prosent (SSB 2006). Når vi tar hensyn til at valgdeltakelsen ved kommune- og fylkestingsvalg er lavere enn ved stortingsvalg, vil det være naturlig å anta at det er flere som oppgir at de ville stemt om det var valg i dag, enn hva som er troverdig. Derfor har jeg også inkludert variabelen om de som vet hvilket parti de ville stemt på. Jeg anser det som mer sannsynlig at de som allerede vet hvilket parti de ville stemt på faktisk møter opp ved et eventuelt valg, enn de som ikke vet hvilket parti de ville stemt på. Dette kan også forklare hvorfor variabelen som ser på de som vet hva de ville stemt om det var valg oppnår høyere statistisk signifikans enn variabelen som måler hvem som sier de ville stemt om det var valg i dag. Dette viser at det er en klar sammenheng mellom det å selv ville delta ved valg, og ønsket om senket stemmerettsalder. De som ikke bryr seg om å delta ved valg er heller ikke like positive til at stemmerettsalderen skal senkes.

Går vi videre til modell 3 ser vi at verken variablene som måler medieeksponering eller det å diskutere politikk med venner og familie blir statistisk signifikante når man inkluderer andre forklaringsvariabler. Også her spiller nok korrelasjonen mellom disse variablene og politisk interesse inn. Vi så i tabell 7.4 at politisk interesse er høyt korrelert med politisk medieeksponering og å diskutere politikk med familie og venner. Dette ser vi også gjennom at den statistiske signifikansen til politisk interesse svekkes når mediebruk og diskusjonsvariablene inkluderes i modellen. Det vi får ut av disse resultatene er at personer som er interessert i politikk tilsynelatende også har lettere for å oppsøke informasjon om politikk gjennom mediene.

Ved å inkludere holdningsvariablene i modell 4 ser vi, som forventet, at modellens forklaringskraft, illustrert gjennom $-2 \log$ likelihood, øker kraftig. Alle de tre holdningsvariablene blir statistisk signifikante på 1-prosents nivå, og går i den retningen man skulle forvente. utfordringen med å inkludere disse variablene i modellen er at de er såpass direkte knyttet opp mot spørsmålet om senket stemmerettsalder at de tar bort forklaringskraften til de andre variablene. Derfor vil jeg være forsiktig med å tolke resultatene i modell 4 for direkte. De politiske holdningsvariablene er nyttige for å se på hvilke argumenter de som er henholdsvis for og i mot senket stemmerettsalder bruker for å begrunne sitt standpunkt, men som forklaringsvariabler er det viktig å ikke tillegge dem for stor vekt.

Oppsummert vil jeg da trekke frem at det som tilsynelatende har størst påvirkning på holdningene til senket stemmerettsalder er kjønn og alder. Gutter, samt de som ikke allerede er stemmeberettigede, er de som er mest positive til senket stemmerettsalder. I tillegg ser vi at

---

⁴ Statistikk for valgdeltakelsen knyttet opp mot alder ved lokalvalg er dessverre ikke offentlig tilgjengelig.

de som selv oppgir at de ville stemt, og de som vet hvilket parti de ville stemt på om det var valg, også viser mer positive holdninger til senket stemmerettsalder. Her vil jeg også inkludere betydningen av politisk interesse, til tross for at dette ikke gir statistisk signifikante resultater når man kontrollerer for andre variabler. Politisk interesse er såpass høyt korrelert med de andre kontrollvariablene at det at de andre kontrollvariablene blir statistisk signifikante også kan være et tegn på at politisk interesse har en betydning for holdningene til senket stemmerettsalder. Til slutt må det også nevnes at vi får statistisk signifikante resultater på holdningsvariablene som viser at de som mener 16-åringer ikke har nok kunnskap til å ta veloverveide valg om politikk er negative til at stemmerettsalderen skal senkes, mens de som mener at 16-åringer blir påvirket av den politikken som føres, og de som tror at 16-åringenes interesse for politikk vil øke med senket stemmerettsalder er positive til å senke stemmerettsalderen.

8 Diskusjon

I analysene har jeg sett på hva som påvirker holdningene til senket stemmerettsalder blant ungdommene. Det neste spørsmålet som må besvares er da hvordan disse funnene kan forklares. Her vil jeg ta utgangspunkt i hypotesene mine, og se på hvilke hypoteser jeg finner støtte for, og hvilke jeg ikke finner støtte for i utvalget mitt. I tillegg har jeg også gjort noen funn som jeg ikke hadde dannet meg hypoteser om på forhånd, men som også må forklares i denne delen av oppgaven. Her er det først og fremst betydningen av kjønn som må trekkes frem. Jeg vil begynne med å ta for meg hypotesene, der jeg diskuterer meg gjennom hver enkelt hypotese, og starter med H1. Deretter vil jeg ta for meg de andre funnene i analysen, før jeg til slutt vil oppsummere hva resultatene sier.

Den første hypotesen min går på om 16-åringene egentlige vil ha stemmerett, og jeg antok at 16-åringene selv ville være negative til senket stemmerett. I analysen er det flere mål som tar for seg sammenhengen mellom alder og stemmerett. Med bakgrunn i de bivariate analysene i tabell 7.3 ser vi at alder har en negativ sammenheng med ønsket om senket stemmerettsalder. Jo eldre ungdommene i utvalget er, jo mindre positive er de til at stemmerettsalderen skal senkes. Det samme finner vi ved å se på forskjellene mellom de som allerede er, og de som ikke er stemmeberettigede. De som er under 18 år, og da i utgangspunktet ikke er stemmeberettigede er i mye større grad, enn de som allerede er stemmeberettigede, positive til at stemmerettsalderen skal senkes. Sammenlignet med de som allerede er stemmeberettigede, er altså 16-17-åringene mer positive til at stemmerettsalderen skal senkes. 16-17-åringene er likevel ikke utelukkende positive til senket stemmerettsalder. Hvis vi ser på tabell 7.1 ser vi at, til tross for at 16-17-åringene er mer positive til å senke stemmeretten enn de eldre ungdommene, så er 16-17-åringene nokså splittet når det kommer til om de ønsker senket stemmerettsalder. Mens 44 prosent av 16-17-åringene i utvalget mener at stemmerettsalderen bør senkes, mener 38 prosent av 16-17-åringene at den ikke bør senkes. De resterende 18 prosentene sier de ikke er sikre på hva de mener. Vi ser også i tabell 7.2 at de som svarer ”vet ikke” på spørsmålet om de mener stemmerettsalderen burde senkes, viser lavere interesse for politikk enn utvalget som helhet. Tar vi i betraktning at de som oppgir at de interesserer seg for politikk viser større grad av positivitet til senket stemmerettsalder, vil det være naturlig å anta at de som oppgir at de ikke har noen mening om senket stemmerettsalder heller mot å være negative til ordningen. Hvis man hadde vært positiv til at stemmerettsalderen skulle senkes, ville man antageligvis også ha gjort seg opp en mening om dette allerede, og da ikke svart ”vet ikke” på spørsmålet om stemmerettsalderen

burde senkes. Andelen 16-17-åringene som er positive til senket stemmerettsalder er da lavere enn de som er, eller kan anses som negative til ordningen, og kan derfor peke i retning av at 16-17-åringene generelt sett er mer negative eller likegyldige enn positive til senket stemmerettsalder. På grunn av at utvalget likevel er nokså jevnt fordelt på spørsmålet, vil det være vanskelig å konkludere med at 16-åringene selv er negative til senket stemmerettsalder, men det vil heller ikke være mulig å konkludere med det motsatte.

Hva er da årsaken til at 16-17-åringene ikke kan stille seg bak ordningen om senket stemmerettsalder? Den mest nærliggende forklaringen vil være politisk interesse. 16-17-åringene viser generelt sett mindre interesse for politikk enn de som allerede er stemmeberettigede. Dette kan føre til at de heller ikke ser nytten av å senke stemmerettsalderen, siden flere selv sannsynligvis ikke ser for seg at de ville brukt stemmeretten sin. Som Gerber et al (2003) trekker frem, er ungdom generelt sett mindre politisk mobiliserte enn de eldre velgerne. Spesielt blant ungdom som ikke er stemmeberettiget, kan også behovet for stemmerett virke mindre enn blant de som er eldre og mer politisk mobiliserte. 16-17-åringene er i utgangspunktet en lite interessant gruppe å rette seg mot for politikerne, siden de utgjøre en relativt liten andel av elektoratet, i tillegg til at de ofte er mer interessert i andre politiske tema enn befolkningen generelt er. Resultatet kan da bli at politikerne velger å ikke tale ungdommenes sak, og at ungdommene derfor heller ikke ser hensikten med å stemme ved et valg der de uansett ikke finner noen som støtter deres holdninger.

Vi ser også at 16-17-åringene er ganske splittet i sin holdning til å senke stemmerettsalderen, mens resten av utvalget tilsynelatende er ganske samstemt negative til at 16-åringene skal få stemmerett. Årsaken til denne splittelsen kan være at politisk interesse har en større betydning for holdningsdannelsen rundt senket stemmerettsalder blant de som blir omfattet av ordningen, sammenlignet med de som allerede har fylt 18 år når prøveordningen trer i kraft. Vi ser av tabell 7.3 at samspillet mellom alder og politisk interesse ikke gav statistisk signifikante resultater, men grunnet fare for multikollinearitet vil jeg likevel ikke utelukke at det er en samspillseffekt mellom alder og politisk interesse. At politisk interesse virker annerledes på holdningene til senket stemmerettsalder for de som er over, og de som er under 18 år kan tolkes på to måter. For det første kan man tenke seg at forskjellen mellom de som er mest interessert, og de som er minst interessert i politikk blant 16-17-åringene er ganske stor. De som da ikke bryr seg særlig om politikk, vil da, som tidligere nevnt, heller ikke se noen hensikt i å få stemmerett, og vil derfor være mer tilbøyelige til å være negativ til å innføre prøveordningen. De som derimot viser interesse for politikk, følger med på politikk i mediene, og også selv sier de ville stemt om de hadde hatt muligheten, vil også selv ha et

ønske om å stemme, og er derfor også mer positive til at stemmerettsalderen burde senkes. Som et resultat av dette vil jeg ikke utelukke at de av 16-17-åringene som støtter forslaget om å senke stemmerettsalderen gjør dette med hensyn til sine egne ønsker. De har selv et ønske om å delta ved valg, og de interesserer seg nok om politikk til at de også har gjort seg opp meninger om hvilket parti de ville stemt på, og mener derfor at de også burde hatt stemmerett. Det virker derfor som at holdningene deres til senket stemmerettsalder i mindre grad er preget av hvilken oppfatning de har av andre ungdommer på deres egen alder, og mer basert på hvilke holdninger de selv har til politikk.

8.1 Planer om selv å delta ved valg

Vi ser av de bivariate analysene i tabell 7.4 at både det å oppgi at man ville stemt om det var valg, og det å vite hvilket parti man ville stemt på har en positiv sammenheng med ønsket om senket stemmerettsalder. Tabell 7.6 viser at disse resultatene også holder seg statistisk signifikante når det kontrolleres for andre variabler, helt til holdningsspørsmålene blir introdusert i modellen. Dette innebærer at min H2, der jeg antar at de som sier de selv vil stemme ved valg, også vil være mer positive til senket stemmerettsalder. Effekten av å oppgi at man ville stemt er sterkere enn å vite hvilket parti man ville stemt på, men det kan virke som det siste har en sterkere statistisk forklaringskraft, som følge av at den statistiske signifikansen hos denne forklaringsfaktoren er høyere enn for de som bare oppgir at de ville stemt. Ofte når det spørres om politisk deltakelse, finner man at det er flere som oppgir at de ville stemt/har stemt, enn det er de som faktisk deltar ved valget. Slik sett kan det å se på de som faktisk vet hva de ville stemt, også gi en pekepinn på hvem som mest realistisk sett ville deltatt om det var valg. Jeg vil derfor konkludere med at de som selv ville stemt om det var valg i dag, også er mer positive til senket stemmerettsalder enn de som ikke ville stemt. Igjen kan dette knyttes opp mot politiske egeninteresser, og generell interesse for politikk. De av 16-17-åringene som selv ønsker å stemme, vil naturlig nok også være mer positive til at stemmerettsalderen skal senkes til 16 år.

8.2 Sosioøkonomisk status

Jeg ønsket også å se på sammenhengen mellom foreldrenes sosioøkonomiske status, og holdningen til senket stemmerettsalder blant ungdommene. Jeg forutsatte på forhånd at økt sosioøkonomisk status hos foreldrene ville gi økt støtte til senket stemmerettsalder blant ungdommene, da jeg antok at interessen for politikk ville være høyere blant ungdom av

foreldre med høyere sosioøkonomisk status. Som mål på sosioøkonomisk status har jeg brukt foreldrenes utdanning og yrkessituasjon. Vi ser av tabell 7.4 at kun tre av de totalt 12 variablene som jeg har brukt som mål på sosioøkonomisk status blir statistisk signifikante i de bivariate analysene, og at to av de tre variablene som viser statistisk signifikant viser motsatt fortegn av det jeg forventet på forhånd. Mors utdanning har en negativ effekt på ungdommenes holdning til senket stemmerettsalder, så jo høyere utdanning mor har, jo mer negative vil ungdommene være til ordningen med senket stemmerettsalder. Det samme gjelder for de som har fedre som jobber i privat sektor. Siden det er så få av variablene som måler sosioøkonomisk status som blir statistisk signifikante, er det likevel vanskelig å trekke noen klare konklusjoner over hvilken betydning foreldrenes sosioøkonomiske status har for ungdommenes holdninger til senket stemmerettsalder. En tanke å ta med videre til eventuell senere forskning vil være å bruke andre mål for foreldrenes yrkesstatus. Innenfor hvilken sektor man jobber kan ha vært et dårlig mål for å skille ulike yrkesretninger når det gjelder status. Spesielt vil det være vanskelig å skille statusen til de som jobber i offentlig og privat sektor. Innenfor begge disse sektorene finner man store forskjeller i både status og ansvar i ulike stillinger. Et mål som kunne vært bedre å bruke er inntekt, som ofte er et bedre mål for å skille høy- og lavstatusyrker.

8.3 Politisk interesse og kunnskap

H4 tar for seg sammenhengen mellom politisk interesse og kunnskap, og holdninger til senket stemmerettsalder. På forhånd forventet jeg å finne at de med høy politisk interesse og kunnskap også ville være mer positive til å senke stemmerettsalderen til 16 år. Denne hypotesen kan delvis bekreftes. Vi ser av tabell 7.4 at både politisk interesse og politisk kunnskap har en positiv effekt på ønsket om senket stemmerettsalder i den bivariate analysen. Politisk kunnskap viser seg derimot å ikke være statistisk signifikant, og effekten er også veldig svak. Som jeg også har nevnt tidligere i oppgaven, så kan det stilles spørsmålstejn rundt variabelen ”politisk kunnskap” som følge av at kunnskapsspørsmålene kan ha vært for enkle. Resultatet av dette blir da at spørsmålene ikke klarer å skille de med høy og de med lav kunnskap om politikk fra hverandre i tilstrekkelig grad, og dette kan være årsaken til at politisk kunnskap ikke gir statistisk signifikante resultater. Andre undersøkelser (se bl.a. Meirick og Wackman 2004; Jennings 1996) viser derimot at det er en sammenheng mellom politisk kunnskap og deltakelse, og at de med høyere politisk kunnskap også i større grad deltar ved valg enn personer med lavere kunnskap om politikk. Derfor er resultatene jeg får her uventede, til tross for at det kan stilles spørsmålstejn ved nivået på kunnskaps-

spørsmålene. Det vil derfor ikke være riktig å konkludere med at politisk kunnskap ikke påvirker holdningene til senket stemmerettsalder hos ungdommene, men undersøkelsen som denne oppgaven baserer seg på klarer ikke å gi tilstrekkelige svar på betydningen av politisk kunnskap.

Politisk kunnskap viser seg derimot å ha en betydning for hvilke holdninger ungdommene har til senket stemmerettsalder. Vi ser av den bivariate analysen i tabell 7.4 at positiviteten til ordningen med senket stemmerettsalder øker etter hvert som den politiske interessen øker. De som sier de interesserer seg for politikk er mer positive til å senke stemmerettsalderen, enn de som sier de ikke interesserer seg for politikk. Dette funnet stemmer også med forventningene. Personer som interesserer seg for politikk, er også mer tilbøyelige til å oppsøke politisk informasjon, noe blant annet Meirick og Wackman (2004) har vist er viktig for politisk deltakelse. At de som sier de interesserer seg for politikk også viser seg å være mer positive til senket stemmerettsalder stemmer også overens med antagelsen om at personer som selv ønsker å bruke stemmeretten sin, også i større grad støtter opp om at stemmerettsalderen burde senkes.

Effekten av den politiske interessen forsvinner derimot når den kontrolleres for andre variabler. Ut i fra modell 3 i tabell 7.6 ser vi at effekten av politisk interesse ikke bare svekkes, men også gir ikke-signifikante resultater. Dette kan forklares med den sterke korrelasjonen mellom medieeksponering, politisk diskusjon og politisk interesse som vi ser i tabell 7.5. Det er derfor ikke nødvendigvis slik at politisk interesse ikke påvirker holdningen til senket stemmerettsalder, men at variabelen politisk interesse og variablene som måler politisk medieeksponering og diskusjon veier ut hverandre. Personer som interesserer seg for politikk er i mye større grad enn de som ikke interesserer seg for politikk, tilbøyelige til å oppsøke politisk informasjon gjennom mediene, eller diskutere politikk med andre politisk interesserte venner, eller foreldrene. Derfor får vi heller ikke statistisk signifikante resultater for politisk interesse når det kontrolleres for mediebruk og politisk diskusjon. Resultatene indikerer likevel at de som interesserer seg for politikk, i større grad enn andre også støtter opp om det å senke stemmerettsalderen ved kommunevalg til 16 år.

H4 kommer derfor ut som delvis styrket. Hypotesen som går på politisk interesse styrkes som følge av at politisk interesse viser seg å ha en positiv sammenheng med ønsket om senket stemmerettsalder blant ungdommene, også til tross for at signifikansnivået til politisk interesse svekkes når det kontrolleres for andre variabler. Hypotesen om at politisk kunnskap også vil være positivt forbundet med ønsket om senket stemmerettsalder står igjen som verken svekket eller styrket, siden denne variabelen ikke gav statistisk signifikante

resultater, som følge av at den ikke i tilstrekkelig grad klarer å skille de med høy og de med lavere kunnskap om politikk.

8.4 Organisasjonsmedlemskap

De to siste hypotesene går på betydningen av deltakelse i alternative politiske deltakelsesformer, samt medlemskap i ulike organisasjoner. Hypotesene om organisasjonsmedlemskap var delt i to. Den første hypotesen, H5, tar for seg både medlemskap i politiske og samfunnsrettede organisasjoner, samt forsøk på å påvirke politiske beslutninger gjennom alternative politiske deltakelsesformer. Her forventet jeg å finne at personer som var medlem av en eller flere politiske eller samfunnsrettede organisasjoner, eller hadde deltatt i en eller flere alternative politiske deltakelsesformer ville være mer positive til ordningen med senket stemmerettsalder. I den andre hypotesen, H6, antok jeg at medlemskap i andre former for organisasjoner ikke ville ha noen betydning for holdningen til senket stemmerettsalder.

Ingen av variablene jeg bruker for å måle politisk og samfunnsrettet organisasjonsmedlemskap gav statistisk signifikante resultater. Som følge av dette vil H5 forkastes. Mine resultater gir ikke inntrykk av at organisasjonsmedlemskap har noen innvirkning på holdningene til senket stemmerettsalder. Selv ikke det å være medlem av et politisk parti gav statistisk signifikante resultater. En mulig forklaring på dette kan være at også hvilket parti man er medlem av har noe å si for støtten til senket stemmerettsalder. Til tross for at alle stortingspartienes ungdomspartier har støttet opp om prøveordningen med senket stemmerettsalder, er det ikke nødvendigvis gitt at alle medlemmene av ungdomspartiene støtter ordningen. Det er kun Sosialistisk Venstreparti og Venstre av moderpartiene som har jobbet aktivt for å få innført prøveordningen med senket stemmerettsalder, og det kan godt tenkes at personer som er medlem av noen av de andre ungdomspartiene ligger på linje med moderpartiet, heller enn ungdomspartiet i spørsmålet om senket stemmerettsalder, og derfor heller ikke støtter ordningen. At politisk engasjement ikke nødvendigvis må være knyttet opp mot et ønske om senket stemmerettsalder kan også være en forklaring på hvorfor medlemskap i samfunnsrettede eller andre politiske organisasjoner, samt forsøk på politisk påvirkning gjennom alternative politiske deltakelsesformer heller ikke gir statistisk signifikante resultater. Likevel er disse resultatene noe overraskende, siden det forventes at organisasjonsmedlemskap eller annet politisk engasjement vil være knyttet opp mot politisk interesse, og at jeg da likevel ville fått signifikante resultater, slik som jeg fikk for mediebruk.

Til slutt antok jeg også at deltakelse i andre former for organisasjoner ikke ville ha noen innvirkning på holdningene til senket stemmerettsalder. Årsaken til at denne hypotesen

er interessant å se på er at den til en viss grad går i mot forutsetningene til Putnam (2000) om at organisasjonsmedlemskap er viktig for sosial integrering, som Elklit et al (2005) igjen argumenterer for at er viktig for valgdeltakelsen. Jeg vil hevde at ungdom som er i skolealder ikke er like avhengige av medlemskap i ulike organisasjoner for å være sosialt integrert som følge av at de har flertallet av sin vennekrets i skolen, som er deres viktigste daglige sosiale arena. Behovet for deltagelse ved andre sosiale arenaer er derfor ikke like stort med tanke på sosial integrering for ungdommer som går på skole, som det er for voksne. Vi ser ut i fra tabell 7.4 at det å være medlem av en organisasjon som ikke er samfunnsrettet har en negativ, men ikke statistisk signifikant effekt på ungdommenes holdning til senket stemmerettsalder. Hypotesen om at medlemskap i en annen type organisasjon ikke har noen effekt på holdningene til senket stemmerettsalder står derfor tilbake som styrket.

8.5 Kjønnforskjeller

Jeg har så langt sett på hva resultatene av analysen har kunnet si om hypotesene jeg hadde laget på forhånd, men analysen gav også et annet interessant funn. I tabell 7.4 ser vi at kontrollvariabelen for kjønn gir statistisk signifikante resultater, og indikerer at guttene jevnt over er mer positive til senket stemmerettsalder enn hva jentene er. Denne variabelen gir også statistisk signifikante resultater gjennom hele modellen i tabell 7.6, hvilket betyr at vi med god sikkerhet kan si at kjønn har en betydning for ungdommenes holdninger til senket stemmerettsalder. Ut i fra utregningen i analysekapittelet ser vi også at kjønnforskjellene er relativt store. Sannsynligheten for at ei jente skal være positiv til senket stemmerettsalder, sammenlignet med en gutt, er 48,6 prosent, noe som betyr at gutter har dobbelt så stor sannsynlighet for å være positiv til senket stemmerettsalder enn jenter. Dette er resultater som kan virke noe uventede, men det finnes likevel belegg i teori og tidligere forskning som underbygger et slikt funn. Med kunnskap som eksempel kan vi bruke Krampen (1991) sitt argument om at det ikke bare er faktisk kunnskap som virker inn på om man deltar ved valg eller ikke, men også oppfattet kunnskap. Det å ha stor tiltro til sine egne politiske ferdigheter kan i seg selv være utslagsgivende for hvorvidt man stemmer eller ikke. Hvis det da kan tenkes at guttene jevnt over har større tiltro til sine egne politiske ferdigheter enn det jentene har, kan dette være en mulig forklaring på hvorfor vi oppdager disse kjønnforskjellene. Noe som kan støtte opp om en tanke om at gutter har større tiltro til sine egne politiske ferdigheter enn jentene når de er i alderen 16-20 år finner vi i ICCS-studien beskrevet av Fjellstad et al (2009). De peker på at guttene i studien, i større grad enn jentene, viser interesse for å delta aktivt i politikken gjennom medlemskap i politiske partier, eller som kandidat ved

kommunevalg når de blir eldre, til tross for at kjønnsforskjellene ikke beskrives som veldig store. Dette kan likevel sees på som resultater som peker i retning av at guttene har større forventninger til egen politisk deltakelse enn hva jentene har, og derfor også vil være mer positive til å senke stemmerettsalderen enn hva jentene er.

8.6 Policyimplikasjoner

Til slutt vil jeg også se på hva disse resultatene vil ha å si for gjennomføringen av ordningen med senket stemmerettsalder. Formålet med ordningen er, som tidligere nevnt, todelt. For det første ønsker man, ved å senke stemmerettsalderen til 16 år, å skape gode velgervaner hos ungdommene i en tidligere alder. I tillegg argumenteres det for at 16-åringene også burde ha mulighet til å påvirke hvem som skal ta de politiske beslutningene de selv også blir påvirket av. Gjennom denne undersøkelsen har jeg først og fremst grunnlag for å diskutere det første motivet med å senke stemmerettsalderen, altså hvorvidt muligheten for å skape gode velgervaner blant ungdommene er tilstede. Tanken er at 16-åringene er i en mer gunstig fase av livet når det kommer til å skaffe seg gode velgervaner enn hva 18-åringene er. De som er førstegangselgere i en alder av 18-19 år er ofte i en fase av livet som er preget av mye endring. Mange flytter hjemmefra for første gang i denne alderen, og man er i større grad enn 16-17-åringene i ferd med å etablere seg i "voksenverden" (Franklin 2004). Dette er faktorer som tar fokuset bort fra andre ting, som for eksempel politikk, og Franklin (2004) trekker frem at dette kan være en av årsakene til at man opplevde en klar nedgang i valgdeltakelsen blant førstegangselgerne da man i mange land senket stemmerettsalderen fra 20 til 18 år på 70-tallet. Senker man derimot stemmerettsalderen til 16 år, er tanken at ungdommene vil kunne delta ved sitt første valg mens de fremdeles går på skole, og bor hjemme hos foreldrene. De er omgitt av mer stabile rammer, noe som i mindre grad vil ta fokuset bort fra politikk. En grunnleggende svakhet ligger i at ordningen kun er planlagt innført ved kommunevalg. Disse avholdes kun hvert fjerde år, og når stemmerettsalderen ved stortingsvalg fremdeles vil være 18 år, ender man opp med at ordningen rent praktisk sett kun omfatter halvparten av ungdommene. De som er 14 eller 15 år det året det er kommunevalg, vil ikke ha muligheten til å stemme det året de fyller henholdsvis 16 eller 17 år, siden det dette året vil være stortingsvalg, der stemmerettsalderen fremdeles er 18 år. Disse ungdommene vil da uansett ikke få deltatt ved sitt første valg før de er 18 eller 19 år gamle. Allerede her finner man grunnleggende svakheter i ordningen med senket stemmerettsalder. Samtidig ser vi at valgdeltakelsen ved kommune- og fylkestingsvalg er betydelig lavere enn hva den er ved stortingsvalg, noe som betyr at man heller ikke kan forvente at en stor del av

de som faktisk blir omfattet av prøveordningen, faktisk kommer til å benytte seg av stemmeretten sin. Undersøkelser fra Tyskland viser at valgdeltakelsen i aldersgruppen 16-18 år er høyere enn for de andre aldersgruppene, helt opp til 35 år, men skulle det samme mønsteret vise seg å forekomme i Norge, vil man likevel kun forvente at ca halvparten av 16-17-åringene vil delta ved kommunevalget.

Oppgavens problemstilling er hvorvidt ungdommene selv ønsker at stemmerettsalderen skal senkes. Bakgrunnen for å stille et slikt spørsmål er en tanke om at senket stemmerett ikke vil kunne fungere mobiliserende hvis 16-17-åringene selv ikke mener at de burde ha stemmerett, og resultatene jeg får i denne oppgaven taler ikke for at ordningen vil fungere så godt som kanskje er ønskelig. Av de ungdommene som er i alderen 16-17 år, mener kun 43 prosent at stemmerettsalderen burde senkes til 16 år. De resterende 57 prosentene velger enten å ikke ta stilling til spørsmålet, eller stiller seg faktisk negative til at de selv skulle fått stemmerett. Dette er negative tall for de som håper på at 16-åringene vil skape seg gode velgervaner i en tidlig alder ved å delta på kommunevalgene fra de er 16 år. Når over halvparten av 16-17-åringene selv mener de ikke burde ha stemmerett, er det lite som tyder på at de samme ungdommene kommer til å møte opp i valglokalene på valgdagen og avgi sin stemme. I figur 7.1 ser vi det som kan være noe av forklaringen for hvorfor ungdommene er så negative til senket stemmerettsalder. Svært få av ungdommene sier seg uenig i påstanden om at 16-åringer sjelden har nok kunnskap til å ta veloverveide valg om politikk. Samtidig stiller så godt som 40 prosent av utvalget seg enige i denne påstanden. Det er derfor mye som tyder på at ungdommene selv mener 16-17-åringer ikke burde få stemmerett som følge av at de ikke har nok kunnskap om politikk. Samtidig ser vi ut i fra figur 7.3 at et overveldende flertall av utvalget også mener at det er viktig at de som har stemmerett benytter seg av denne. Hvis man mener at de som har stemmerett burde benytte seg av denne, er det også forståelig at man heller ikke er positiv til å senke stemmerettsalderen, hvis man mener 16-åringer ikke har nok kunnskap til å ta veloverveide valg om politikk.

Resultatene fra denne undersøkelsen peker derfor i retning av at 16-åringene ikke er så positive til ordningen med senket stemmerettsalder, og at dette kan få konsekvenser for effekten av ordningen. Hvis 16-17-åringene ikke viser høyere valgdeltakelse enn det som er vanlig for førstegangsvelgerne, svekkes også den ønskede sosialiseringseffekten fra prøveprosjektet. Så lenge et av målene er å skape gode velgervaner blant ungdommene i en tidligere alder, er man avhengig av at ungdommene også deltar ved valget. Hvis ikke dette skjer, er sjansen tilstede for at man heller skaper hjemmesittervaner blant ungdom, og dette vil

kunne føre til at det blir vanskeligere å få dem til å stemme neste gang det er valg. Sånn sett kan ordningen, i verste fall, ende opp med å fungere mot sin hensikt når det kommer til punktet om å skape gode velgervaner blant ungdom.

9 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg sett på hvilke holdninger ungdommer i alderen 16 til 20 år har til prøveordningen med senket stemmerettsalder som skal gjennomføres ved lokalvalget høsten 2011. Som følge av at et av formålene med å senke stemmerettsalderen er å skape gode velgervaner blant ungdommene i en tidligere alder, vil det også være viktig å se på ungdommenes egne holdninger til valgdeltakelse og stemmerett. Funnene mine peker i retning av at 16-17-åringene er veldig delt i sin oppfatning av hvorvidt stemmerettsalderen burde senkes til 16 år eller ikke. Kun 43 prosent av de spurte 16-17-åringene i utvalget sier de faktisk støtter ordningen med senket stemmerettsalder. Resten svarer at de mener stemmerettsalderen ikke burde senkes, eller at de ikke har gjort seg opp noen mening om saken, og vil derfor antas å stille seg negative til at 16-åringer skal få delta ved valg. På grunn av begrensninger i utvalget, både når det gjelder størrelse og representativitet, kan jeg ikke generalisere disse funnene til befolkningen som helhet. Resultatene er likevel interessante som en pekepinn på at ikke alle 16-17-åringene støtter at stemmerettsalderen skal senkes.

Interessen for politikk ser ut til å være en avgjørende faktor for hvorvidt man er positiv til å la 16-åringene få stemme eller ikke. De som oppgir at de selv er interessert i politikk viser seg også i større grad å være positive til å senke stemmerettsalderen. Siden det store flertallet av de som stiller seg positive til å senke stemmerettsalderen i mitt utvalg selv er under 18 år (74 av totalt 107), kan det tyde på at politisk interesse er en spesielt avgjørende faktor for ønsket om senket stemmerettsalder blant de som i utgangspunktet ikke er stemmeberettigede. Til tross for at samspillet mellom politisk interesse og alder ikke gav statistisk signifikante resultater, vil jeg ikke utelukke muligheten for en sammenheng mellom politisk interesse og alder. Vi ser også at motivene for å ønske stemmerett blant 16-17-åringene baserer seg på både egoistiske og delvis idealistiske motiver. De som er politisk interesserte, og de som sier de selv ville stemt om det var valg, er også de som er mest positive til at stemmerettsalderen skal senkes, noe som peker i retning av at de som mener stemmerettsalderen burde senkes, gjør dette fordi de selv ønsker stemmerett. Samtidig finner vi også en sterk sammenheng mellom det å støtte senket stemmerettsalder, og oppfatningen om at 16-åringene blir påvirket av politiske beslutninger som blir tatt i såpass stor grad at de også burde ha muligheten til å påvirke politikken gjennom å delta i valg. I den andre enden finner vi også en sterk sammenheng mellom de som mener at 16-åringene ikke har nok kunnskap til å ta veloverveide valg om politikk, og det å være negativ til senket stemmerettsalder.

I tillegg finner jeg at det å følge med på politikk i mediene, og da spesielt TV og aviser også påvirker ungdommenes holdninger til senket stemmerettsalder. Hvorvidt det egentlig er medieeksponeringen i seg selv som er den utslagsgivende faktoren er usikkert. Å følge med på politikk i mediene er sterkt korrelert med politisk interesse, så sjansen for at det man egentlig måler med politisk mediebruk er politisk interesse er forholdsvis stor. Alternativet ville vært at det var innholdet i mediene som påvirket ungdommenes syn på senket stemmerettsalder, men det er lite som tyder på at de ulike mediekanalene vil være så positive til prøveordningen med senket stemmerettsalder at økt medieeksponering vil føre til økt støtte til senket stemmerettsalder. Derfor vil også funnene knyttet opp mot mediebruk kunne fungere som støtte for argumentet om at politisk interesse er den mest sentrale forklaringsfaktoren for hva som påvirker ungdommenes holdninger til senket stemmerettsalder.

Det er også noen spørsmål som blir stående ubesvart i denne oppgaven. Noe overraskende gav verken variablene for politisk kunnskap eller foreldrenes sosioøkonomiske status statistisk signifikante svar. For sosioøkonomisk status skyldes dette mest sannsynlig at utvalget var for skjevfordelt, noe som kom til uttrykk gjennom at nær halvparten av utvalget oppgav at de hadde foreldre med høyere utdanning. Samtidig kan mye tyde på at kunnskaps-spørsmålene var lagt på et for lavt nivå, noe som førte til at det store flertallet av respondentene hadde over 70 prosent riktige svar. Det vil likevel være farlig å utelukke at disse to faktorene har en betydning for ungdommenes holdning til å senke stemmerettsalderen, og det er derfor behov for videre forskning.

Hvorvidt 16-17-åringene da faktisk kommer til å benytte seg av muligheten til å stemme i de kommunene som deltar i prøveordningen vil derfor avhenge av hvor stor interessen for politikk er hos de aktuelle ungdommene. Dette kan påvirkes på flere måter. Som undersøkelsene fra Tyskland trekker frem, og som også nevnes av Ødegård og Aars (2011), kan fokuset på politikk i skolen være en faktor som bidrar til økt interesse for politikk blant ungdommene, hvis vi forutsetter at valgdeltakelse er et uttrykk for politisk interesse. I tillegg trekker Ødegård og Karlsen (2005) frem at politikerne og mediene selv må på banen for å engasjere ungdommene gjennom å rette seg mer spesifikt mot denne gruppen. Hvis politikerne klarer å vise ungdommene at politikk også påvirker deres hverdag, vil motivasjonen blant ungdommene for å interessere seg for politikk også øke, noe som videre kan skape høyere valgdeltakelse blant førstegangsvelgerne. For å trekke 16-17-åringene til valglokalene ved høstens lokalvalg vil det derfor være nødvendig å legge til rette for at ungdommene selv skal utvikle en interesse for politikk.

Denne oppgaven klarer ikke å gi noen fullstendig oversikt over hvilke faktorer som påvirker 16-17-åringers holdninger til senket stemmerettsalder, og hva som påvirker deres forhold til valgdeltakelse, men den gir en beskrivelse av hva som er de mest sentrale faktorene for ungdommers politiske holdningsdannelser, samtidig som den også peker på hvilke standpunkter ungdommenes holdninger til senket stemmerettsalder baserer seg på. Denne oppgaven er derfor et nyttig bidrag i debatten om hvorvidt stemmerettsalderen burde senkes eller ikke. Så langt er det alt for få som har tatt hensyn til hva ungdommene selv mener, til tross for at det faktisk er ungdommene som burde være den viktigste aktøren i denne debatten. Dette er spesielt oppsiktsvekkende når et av argumentene for å senke stemmerettsalderen nettopp er at også 16-17-åringenes stemme er viktig i samfunnsdebatten. Det er til syvende og sist ungdommenes egen deltakelse som prøveordningen står og faller på, og jeg har i denne oppgaven gitt et innblikk i hvordan ungdommene selv stiller seg til senket stemmerettsalder.

10 Appendiks

Tabell 10.1: Operasjonalisering og deskriptiv statistikk for variablene i analysene

Variabel	Operasjonalisering	Frekvens i prosent	N	Min. verdi	Maks Verdi	Gjennom-snitt	Std. avvik
Kjønn - Kvinne	Dummyvariabel Kvinne=1 Mann=0	47,2% 52,8%	339				
Burde 16-åringer få stemmerett?	Dummyvariabel Ja=1 Nei/Vet ikke=0	32,4% 67,4%	340				
Alder	Faktisk alder i 2011. Kontinuerlig variabel		335	16	27	18.19	1.604
Politisk Interesse	Skalaspørsmål fra 1 (Ikke interessert), til 7 (svært interessert)		338	1	7	3.78	1.572
Mors Utdanning	Ordnialskala-variabel med kategoriene: 1=Grunnskole 2=Videregående 3=Høyskole/ universitet, opp til 3 år 4=Høyskole/ universitet mer enn 3 år		265	1	4	3.15	0.91
Fars Utdanning	Ordnialskala-variabel med kategoriene: 1=Grunnskole 2=Videregående 3=Høyskole/ universitet, opp til 3 år 4=Høyskole/ universitet mer enn 3 år		268	1	4	3.21	0.92
Ikke Stemmeberettiget	Dummyvariabel >18 år= 1 =< 18 år= 0	49,6% 50,4%	335				
Ville ikke stemt	Dummyvariabel Ville ikke stemt=1 Ville stemt=0	20,4 79,6	329				

Samspill mellom ikke stemmeberettiget og politisk interesse	Konstruert variabel: "ikke stemmeberettiget* politisk interesse"		333	0	7	1.79	2.06
Politisk Kunnskap	Normalfordelt variabel med fire kategorier: 1=Lav kunnskap 2=Lav middels kunnskap 3=Høy middels kunnskap 4=Høy kunnskap		338	1	4	2.506	1.02
Medlem av politisk parti	Dummyvariabel Medlem=1 Ikke medlem=2	9,2% 90,8%	337				
Medlem av politisk eller samfunnsrettet organisasjon	Dummyvariabel Medlem=1 Ikke medlem=2	22,8% 77,2%	290				
Medlem av annen organisasjon	Dummyvariabel Medlem=1 Ikke medlem=2	58,4% 41,6%	293				
Alternativ politisk deltakelse	Kontinuerlig variabel som måler antall ulike alternative politiske deltakelsesformer man har deltatt i det siste året		311	0	6	0.778	1.02
16-åringer har sjelden nok kunnskap til å kunne ta veloverveide valg om politikk	Skalavariabel fra 1 (helt uenig) til 7 (helt enig) Påstand		341	1	7	4.78	1.726
16-åringer blir i stor grad berørt av politiske beslutninger	Skalavariabel fra 1 (helt uenig) til 7 (helt enig) Påstand		341	1	7	4.24	1.712
Om 16-åringer får stemmerett vil den	Skalavariabel fra 1 (helt uenig) til 7 (helt enig)		338	1	7	4.66	1.723

politiske interessen blant 16-åringer øke	Påstand						
Hvor ofte ser politikk/nyheter på TV	Skalavariabel fra 1 (Hver dag) til 6 (aldri)		338	1	6	3.33	1.345
Mors yrkesstatus (dummysett)	Yrkesaktiv offentlig sektor (referanse-kategori)	55,4%	339				
	Yrkesaktiv privat sektor	27,0%					
	Yrkesaktiv egen virksomhet inkl.gårdbruker	5,6%					
	Pensjonist/trygdet	3,5%					
	Arbeidssøkende/Permittert	2,3%					
	Hjemmeværende	1,5%					
	Vet ikke	4,1%					
Fars yrkesstatus (dummysett)	Yrkesaktiv offentlig sektor (referanse-kategori)	39,6%	338				
	Yrkesaktiv privat sektor	36,4%					
	Yrkesaktiv egen virksomhet inkl.gårdbruker	11,7%					
	Pensjonist/trygdet	2,6%					
	Arbeidssøkende/Permittert	2,3%					
	Hjemmeværende	1,5%					
	Vet ikke	4,7%					
Bestemt seg for parti	Dummyvariabel for de som oppgir at de vet hvilket parti de ville stemt på om det var valg i dag. 1=Vet parti 0=Vet ikke	72,2% 27,8%	299				

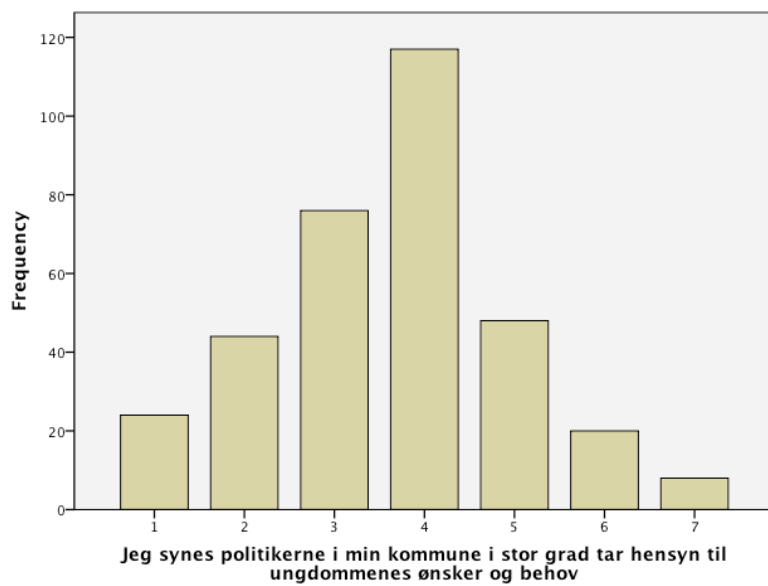
Tabell 10.2: Mål på multikollinearitet i samspillet mellom politisk interesse og det å ikke være stemmeberettiget.

	Multikollinearitet	
	Toleranse	VIF
Politisk interesse	.552	1.811
Ikke stemmeberettiget	.145	6.880
Samspill, Ikke stemmeberettiget og politisk interesse	.141	7.099

Tabell 10.3: Støtte til senket stemmerettsalder for jenter og gutter (i faktisk antall).

	Burde 16-åringer få stemmerett?			Total
	Ja	Nei	Vet ikke	
Jente	40	98	22	160
Gutt	70	92	16	178
Totalt	110	190	38	338

Figur 10.1: Frekvenstabell for holdningsspørsmålet om politikerne i kommunen tar hensyn til 16-åringenes ønsker og behov. N=337

Skalaen går fra 1="Svært uenig" til 7="Svært enig".

11 Litteraturliste

- Achen, Christopher H. (2002) "Parental Socialization and Rational Party Identification" *Political Behaviour* 24(2) *Spesial Issue: Parties and Partisanship. Part One*, s. 151-170
- Aldrich, John H. (1993) "Rational Choice and Turnout" *American Journal of Political Science* 37(1) s. 246-278
- Aldrich, John H., Jacob M. Montgomery og Wendy Wood (2010) "Turnout as a Habit" *Political Behaviour (publisert online)*, s.1-29
- Barneombudet (2010) "Stemmerett for 16-åringer og Europa" Sist hentet 21.05.2011 fra: http://www.barneombudet.no/barn_og_unge1/stemmerett/arkiv_stem/stemmerett4/
- Beck, Paul Allen og M. Kent Jennings (1975) "Parents as "Middlepersons" in Political Socialization" *The Journal of Politics* 37(1) s. 83-107
- Berglund, Frode og Bernt Aardal (2007) "Politisk deltakelse – håp for nye generasjoner?" i Aardal, Bernt (red.) *Norske velgere – En studie av stortingsvalget 2005* N.W. Damm & Sønn AS, Danmark
- Berglund, Frode (2003) "Ungdom og valgdeltakelse" i Engelstad, Fredrik og Guro Ødegård (red.) *Ungdom, makt og mening*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo
- Blais, André og Angienszka Dobrzynska (1998) "Turnout in Electoral Democracies" *European Journal of Political Research* 33, s. 239-261
- Blais, André (2000) *To Vote or Not to Vote*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh
- Blais, André, Elisabeth Gidengil, Richard Nadeau og Neil Nevitte (2002) "Generational Change and the Decline of Political Participation: The Case of Voter Turnout in Canada" Paper presentert ved *Citizenship on Trial: Interdisciplinary Perspectives on Political Socialization of Adolescents*, McGill University, Montreal 2002
- Campbel, Angus, Philip Converse, Warren Miller og Donald Stokes (1960) *The American Voter*, New York, Wiley
- CIA Factbook (2010) "The World Factbook – Suffrage", Sist hentet 28.03.2011 fra: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2123.html?countryName=Austria&countryCode=au&regionCode=eu&#au>
- Converse, Philip E. (1976) *The Dynamics of Party Support*, Sage Publications, Beverly Hills
- Downs, Anthony (1957) "An Economical Theory of Political Action in a Democracy" *The Journal of Political Economy* 65(2) s. 135-150

- Eeg-Henriksen, Fride (2005) "1905 – Året da norske kvinner tok allmenn stemmerett på forskudd". Sist hentet 28.05.2011 fra: http://www.ssb.no/magasinet/norge_sverige/art-2005-02-28-01.html
- Eikemo, Terje Andreas og Tommy Høyvarde Clausen (2007) *Kvantitativ analyse med SPSS – En praktisk innføring i kvantitative analyseteknikker*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim
- EIU – the Economist Intelligence Unit (2010) "Democracy Index 2010 – Democracy in Threat", Sist hentet 28.03.2011 fra: www.eiu.com/democracy
- Electoral Commission (2004) *The Age of Electoral Majority: Report and Recommendations*, London, Electoral Commission
- Elklit, Jørgen, Birgit Møller, Palle Svensson og Lise Togeby (2005) *Gensyn med sofavælgene – Valgdeltakelse i Danmark*, Aarhus universitetsforlag, Århus
- Feddersen, Timothy J. (2004) Rational Choice Theory and the Paradox of Not Voting" *The Journal of Economic Perspectives* 18(1) s. 99-112
- Finkel, Steven E. (1985) "Reciprocal Effects of Participation and Political Efficacy: A Panel Analysis" *American Journal of Political Science* 29(4) s. 891-913
- Fjellstad, Dag, Jon Lauglo og Rolf Mikkelsen (2009) "Demokratisk Beredskap – Kortrapport om norske ungdomsskoleelevers prestasjoner og svar på spørsmål i den internasjonale demokratiundersøkelsen" *International Civic and Citizenship Education Study*
- Flanagan, Constance A. og Lonnie R. Sherrod (1998) "Youth Political Development: An Introduction" *Journal of Social Issues* 54(3) s. 447-456
- Fowler, James H. (2006) Habitual Voting and Behavioural Turnout" *The Journal of Politics* 68(2) s. 335-344
- Franklin, Mark N. (2004) *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*, Cambridge University Press, Cambridge
- Freedom House (2010) "Map of Freedom 2010" Sist hentet 28.03.2011 fra: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2010>
- Gerber, Alan S., Donald P. Green og Ron Shachar (2003) "Voting May Be Habitforming: Evidence from a Randomized Field Experiment" *American Journal of Political Science*, 47(3) s. 540-550
- Heath, Oliver (2007) "Explaining Turnout Decline in Britain, 1964-2005: Party Identification and the Political Context" *Political Behavior* 29(4) s. 493-516
- Hillygus, D. Sunshine (2005) "The Missing Link: Exploring the Relationship Between Higher Education and Political Engagement" *Political Behavior* 27(1) s. 25-47

- Hoffmann-Lange, Ursula (2006): *Lowering the Voting Age to 16? An Empirical Contribution Based on German Data*. Innlegg for lokaldemokratikommisjonen, Berlin, Januar 2006
- Jennings, M. Kent (1996) "Knowledge Over Time and Across Generations" *The Public Opinion Quarterly*, 60(2) s. 228-252
- Karlsen, Rune og Bernt Aardal (2007) "Politisk dagsorden og sakseierskap" *Norske velgere – En studie av stortingsvalget 2005* N.W. Damm & Sønn AS, Danmark
- Krampen, Günther (1991) "Political Participation in an Action-Theory Modell of Personality: Theory and Empirical Evidence" *Political Psychology* 12(1) s. 1-25
- Larcinse, Valentino (2007) Does Political Knowledge Increase Turnout? Evidence from the 1997 British General Election" *Public Choice* 131(3) s. 387-411
- Listhaug, Ola (1989) "Modellar i valforskninga", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 30(1) s. 339-360
- Longvik, Anne og Kristin Rivrud Møller (2011) "Tina sørget for at 16-åringer for stemme", Sist hentet 22.03.2011 fra:
<http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostafjells/telemark/1.7559468>
- Meirick, Patrick C. og Daniel B. Wackman (2004) "Kids Voting and Political Knowledge: Narrowing Gaps, Informing Votes" *Societ Science Quarterly* 85(5) s. 1161-1177
- Narud, Hanne Marthe (1996) "Om rasjonalitetsmodeller i valgforskningen" *Tidsskrift for samfunnsforskning* 37(2) s. 147-178
- Nie, Normann H., Jane Junn og Kenneth Stehlik-Barry (1996) *Education and Democratic Citizenship in America*, The University of Chicago Press, Chicago
- NOU (2006:7) *Det lokale folkestyret i endring – Om deltakelse og engasjement i lokalpolitikken*, Utredning fra Lokaldemokratikommisjonen, Kommunal- og regionaldepartementet
- Ot.prp. nr. 45 (2001-2002) "Om lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven)" Kommunal- og Regionaldepartementet 2002
- Peng, Chao-Jing Joanne, Kuk Lida Lee og Gary M. Ingersoll (2002) "An Introduction to Logistic Regression Analysis and Reporting" *The Journal of Educational Research* 96(1) s. 3-14
- Plutzer, Eric (2002) "Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources and Growth in Young Adulthood" *The American Political Science Review* 96(1) s. 41-56
- Popkin, Samuel L. (1991) *The Reasoning Voter: Communication and Persuasion in Presidential Campaigns* University of Chicago Press, Chicago

- Price, Vincent og John Zaller (1993) "Who Gets the News? Alternative Measures of News Reception and Their Implications for Research", *Public Opinion Quarterly* 57(2) s. 133-164
- Putnam, Robert D. (2000) *Bowling Alone – The Collapse and Revival of American Community*, Touchstone, New York
- Ringdal, Kristen (2001) *Enhet og mangfold*, Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS, Bergen
- Sandell, Julianna og Eric Plutzer (2005) "Families, Divorce and Voter Turnout in the US" *Political Behavior* 27(2) s. 133-162
- SSB (2006) "Valgdeltakelse, etter alder og kjønn. 2001 og 2005 (justert for faktisk valgdeltakelse)" sist hentet 2.3.2011 fra:
<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200603/01/tab-2006-06-30-08.html>
- SSB (2010a) "Gjennomstrømning i høyere utdanning" Sist hentet 19.03.2011 fra:
<http://www.ssb.no/emner/04/02/40/hugjen/tab-2010-11-25-04.html>
- SSB (2010b) "Utdanningsnivå i befolkningen" Sist hentet 22.04.2011 fra:
<http://www.ssb.no/emner/04/01/utniv/tab-2010-06-25-03.html>
- SSB (2010c) "Personer over 16 år, etter utdanningsnivå og bostedskommune, 2009" Sist hentet 23.04.2011 fra: <http://www.ssb.no/emner/04/01/utniv/tab-2010-06-25-02.html>
- SSB (2011) "Stadig flere studenter" Sist hentet 19.03.2011 fra:
<http://www.ssb.no/emner/04/02/40/utuvh/>
- Squire, Peverill, Raymond Wolfinger og David Glass (1987) "Residential Mobility and Voter Turnout" *American Political Science Review* 81(1) s. 45-65
- Statistics Austria (2010) "Elections" i *Statistisches Jahrbuch Österreichs 2011* Statistics Austria, Wien
- St.meld. nr. 33 (2007-2008) *Eit sterkt lokaldemokrati*, Kommunal- og Regionaldepartementet 2008
- Tenn, Steven (2005) "An Alternative Measure of Relative Education to Explain Voter Turnout" *The Journal of Politics* 67(1) s. 271-282
- Ungdomsstyrelsen (1999) "Rösträtt vid 16 år i Tyskland – Erfarenheter av sänkningen av den kommunala rösträttsåldern till 16 år i ett antal tyska delstater", *Ungdomsstyrelsens Utredningar* 22
- Zaller, John (1991) "Information, Values and Opinion" *The American Political Science Review*, 85(4) s. 1215-1237
- Ødegård, Guro og Rune Karlsen (2005) "De unges valg", *Dagbladet* (Kronikk) 28.05.2005

Ødegård, Guro og Jacob Aars (2011) ”Ungdom, valgdeltakelse og stemmerett – En kunnskapsoversikt” *Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor*, Bergen/Oslo 2011

Aardal, Bernt (2007) ”Velgere på evig vandring? Hva skjedde ved stortingsvalget i 2005?” i Aardal, Bernt (red.) *Norske velgere – En studie av stortingsvalget 2005* N.W. Damm & Sønn AS, Danmark